

Er eksklusjonslæren til Jehovas vitner en krenkelse av barns rettigheter?

En utredning for Jehovas vitner i forbindelse med søksmål mot staten angående tap av statsstøtte og registrering som trossamfunn

Av Hadi Strømmen Lile,

Professor i rettsvitenskap, Høgskolen i Østfold

August 2024

Innhold

Sammendrag	4
1. Innledning.....	8
2. Krenkelse av barns rettigheter.....	8
2.1 Statsforvalterens grunnlag	9
2.2 Barne- og familiedepartementet	10
2.3 Hvor finner vi de relevante rettighetene til barn?.....	12
2.3.1 Stålsest-utvalget om trossamfunnsloven.....	13
3. Krenkelse av FNs barnekonvensjon	15
3.1 Hva er FNs barnekonvensjon (BK)	15
3.1.1 Hvordan tolke FNs barnekonvensjon?.....	16
3.1.2 Uttalelser fra FNs barnekomité.....	17
3.2 BK artikkel 19 (1) «mental violence»	18
3.2.1 Neglekt	22
3.3 BK artikkel 19 (2) om tiltak	23
3.4 BK artikkel 24 (3) «traditional practices prejudicial to the health of children”	24
3.5 Retten til familieliv	26
3.6 BK artikkel 3 om barnets beste.....	27
3.7 Statens ansvar.....	29
3.7.1 Dynamisk tolkning og skjønnsmargin	31
4 Krenkelse av barns rettigheter etter norsk lov.....	36
4.1 Barneloven § 30 og straffeloven § 266	37
4.2 Straffeloven § 282 om mishandling i nære relasjoner	38
4.3 Barnevernloven	41
4.3.1 Meldeplikten	42
4.3.2 Undersøkelsesplikten	44
4.3.3 Omsorgsovertagelse	44
4.3.4 Generelle konklusjoner.....	46
4.4 Grunnloven §104	47
4.5 Oppsummerende konklusjoner om barns rettigheter i norsk rett	50
5. Negativ sosial kontroll.....	51
5.1 Hva betyr negativ sosial kontroll?.....	52
5.2 Majoritet og minoritet og synet på barns rettigheter	55
6. Legalitetsprinsippet	56
6.1 Utenomrettslige rettigheter	56

6.1.1 Naturretslige rettigheter	58
6.2 Tilskuddslov eller refusjon av kirkeskatt	60
7. Foreldre og barns religionsfrihet	65
7.1 FNs barnekonvensjon om foreldre-barn beslutningskompetanse	65
7.1.1 BK artikkel 14 om barns religionsfrihet	66
7.1.2 Ikke-diskriminering og finansiering av offentlige tjenester	70
7.1.3 Organisasjonsfrihet og rett til fritid	71
7.2 Norsk lov	71
7.2.1 Rett til religionsfrihet og krenkelse av barns rettigheter	74

Sammendrag

Den 27. januar 2022 vedtok Statsforvalteren i Oslo og Viken (heretter «Statsforvalteren») å nekte Jehovas vitner statstilskudd. Vedtaket ble senere opprettholdt av Barne- og familiedepartementet (heretter «Departementet»). Den 22. desember 2022 vedtok også statsforvalteren, basert på de samme premissene i saken, å nekte Jehovas vitner registrering som trossamfunn.

Det følger av Lov 24. april 2020 nr. 31 om tros- og livssynssamfunn (trossamfunnsloven) § 6 at et trossamfunn kan nektes statsstøtte hvis de oppfordrer til eller gir støtte til blant annet krenkelse av barns rettigheter. En sentral påstand fra Statsforvalteren er at Jehovas vitner, gjennom sin eksklusjonslære, oppfordrer og gir støtte til krenkelse av barns rettigheter. Stemmer det?

Forarbeidene til trossamfunnsloven (Prop. 130 L (2018-2019)) legger til grunn at barns rettigheter, slik det er definert i trossamfunnsloven § 6, er de rettighetene som følger av FNs barnekonvensjon. Samtidig er det lagt inn en antagelse om at «*negativ sosial kontroll*» og «*psykisk vold*» er å regne som en krenkelse av konvensjonens rettigheter. Vedtakenes innhold tyder på at Statsforvalteren og Departementet ikke har undersøkt om dette stemmer og hva en reell krenkelse av FNs barnekonvensjon innebærer, og har dermed lagt denne antagelsen til grunn som en juridisk sannhet og subsumert i forhold til Jehovas vitners lære om eksklusjon med dette som utgangspunkt.

FNs barnekonvensjon er en internasjonal multinasjonal traktat. Traktat er et annet ord for konvensjon. Det betyr at det er en skriftlig avtale mellom stater. En krenkelse av konvensjonen betyr at det er et brudd på avtalen mellom statene. I den sammenheng må man derfor forholde seg til hva statene er enig om. Reglene om hvordan man skal tolke en konvensjon følger av Wien-konvensjonen om traktatrett. Norge og norske myndigheter kan ikke alene bestemme hva som er en krenkelse av FNs barnekonvensjon.

Begrepet negativ sosial kontroll eksisterer ikke hverken i konvensjonen eller i noen relevante folkerettslige rettskilder som er naturlig å se hen til for å tolke konvensjonen. Begrepet har også vært utredet før og konklusjonen er at negativ sosial kontroll ikke er et rettslig begrep, hverken i forhold til folkeretten eller i forhold til norsk lov. Jeg er helt enig i den konklusjonen.

Begrepet psykisk vold er derimot et begrep som er forankret i konvensjonen. BK artikkel 19 første ledd, som også henvises til av både Statsforvalteren og Departementet, slår fast at barn har rett til statlig beskyttelse mot psykisk vold. FNs barnekomité har utarbeidet en egen generell kommentar om BK artikkel 19, der de har forsøkt å definere begrepet psykisk vold. Dette er den desidert viktigste rettskilden for å forstå hva som ligger i denne statlige plikten til å beskytte barn mot psykisk vold. Komitéen sliter derimot med å finne en klar definisjon der de kan bruke et rettslig språk som slår fast hva statene skal beskytte barn mot. Terskelen legges uansett nokså høyt. Det må være snakk om en form for alvorlig psykisk mishandling. Komitéen er veldig opptatt av at statene må ta psykisk vold på alvor og gjøre alt som er nødvendig for å forhindre det, men definisjonen av begrepet og ingen av eksemplene som trekkes fram som psykisk vold kan sies å ha direkte relevans for Jehovas vitners

eksklusjonslære eller -praksis. Det blir et tolkningsspørsmål av nokså generelle og vage begreper. Begreper som ikke gir så mye mer retning enn ordlyden i konvensjonen selv. En krenkelse av BK artikkel 19 vil innebære at staten har en plikt til ikke å tillate denne praksisen. Å tillate er da et brudd på konvensjonen. At det er en enighet blant stater om at konvensjonen fordrer et slikt forbud er det ikke noe grunnlag for å hevde.

Dessuten må BK artikkel 19 første ledd leses i sammenheng med andre ledd. Andre ledd handler om tiltak. Staten har en plikt til å beskytte barn mot psykisk vold. Tiltakene må være adekvate og effektive, og her snakker vi først og fremst om rett til barneverntiltak. Hvis det er snakk om handlinger som er i strid med artikkel 19 første ledd må staten sette inn effektive barneverntiltak. Det å trekke statsstøtte er ikke et effektivt eller adekvat tiltak for å beskytte barn mot vold.

Jeg har også kikket på andre bestemmelser i konvensjonen, men det er først og fremst BK artikkel 19 som er den mest relevante bestemmelsen. Hvis man ikke kan finne støtte for krenkelse av BK artikkel 19 vil ingen andre bestemmelser heller være relevante. Barnets beste etablerer ikke et eget vern mot psykisk vold uavhengig av BK artikkel 19.

I utgangspunktet er det bare staten som er har plikter etter konvensjonen. Et trossamfunn kan altså ikke krenke en konvensjon. De kan bare gjennom sine handlinger indirekte krenke en konvensjon gjennom å gjøre noe som er forbudt ifølge konvensjonen. Staten vil i så fall ha et ansvar, jf. BK artikkel 4, til å innføre effektive, forutsigbare og klare lover som beskytter barns rettigheter etter konvensjonen. Dette gjelder også for BK artikkel 19, som forutsetter et klart og effektivt lovverk som gir barn rett til barneverntiltak når det er nødvendig.

Norge har en skjønnsmargin når det gjelder hvordan vi skal gjennomføre våre forpliktelser i forhold til konvensjonen. Det er ikke snakk om rigide bestemmelser uten rom for ulik praksis i ulike land som kan tilpasses ulike land. Det norske lovverket kan også være strengere enn de forpliktelsene som følger av FNs barnekonvensjon, så lenge det ikke bryter med noen bestemmelser i konvensjonen eller andre konvensjoner. Det betyr derimot ikke at Norge kan hevde at selve konvensjonen forplikter Norge og borgerne på en strengere måte enn alle andre stater. En strengere statspraksis må følge av det norske lovverket.

Det er barneloven § 30, straffeloven § 282 og § 266, Grunnloven § 104 og en rekke bestemmelser i barnevernloven som er relevante når det gjelder norsk lov. Det er først og fremst barnevernloven som skal sikre at barn beskyttes mot vold, inkludert psykisk vold, såfremt det er snakk om en alvorlig situasjon for barnet. Det må innebære alvorlig omsorgssvikt. Negativ sosial kontroll nevnes også i forarbeidene, knyttet til meldeplikten, men uten at det er definert. Staten kan ikke tillate at barn utsettes for alvorlig omsorgssvikt eller alvorlig skadelig vold. Barnevernloven § 1-6 slår fast at barn har rett til «*nødvendige barnevernstiltak*». Tiltakene når det gjelder alle former for alvorlig skadelig vold har som ytterste konsekvens omsorgsovertagelse som siste utvei. Hvis foreldre nekter å beskytte barn fra alvorlig skadelig vold har ikke staten, gjennom barnevernet, noe annet valg enn å gripe inn og overta omsorgen for barna. Hvis det man definerer som vold ikke utløser

tvangsinngripende forpliktelser fra politiet eller barnevernet for å undersøke/etterforske og eventuelt stoppe de skadelige krenkelsene av barns rettigheter, er det ikke snakk om rettigheter i lovens forstand.

Jeg kan ikke se at det har vært aktuelt med barnevernstiltak for barn av Jehovas vitner. Det virker heller ikke som statsforvalteren eller Barne- og familiedepartementet anser det som aktuelt. Offentlige ansatte, inkludert ansatte hos disse to institusjonene, har ifølge barnevernloven 13-2 en lovpålagt plikt til å melde til barnevernet hvis det er grunn til å tro at barn «vil bli» utsatt for alvorlig omsorgssvikt, inkludert alvorlig skadelig psykisk vold. Ingen ansatt verken hos statsforvalteren eller departementet har sendt inn melding til barnevernet. Barnevernet har derfor heller ikke iverksatt undersøkelser. Barnevernet kan også igangsette undersøkelser på eget initiativ, hvis det er grunn til å tro at det er fare for at barn kan bli utsatt for alvorlig omsorgssvikt eller skadelig psykisk vold. Det har heller ikke skjedd.

Negativ sosial kontroll er som sagt ikke et rettslig begrep, men hvis man først skal snakke om negativt sosialt press på Jehovas vitne-barn kommer man ikke utenom den massive negative omtalen Jehovas vitner utsettes for og de giftige holdningene som fins i samfunnet mot dette trossamfunnet. FNs barnekomité er bekymret for at stater ikke gjør nok for å fremme toleranse og forståelse ovenfor utsatte religiøse minoriteter.

Det fins en åpning i forarbeidene til trossamfunnsloven for at begrepet rettigheter ikke trenger å være lovpålagte rettigheter, men også kan inkludere såkalt moralske eller verdimeslige forhold. Alle normer må derimot kunne underbygges med kilder. Man kan kanskje argumentere for at statsstøtte ikke er en rett som følger av religionsfriheten, noe jeg er uenig i, men statsstøtte er uansett en grunnlovsfestet rett som følger av Grunnloven § 16 siste ledd: «*Alle tros- og livssynssamfunn skal understøttes på lik linje*» med Den norske kirke. Trossamfunnsloven skal sikre denne rettigheten. Det å gripe inn i en grunnlovsfestet rettighet krever grunnlag i lov, jf. Grunnloven § 113 – det såkalte legalitetsprinsippet. Man må derfor kunne forvente at en påstand om krenkelse av barns rettigheter kan forankres og begrunnes i konkrete rettslige lover, fortrinnsvis FNs barnekonvensjon, i og med at det er den som er nevnt som definisjon av begrepet barns rettigheter i forarbeidene til trossamfunnsloven.

FNs barnekonvensjon beskytter ikke bare barn mot fysisk og psykisk vold. Det er også en konvensjon som legger svært stor vekt på foreldres rett og plikt til å oppfostre barna i tråd med deres overbevisning og verdier. Foreldrene har også en plikt til å veilede og hjelpe barn i utøvelsen og realiseringen av deres rett til religionsfrihet, jf. BK artikkel 14. Barn som av staten ikke har nådd religiøs myndighetsalder (15 år i Norge) har ikke selvbestemmelse når det gjelder religionsfrihet, inkludert innmelding og utmelding. Men foreldrene har en plikt til å lytte til barna og legge vekt på deres ønsker, og veie det i forhold til deres alder og modenhet. Selv om religionsfriheten, jf. BK artikkel 14, ikke gir religiøse minoritetsbarn i Norge rett til statsstøtte, følger det av FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 26 at hvis det først fins en finansieringsordning for ett trossamfunn må den gjelde likt for alle. Staten har ikke anledning til å definere noen ut av ordningen basert på

hvordan staten selv velger å definere og registrere trossamfunn. Det har heller ingenting å si at flertallets religion har grunnlovsværn.

Norsk lov er enda strengere enn FNs barnekonvensjon når det gjelder foreldres plikt til å lytte til barn og ta hensyn til deres ønsker i forhold til religionsfrihet. Det å nekte barn å melde seg inn i Jehovas vitner fordi man ikke stoler på at barna har forstått konsekvensene av eksklusjonsnormene, må regnes som en inngripen i barna religionsfrihet. Det følger da av BK artikkel 14 siste ledd at enhver begrensning av barns religionsfrihet må ha grunnlag i lov. Jeg har derimot ikke funnet at eksklusjonspraksisen er en krenkelse av barns lovfestede rettigheter verken etter FNs barnekonvensjon eller norske lover.

Tingretten konkluderte med at vedtakene var gyldige. Retten begrunnet dette med at eksklusjon defineres som en krenkelse av barns rett til religionsfrihet, mer spesifikt retten til å melde seg ut av et trossamfunn. Det er tilnærmet umulig å utøve retten til fri utmelding, når konsekvensen er å miste normal kontakt med familie og venner, ifølge dommen. I tillegg slår dommen fast at det er en form for psykisk vold som er i strid med BK artikkel 19. Jeg kommer med noen små kommentarer og spørsmål til denne dommen. Svaret på spørsmålene må jeg komme tilbake til senere.

1. Innledning

Dette er en rapport basert på en bestilling fra Jehovas vitner i forbindelse med at Statsforvalteren i Oslo og Viken har vedtatt å nekte trossamfunnet statsstøtte og registrering som trossamfunn. Et hovedpremiss i vedtakene var en påstand om at Jehovas vitner, gjennom sin eksklusjonslære/praksis, oppfordrer til eller gir støtte til krenkelse av barns rettigheter. Bestillingen og oppdraget mitt er å hjelpe til med å avklare om dette stemmer – er det slik at Jehovas vitners eksklusjonslære eller praksis innebærer en krenkelse, eller en oppfordring eller støtte til krenkelse, av barns rettigheter?

Fremstillingen i denne utredningen har fire hovedtemaer:

1. *Barns rettigheter i henhold til norsk lov og FNs barnekonvensjon*
2. *Negativ sosial kontroll*
3. *Legalitetsprinsippet*
4. *Foreldre- og barns religionsfrihet*

Hovedparten av fremstillingen vil være sentrert rundt hovedspørsmålet om barns rettigheter – om Jehovas vitners eksklusjonslære/praksis kan sies å oppfordre til eller gi støtte til krenkelse av barns rettigheter (kapittel 2, 3 og 4). De tre andre spørsmålene; om negativ sosial kontroll (kapittel 5), legalitetsprinsippet (kapittel 6) og religionsfrihet for barn og foreldre (kapittel 7), avklarer viktige spørsmål som er relatert til hovedspørsmålet og bidrar til å kontekstualisere det – forhåpentligvis på en noenlunde relevant måte.

2. Krenkelse av barns rettigheter

Trossamfunnsloven § 6 slår fast at dersom et trossamfunn «*krenker barns rettigheter*» kan samfunnet nektes tilskudd. Tilskudd kan også nektes dersom trossamfunnet «*oppfordrer eller gir støtte til*» krenkelser av barns rettigheter. Trossamfunnsloven § 4 tredje ledd slår fast at «*registreringen [som trossamfunn] kan trekkes tilbake, dersom ett eller flere av vilkårene for å nekte tilskudd i § 6 er oppfylt*». Statsforvalteren i Oslo og Viken og Barne- og familiedepartementet mener at Jehovas vitner (JV) «*krenker barns rettigheter*» og derfor kan nektes tilskudd og registrering som trossamfunn. Hva kan sies om krenkelse av barns rettigheter som grunnlag for å nekte JV statstilskudd og registrering som trossamfunn?

Det er særlig vilkåret om «*oppfordrer eller gir støtte til*», nevnt i trossamfunnsloven § 6, som gjelder i herværende sak. Det presiseres i forarbeidene at:

Å «*oppfordre til*» betyr å aktivt tilskynde en krenkelse, mens å «*støtte*» innebærer å legge til rette for eller mer aktivt forsvare en handling. Etter omstendighetene kan bestemmelsen også ramme

unnlatelser av å gripe inn når en er kjent med at det skjer en krenkelse. Å forholde seg passiv kan i noen tilfeller innebære å «støtte» i bestemmelsens forstand.¹

Hvis et trossamfunn har «*systematisk, vedvarende eller forsettlig utført, oppfordret til eller støttet krenkelser*» skal tilskudd nektes fullt ut, jf. Forskrift om registrering av og tilskudd til tros- og livssynssamfunn (trossamfunnsforskriften) § 11 siste ledd. Ifølge forskriftens § 6 annet ledd er det også slik at «*systematiske, vedvarende eller forsettlige krenkelser*» av barns rettigheter skal som hovedregel føre til at registreringen trekkes tilbake.

Ifølge vedtaket fra Statsforvalteren i Oslo og Viken (27. januar 2022) er det slik at Jehovas vitners eksklusjonspraksis «*følges systematisk opp fra trossamfunnets side, og blir meddelt medlemmene i flere kanaler. På denne bakgrunn finner vi at lovbruddene fremstår som forsettlige*».² Barne- og familiedepartementet konkluderer i sitt vedtak (30. september 2022) også med at «*Praksisen er en integrert del av Jehovas vitners lære og forsvares i samtlige skriv fra trossamfunnet*». Den er derfor «*systematisk, vedvarende og forsettlig*» og departementet «*finner på denne bakgrunn at tilskuddet skal nektes i sin helhet*».³ Basert på de samme premissene som i vedtakene ovenfor, og med grunnlag i trossamfunnsloven § 4 tredje ledd, vedtok også statsforvalteren (22. desember 2022) å trekke tilbake Jehovas vitners registrering som trossamfunn.⁴

2.1 Statsforvalterens grunnlag

Statsforvalteren ser ut til å forankre sin konklusjon om brudd på «*barns rettigheter*» i selve trossamfunnsloven. I vedtaket henvises det til forarbeidene og statsforvalteren forklarer at «*I forarbeidene til trossamfunnsloven § 6 er negativ sosial kontroll av barn, brukt som et eksempel på en krenkelse av barns rettigheter*».⁵ Så konkluderer de på side 5 på følgende måte: «*Statsforvalteren vurderer at også denne praksisen er å regne som negativ sosial kontroll. [...] Vi mener dette er en krenkelse av barns rettigheter etter trossamfunnsloven § 6*».⁶

Det er stemmer at det i forarbeidene sies at negativ sosial kontroll er et eksempel på krenkelse av barns rettigheter.⁷ Jeg kommer tilbake til disse forarbeidene nedenfor, i punkt 2.3. Jeg forstår det slik at vilkåret «*krenkelse av barns rettigheter*», først og fremst må ta utgangspunkt i rammene for hva som utgjør et brudd på FNs barnekonvensjon (BK).⁸ Det er litt uklart hva Statsforvalteren mener om

¹ Prop.130 L (2018–2019), kap. 24 om merknader, side 259

² Se Statsforvalteren i Oslo og Viken, 'Nekting av statstilskudd for 2021' (27. januar 2022, ref. 2021/8021), side 6.

³ Barne- og familiedepartementet, 'Vedtak i klagesak - Nekting av statstilskudd for 2021 - Jehovas vitner' (30. september 2022, ref. 22/1202-6), side 12.

⁴ Statsforvalteren i Oslo og Viken, 'Vedtak om tap av registrering' (22. desember 2022) ref. 2019/16785

⁵ Se Statsforvalteren i Oslo og Viken, 'Nekting av statstilskudd for 2021' (27. januar 2022, ref. 2021/8021), side 4, nest siste avsnitt.

⁶ Se side 5, siste avsnitt

⁷ Prop.130 L (2018–2019), kap. 24 om merknader, se side 258

⁸ Se punkt 2.3 nedenfor.

det, fordi de bare henviser til forarbeidene. Men det er åpenbart ikke departementet som bestemmer hva som er et brudd på FNs barnekonvensjon.⁹

2.2 Barne- og familiedepartementet

Barne- og familiedepartementet henviser også til trossamfunnsloven § 6 og forarbeidene, med den samme definisjonen av negativ sosial kontroll som Statsforvalteren.¹⁰ Den eneste forskjellen er at departementet også tilføyer at forarbeidene nevner «*psykisk vold*» og de mener den nevnte definisjonen av negativ sosial kontroll er hentet fra Helsedirektoratet. I tillegg legger de fram en definisjon av «*psykisk vold*». Den er hentet fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, og lyder som følger:

Negative eller fiendtlige holdninger eller handlinger, uten bruk av fysisk makt, som kan gi barnet en følelse av frykt, avmakt, skyld, skam, mindreverd, fortvilelse eller en grunnleggende følelse av å ikke være ønsket og elsket.¹¹

Det er en svært vid definisjon som kan ramme helt vanlig grensetting og oppdragelse. For å presisere nevnes noen eksempler: «*kritikk av barnets verdi, avvisning og ignorering, ekstrem sosial kontroll, å isolere barnet fra naturlige sosiale arenaer, overvåking som går ut over barnets rett til privatliv*».¹² Om noe av disse eksemplene utgjør et brudd på juridiske rettigheter eller faller inn under foreldres rett og plikt til å oppdra sine barn er svært uklart. Det kommer an på graden, og hvilke hjemler som brukes. Graden kommer igjen an på øyene som ser, om man tilhører er kulturell eller religiøs minoritet, hvilke verdier man har og hvilke forventninger man har ovenfor sine barn. Det er ikke nødvendigvis ulovlig å ha strengere eller andre forventninger i forhold til barns oppførsel enn flertallet. Her er noen stikkord og løse tanker om de såkalte 'klargjørende' eksemplene:

- «*kritikk av barnets verdi*»: Skal ikke barn måtte tåle kritikk? Det må vel i det minste være snakk om en form for grov kritikk som barn utsettes for gjentatte ganger over tid. Når det er sagt sier man mye rart i sinne og alle blir sint. Det må være stor takhøyde for diskusjon i private hjem og det skal nok så mye til før det rammes av noe lovverk.¹³

⁹ Jeg kommer tilbake til hva FNs barnekonvensjon er og hvordan den skal tolkes og forstås. Se nedenfor punkt 3.1 med underpunkter og punkt 3.7 med underpunkt

¹⁰ Barne- og familiedepartementet, 'Vedtak i klagesak - Nekting av statstilskudd for 2021 - Jehovas vitner' (30. september 2022, ref. 22/1202-6), side 9

¹¹ *ibid*

¹² *Ibid*

¹³ Se nedenfor punkt 3.2, punkt 4.2 og 4.3

- «avisning»: Skal ikke barn lære å tåle avvisning? Er ikke det en viktig del av oppdragelsen? Det skal mye til før dette innebærer noe lovbrudd eller alvorlig omsorgssvikt, som utløser barneverntiltak.¹⁴
- «ignorering»: Skal barn hele tiden få oppmerksomhet? Er det ikke viktig at de lærer å håndtere avvisning? Hvis vi snakker om neglekt som grenser til alvorlig omsorgssvikt er det grunn til bekymring, men å bli ignorert i alminnelighet er da helt normalt..¹⁵
- «ekstrem sosial kontroll»: Sosial kontroll er normalt, men hva innebærer at det er ekstremt? Handlinger som er ekstreme kan være ulovlige, samt straffbare. Jeg kommer tilbake til Straffeloven § 282.¹⁶
- «å isolere barnet fra naturlige sosiale arenaer»: Total isolasjon over tid kan være skadelig, men kan man definere innetider og grensesetting i forhold til festing og andre lignende aktiviteter som psykisk vold? Det blir kanskje et spørsmål hva som menes med «naturlig» i denne sammenheng og hvem som definerer det. Her vil det fort oppstå forskjeller mellom majoritet og minoritet. Men man må ha lov å si til barnet sitt at selv om alle andre får lov til å gå får ikke du lov.¹⁷
- «overvåking som går ut over barnets rett til privatliv»: De fleste foreldre blander seg i barns privatliv. Er ikke det helt nødvendig for å beskytte barna mot skade? For eksempel kan det være greit å følge litt med på hvem de snakker med i sosiale medier. Igjen det handler om grad.¹⁸

Man kan ikke utelukkende bygge på en løs definisjon fra Helsedirektoratet for å slå fast hva som er en krenkelse av barns rettigheter. Spørsmålet er om noe av dette er et brudd på barns rett til beskyttelse fra psykisk vold.

Jeg kommer tilbake til det. Her vil jeg bare understreke at departementet ikke gjør denne jobben. De henviser bare til trossamfunnsloven § 6 og disse vage definisjonene, uten hjemmel i lov, og går deretter over til å vurdere skrifter, vitneutsagn og praksisen til Jehovas vitner opp mot dette grunnlaget. Det virker som de tror at trossamfunnsloven i seg selv definerer barns rettigheter og konkluderer til slutt, etter å ha gjennomgått alle beviser, med at eksklusjonspraksisen «*krenker barns rettigheter etter § 6 første ledd*».

Trossamfunnsloven er ikke en lovhjemmel som etablerer nye rettigheter for barn. De relevante eksemplene det henvises til i regjeringens proposisjon har ingen klar lovhjemmel.

¹⁴ ibid

¹⁵ ibid

¹⁶ Se punkt 4.2, samt kapittel 5 om negativ sosial kontroll

¹⁷ Se nedenfor punkt 3.2, punkt 4.2 og 4.3, samt punkt 5.2

¹⁸ ibid, pluss kapittel 5

2.3 Hvor finner vi de relevante rettighetene til barn?

Hva innebærer det å krenke «*barns rettigheter*», jf. trossamfunnsloven § 6? Hvor skal vi finne disse rettighetene?

I forarbeidene står det tydelig nok: «*Det omfatter slike rettigheter som staten er forpliktet til å beskytte gjennom Barnekonvensjonen (BK), jf. menneskerettsloven § 2 nr. 4 og § 3*».¹⁹ Det er ingen andre rettskilder som nevnes.

Siden forarbeidene ikke henviser til noen andre rettskilder enn FNs barnekonvensjon når det snakkes om hva som menes med «*barns rettigheter*» blir det veldig vanskelig for borgere i landet å forutse sin rettsstilling hvis det inkluderer noe annet. Den Europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD), sier dette om hva det innebærer at en rettighet er lovfestet «*prescribed by law*», jf. den Europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 9 (2):²⁰

[A] norm cannot be regarded as a “law” unless it is formulated with sufficient precision to enable the citizen to regulate his conduct: he must be able – if need be with appropriate advice – to foresee, to a degree that is reasonable in the circumstances, the consequences which a given action may entail.²¹

Både statsforvalteren og departementet legger stor vekt på en setning i forarbeidene som nevner begrepet «*negativ sosial kontroll*». De henviser også til norske definisjoner av begrepet og gjør ikke noe reelt forsøk på å avklare hvilke rettigheter som følger av konvensjonen. Jeg forstår derimot begrepet «*negativ sosial kontroll*» som en henvisning til FNs barnekonvensjon. Det er et forsøk på å avklare hva som følger av FNs barnekonvensjon. Hvis man leser avsnittet i sin helhet kan det deles inn i tre deler:²²

1. [K]renkelse av barns rettigheter. Det omfatter slike rettigheter som staten er forpliktet til å beskytte gjennom Barnekonvensjonen (BK), jf. menneskerettsloven § 2 nr. 4 og § 3.

Her slås det fast at barns rettigheter omfatter FNs barnekonvensjon. Neste setning lyder:

2. Bestemmelsen må imidlertid avveies mot barns og foreldres religions- og livssynsfrihet, og er heller ikke i utgangspunktet til hinder for ulikt syn på oppdragelse eller verdensbilde.

¹⁹ Prop.130 L (2018–2019), merknader, s. 258

²⁰ Paolo Pinto De Albuquerque, ‘Disfellowshipping and Discrimination of Religious Minority Expert Opinion on Articles 9, 11 and 14 of the ECHR’ (Lisbon Catholic University 2023), s. 114

²¹ *Öztürk v. Turkey* [GC], no. 22479/93, ECtHR 1999-VI, avsnitt 54

²² Prop.130 L (2018–2019), merknader, s. 258

Her slår man fast at religionsfriheten også er viktig og at de rettighetene som følger av FNs barnekonvensjon må holdes opp mot religionsfriheten, blant annet EMK artikkel 9. Etter det føyes det på en setning med noen «eksempler»:

3. Eksempler på krenkelser som kan gi grunnlag for å nekte tilskudd kan være negativ sosial kontroll som retter seg mot barn, psykisk vold, tvangsekteskap, kjønnslemlestelse eller æresvold.

Jeg forstår det slik at disse eksemplene henviser tilbake til den første setningen om FNs barnekonvensjon (BK). Hva annet skulle det ellers være eksempler på? Alle normer, inkludert «barns rettigheter» må ha et normativt fundament. Hvis det ikke er snakk om rettslige normer, hva er det da?²³

2.3.1 Stålsett-utvalget om trossamfunnsloven

Stålsett-utvalget er det populære navnet på utvalget som gjennomførte utredningen som ligger til grunn for trossamfunnsloven av 24 april 2020. Utvalget ble ledet av Sturla Stålsett og inkluderte forslag til det som skulle bli trossamfunnsloven. Utredningen, NOU 2013:1, sammen med regjeringens proposisjon, Prop.130 L (2018–2019), er de viktigste forarbeidene til trossamfunnsloven.

Stålsett-utvalget sa dette om barns rettigheter:

Det som for utenforstående oppfattes som en streng «sekt», kan likevel oppleves eller fungere på en mer positiv måte av og for barna selv. Utvalget vurderer det slik at det vil være meget vanskelige avgrensingsproblemer knyttet til et vilkår som skal beskytte barns interesser. Utvalget vil imidlertid konkludere med at det må settes vilkår for støtte som skal beskytte barns interesser, men at terskelen for å konkludere med at vilkåret ikke er oppfylt bør være relativt høy.²⁴

Ifølge utvalget er denne relativt høye terskelen overskredet hvis et «*trossamfunn godkjenner og forsvarer vold mot barn i form av fysisk avstraffelse*».²⁵ Begrepene psykisk vold, mental vold eller negativ sosial kontroll nevnes ikke i utredningen og er ikke et tema. Når det snakkes om vold mot barn er det snakk om «*fysisk avstraffelse*».²⁶ I forslaget til utvalget var kriteriet formulert slik: «*Samfunnet må ikke: Organisere eller oppmuntre til oppvekstvilkår for barn som er klart skadelige for deres utvikling, for eksempel godkjenne eller forsvare vold mot barn i form av fysisk avstraffelse*».²⁷

²³ Det fins holdepunkter i forarbeidene for å legge vekt på lovløse rettigheter. Jeg drøfter dette nærmere nedenfor, punkt 6.1

²⁴ NOU 2013:1, avsnitt 23.4.2.2, s. 348.

²⁵ *ibid*

²⁶ *Ibid*, s. 24, 348, s. 350, s. 420 og s. 422

²⁷ *Ibid*, s. 422

Forslaget fra Stålnett-utvalget la altså vekt på å presisere at begrepet vold handlet om «*fysisk avstraffelse*», ikke psykisk vold slik proposisjonen antyder.

Statsforvalteren og departementet legger med andre ord stor vekt på antagelser om brudd på barns rettigheter i proposisjonen,²⁸ som verken har noen rettslig forankring i den øvrige delen av proposisjonen eller i utredningen som ligger til grunn for proposisjonen. Det blir ekstra synlig hvis vi illustrer det i en tabell:

NOU 2013:1, s. 348	Prop.130 L (2018–2019). 258	Statsforvalteren og departementets vedtak
Terskelen for å beskytte barns rettigheter må være høy. Terskelen går ved fysisk avstraffelse	Barns rettigheter følger av FNs barnekonvensjon. Psykisk vold og negativ sosial kontroll «kan være» krenkelse av konvensjonen	Negativ sosial kontroll og psykisk vold er en krenkelse av barns rettigheter

Det sentrale spørsmålet er om psykisk vold og/eller negativ sosial kontroll er en krenkelse av FNs barnekonvensjon.

²⁸ Prop.130 L (2018–2019), merknader, s. 258

3. Krenkelse av FNs barnekonvensjon

Kan man si at Jehovas vitners eksklusjonspraksis krenker barns rettigheter jf. FNs barnekonvensjon (BK)?

3.1 Hva er FNs barnekonvensjon (BK)

Hva slags rettskilde er FNs barnekonvensjon? Ifølge Wien-konvensjonen om traktatrett artikkel 2 (1) (a) er en konvensjon en skriftlig avtale mellom stater. At FNs barnekonvensjon er en slik skriftlig avtale, er åpenbart. Men skulle det være tvil er det bare å lese første og siste setning i forordet «*The States Parties to the present Convention [...] Have agreed as follows*». Konvensjonen er ratifisert av 193 stater, alle land i verden unntatt USA. Kapittel III (artikkel 46 til artikkel 54) i konvensjonen gjør det også helt åpenbart at dette er en traktat. Se for eksempel BK artikkel 50 (3) om reglene om hvordan teksten i konvensjonen kan endres. Det understrekes at:

When an amendment enters into force, it shall be binding on those States Parties which have accepted it, other States Parties still being bound by the provisions of the present Convention and any earlier amendments which they have accepted.

De rettslig bindende forpliktelsene som følger av konvensjonen, gjelder altså bare for de statene som selv har akseptert og forpliktet seg til det basert på sine prosedyrer for ratifikasjon av traktater. I Norge og mange andre land betyr det at den lovgivende myndighet (et flertall på Stortinget), som hovedregel, må samtykke til ratifikasjon og endringer, jf. Grunnloven § 26 annet ledd.

Grunnen til at jeg her bruker relativt mange ord på noe som egentlig bør være helt åpenbart og unødvendig å presisere, er fordi det av og til snakkes om brudd på FNs barnekonvensjon uten at de folkerettslige reglene om traktatolkning, som følger av Wien-konvensjonen, blir tatt hensyn til. Hvis man mener at FNs barnekonvensjon ikke er en vanlig konvensjon, at Wien-konvensjonens regler bør fravikes eller at de ikke gjelder, bør det begrunnes. Jeg tenker at det er de samme folkerettslige reglene for traktatolkning for FNs barnekonvensjon som for andre traktater, særlig de reglene som gjelder for menneskerettighetskonvensjoner.

I og med at det er snakk om en traktat, altså en skriftlig avtale mellom stater, innebærer det at et brudd på konvensjonen er et brudd på avtalen mellom statene. For at det skal skje må det være en tilstrekkelig stor enighet mellom medlemsstatene om at et forhold innebærer et slikt brudd. Skal man vinne fram med et reelt juridisk argument om brudd på FNs barnekonvensjon må man derfor legge fram rettslige beviser for at et bredt flertall av medlemsstatene mener det forholdet man trekker fram er et brudd på avtaleforpliktelsene som følger av konvensjonen.

3.1.1 Hvordan tolke FNs barnekonvensjon?

Hva er reglene for å tolke FNs barnekonvensjon? FNs barnekonvensjon gjelder direkte som norsk lov. Det er fordi den er inkorporert i menneskerettsloven § 2 og skal ved motstrid gå foran bestemmelser i annen norsk lovgivning, jf. menneskerettsloven § 3. Men man kan som hovedregel ikke ty til norske rettskilder når man skal tolke en internasjonal konvensjon som FNs barnekonvensjon.

Norge er ikke tilsluttet Wien-konvensjonen om traktatrett (VCLT), men artikkel 31 og artikkel 32 er alminnelig ansett å gi uttrykk for folkerettslig sedvanerett.²⁹ Her kan man også tilføye VCLT art. 33 (det er traktatens offisielle språk som teller, ikke de norske oversettelsene). Den viktigste tolkningsbestemmelsen er VCLT artikkel 31 (1), der det står at: *“A treaty shall be interpreted in good faith in accordance with the ordinary meaning to be given to the terms of the treaty in their context and in the light of its object and purpose”*. Alt henger sammen og er like viktig:

1. «*good faith*» (man skal legge godviljen til å tolke konvensjonen lojalt i henhold til det som er avtalt)
2. «*ordinary meaning to be given to the terms*» (den vanlige betydningen av ordlyden)
3. «*in their context*» (den viktigste konteksten er at en konvensjon faktisk er en skriftlig avtale mellom stater)
4. «*object and purpose*» (formålet med konvensjonen)

Man kan ikke utelate noen av disse punktene fra tolkningen. Man kan for eksempel ikke utelukkende konkludere om hva som følger av konvensjonen ved bare å lese ordlyden i konvensjonen, uten å ta hensyn til kontekst eller formålet med konvensjonen. Richard Gardiner forklarer at:

It is necessary to stress that the ordinary meaning is not an element in treaty interpretation to be taken separately when the general rule is being applied to a particular issue involving treaty interpretation. Nor is the first impression as to what is the ordinary meaning of a term anything other than a very fleeting starting point. For the ordinary meaning of treaty terms is immediately and intimately linked with context, and then to be taken in conjunction with all the other relevant elements of the Vienna rules.³⁰

Anthony Aust forklarer også at: *“The determination of the ordinary meaning cannot be done in the abstract, only in the context of the treaty and in the light of its object and purpose”*.³¹ Man kan med andre ord ikke bare lese ordlyden i konvensjonen.

²⁹ HR-2023-491-P, 100

³⁰ Richard K. Gardiner, *Treaty Interpretation* (Oxford University Press 2015), 181.

³¹ Anthony Aust, *Modern Treaty Law and Practice* (Cambridge University Press 2013) 235.

Både Statsforvalterens vedtak (27. januar 2022)³² og Barne- og familiedepartementets vedtak (30. september 2022)³³ siterer ordlyden i BK artikkel 19 (1), men ikke noe mer. I og med at den viktigste konteksten her er at en konvensjon er en skriftlig avtale mellom stater gjelder det å finne rettskilder som underbygger og kan bevise at det er en viss enighet mellom partene om hva som følger av konvensjonen. Det er ikke snakk om enighet mellom statene som vedtok konvensjonen. VCLT artikkel 32 legger vekt på at forarbeider bare er supplerende rettskilder. Det er mer snakk om en enighet eller konsensus om tolkningen mellom dagens medlemsstater.³⁴

3.1.2 Uttalelser fra FNs barnekomité

FNs barnekomité er et traktatororgan/ekspertorgan opprettet på bakgrunn av BK artikkel 43. BK artikkel 45 (d) slår fast at komitéen kan komme med forslag og generelle anbefalinger. I tillegg følger det av BK artikkel 43 første ledd at komitéen skal opprettes for «*the purpose of examining the progress made by States Parties in achieving the realization of the obligations undertaken in the present Convention*».

Uttalelser fra FNs barnekomité er derfor en viktig del av konteksten som FNs barnekonvensjon må tolkes i lys av. Medlemsstatene har gjennom ratifikasjon skrevet under på at de er enig i komitéens kompetanse, mandat og rolle. Når det er sagt er ingen av komitéens uttalelser rettslig bindende, og det er viktig å forstå hvordan Høyesterett legger litt ulik vekt på ulike former for uttalelser fra komitéen.

I en dom fra 2009, som blant er referert til i den såkalte Maria-dommen fra 2015,³⁵ sier Høyesterett at:

[D]et formelle grunnlaget for at uttalelsen er avgitt, har en viss betydning for den vekt den skal tillegges. Det avgjørende vil likevel være hvor klart den må anses å gi uttrykk for overvåkingsorganenes forståelse av partenes forpliktelser etter konvensjonene. Særlig må man vurdere om uttalelsen må ses som en tolkingsuttalelse, eller mer som en tilråding om optimal praksis på konvensjonens område. Dernest må man vurdere om uttalelsen passer på det aktuelle faktum og rettsområde. Dette siste er av særlig betydning ved generelle uttalelser som ikke er knyttet til enkeltsaker eller landrapporter, og som derfor ikke har vært gjenstand for dialog mellom komitéen og den berørte staten.³⁶

³² Se Statsforvalteren i Oslo og Viken, 'Nekting av statstilskudd for 2021' (27. januar 2022, ref. 2021/8021), side 6.

³³ Barne- og familiedepartementet, 'Vedtak i klagesak - Nekting av statstilskudd for 2021 - Jehovas vitner' (30. september 2022, ref. 22/1202-6), side 12.

³⁴ For mer om statens skjønn til å tolke ordlyden og om betydningen av staters konsensus, se nedenfor punkt 3.7

³⁵ Rt-2015-1388, avsnitt 152

³⁶ Rt-2009-1261, avsnitt 44

I og med at komitéens uttalelser ikke er bindende og at komitéen har en tendens til å uttale seg om en lang rekke saker som åpenbart ikke er rettsavklarende, men av og til politiske og aktivistiske, må komitéens uttalelser vurderes og veies i forhold til hva grunnlaget for deres konklusjoner er.

I Maria-dommen vurderte Høyesterett en uttalelse fra komitéen om BK artikkel 12 om retten til å bli hørt. Komitéen sa blant annet at «*The Committee recommends that, wherever possible, the child must be given the opportunity to be directly heard in any proceedings*».³⁷ Her mente Høyesterett at dette ikke kunne legges til grunn som en rettighet: «*Etter mitt syn må dette reknast som ei ytring frå barnekomiteen om korleis rettstilstanden bør utvikle seg. Eg kan ikkje sjå at synsmåten er forankra i konvensjonsteksten*».³⁸ Så presenteres et annet sitat, som er en vurdering av barnets beste fra komitéen fra en annen generell kommentar, hvorpå domstolen konkluderer med at «*Dette er i samsvar med kravet om at tolking av ein konvensjon skal skje lojalt – «in good faith» – i artikkel 31 nr. 1 i Wienkonvensjonen om traktatretten*».³⁹

Poenget er at ikke alle uttalelser fra FNs barnekomité har en klar forankring i reglene om traktattolkning som følger av Wien-konvensjonen om traktatrett. Derfor må man vurdere om de i tilstrekkelig grad bygger på en fornuftig tolkning, eller om det er mer snakk om politiske anbefalinger.

3.2 BK artikkel 19 (1) «mental violence»

I vedtakene fra både Statsforvalteren og BFD nevnes FNs barnekonvensjon (BK) artikkel 19 (1).

Denne bestemmelsen slår fast at:

1. States Parties shall take all appropriate legislative, administrative, social and educational measures to protect the child from all forms of physical or mental violence, injury or abuse, neglect or negligent treatment, maltreatment or exploitation, including sexual abuse, while in the care of parent(s), legal guardian(s) or any other person who has the care of the child.
2. Such protective measures should, as appropriate, include effective procedures for the establishment of social programmes to provide necessary support for the child and for those who have the care of the child, as well as for other forms of prevention and for identification, reporting, referral, investigation, treatment and follow-up of instances of child maltreatment described heretofore, and, as appropriate, for judicial involvement.

Første avsnitt gir et generelt vern mot vold og andre avsnitt handler om adekvate og effektive tiltak for å forhindre og beskytte barn mot vold. Det kan, som jeg kommer tilbake til i neste avsnitt, være nyttig å se på vernet og tiltakene i sammenheng i denne sak.

³⁷ FNs barnekomité, Generell kommentar nr. 12, avsnitt 34.

³⁸ Rt-2015-1388, avsnitt 154

³⁹ Ibid, avsnitt 155

FNs barnekomité har skrevet en egen generell kommentar (nr. 13) om hvordan denne bestemmelsen skal forstås, og det blir den viktigste rettskilden for å forstå dens innhold og rekkevidde.⁴⁰

Det generelle vernet mot vold, slik det er uttrykt i første avsnitt, må forstås og ses i sammenheng med en rekke andre bestemmelser som beskytter barn mot vold. Her kan nevnes BK artikkel 24 (3) om skadelige tradisjoner, BK artikkel 32 om barnearbeid, BK artikkel 34 beskytter mot seksuell utnyttelse av barn, BK artikkel 35 om menneskehandel, BK artikkel 37 om tortur og nedverdiggende behandling, BK artikkel 38 om barnesoldater, BK artikkel 39 om voldsutsattes rett til rehabilitering or terapi. I tillegg fins det en egen tilleggsprotokoll «on the sale of children, child prostitution and child pornography» og en tilleggsprotokoll om barn i krig. Det er et viktig bakteppe som setter tonen og konteksten for å forstå det generelle forbudet mot vold, i en internasjonal sammenheng.

FNs barnekomité understreker også at BK artikkel 19 «*must be situated in the context of articles 5, 9, 18 and 27*»,⁴¹ som er ulike bestemmelser om at staten har en plikt til å respektere foreldreansvaret.

Selv om storparten av bestemmelser og det internasjonale lovverket fokuserer på nokså alvorlige former for fysisk vold er det helt åpenbart at konvensjonen også beskytter mot psykisk vold. Det følger direkte av ordlyden i BK artikkel 19 (1). Barn skal beskyttes mot alle former for «*mental violence [...] neglect or negligent treatment*». Komitéen tar i nokså hardt og sier blant annet at:

The Committee emphasizes most strongly that the choice of the term violence in the present general comment must not be interpreted in any way to minimize the impact of, and need to address, non-physical and/or non-intentional forms of harm (such as, inter alia, neglect and psychological maltreatment).⁴²

I tillegg sier de dette:

“All forms of physical or mental violence” does not leave room for any level of legalized violence against children. Frequency, severity of harm and intent to harm are not prerequisites for the definitions of violence. States parties may refer to such factors in intervention strategies in order to allow proportional responses in the best interests of the child, but definitions must in no way erode the child’s absolute right to human dignity and physical and psychological integrity by describing some forms of violence as legally and/or socially acceptable.⁴³

⁴⁰ Generell kommentar nr. 13:

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FGC%2F16&Lang=en

⁴¹ Ibid, avsnitt 7 (b)

⁴² Ibid, avsnitt 4

⁴³ Ibid, avsnitt 17

Komitéen uttalelse viser at alle former for vold mot barn bør være ulovlig. Det er ikke noe rom for «legal vold» mot barn. Hyppighet, intensjon (forsett) og skadegraden definerer heller ikke hva som menes med vold. Om det er straffbart eller ikke, er et annet spørsmål. Uansett er det klart at også psykisk vold er et tema. Spørsmålet er hvordan det skal defineres.

Definisjonen av psykisk vold kommer i avsnitt 21:

Mental violence. “Mental violence”, as referred to in the Convention, is often described as psychological maltreatment, mental abuse, verbal abuse and emotional abuse or neglect.⁴⁴

Det er snakk om «maltreatment», «abuse» eller «neglect» - altså psykologisk mishandling eller forsømmelse. Så utdypes dette med noen eksempler:

and this can include:

- (a) All forms of persistent harmful interactions with the child, for example, conveying to children that they are worthless, unloved, unwanted, endangered or only of value in meeting another’s needs;
- (b) Scaring, terrorizing and threatening; exploiting and corrupting; spurning and rejecting; isolating, ignoring and favouritism;
- (c) Denying emotional responsiveness; neglecting mental health, medical and educational needs;
- (d) Insults, name-calling, humiliation, belittling, ridiculing and hurting a child’s feelings;
- (e) Exposure to domestic violence;
- (f) Placement in solitary confinement, isolation or humiliating or degrading conditions of detention; and
- (g) Psychological bullying and hazing by adults or other children, including via information and communication technologies (ICTs) such as mobile phones and the Internet (known as “cyberbullying”).⁴⁵

Dette kommer under kapittel IV som har overskriften «*Legal analysis of article 19*». Så i utgangspunktet skal dette være en juridisk tolkning av begrepet «*mental violence*» i BK artikkel 19. Det er likevel en litt vag definisjon, og det er litt usikkert om komitéen legger dette til grunn som en rettslig standard. Det står for eksempel at psykisk vold «*is often described as*» og at dette «*can include*». Det til forskjell fra definisjonen av fysisk vold der komitéen skriver at «*This includes*» og «*The Committee is of the opinion that physical violence includes*».⁴⁶ Usikkerheten er med andre ord mye større når det gjelder psykisk vold.

⁴⁴ Generell kommentar nr. 13, avsnitt 21

⁴⁵ *ibid*

⁴⁶ *Ibid*, avsnitt 22

At det ikke nødvendigvis er snakk om noen sikker juridisk definisjon forsterkes ved at komitéen ikke har noen begrunnelser, og under samme kapittel IV («Legal Analysis») skriver de litt lenger ned at stater må ratifisere tilleggsprotokollene til konvensjonen og trekke tilbake eventuelle reservasjoner.⁴⁷ Det er åpenbart politiske uttalelser, ikke juridiske konklusjoner.

Når det er sagt kan man spørre seg om noe av det som sies av komitéen er relevant i forhold til JVs eksklusjonspraksis? Tingretten konkluderte med at «*den sosiale isolasjonen som følger med eksklusjonspraksisen, eller frykt for å bli utsatt for dette*» kvalifiserer som «psykisk vold» og en krenkelse av BK artikkel 19. Retten henviste bare til Generell kommentar nr. 13 og en bok om FNs barnekonvensjon, uten noen forklaring eller argumentativ analyse.⁴⁸ Regjeringsadvokaten sa i sitt sluttinnlegg at komitéen nevner «*isolasjon som et eksempel på psykisk vold*».⁴⁹ Det er en henvisning til bokstav (f) under eksemplene. Men eksemplene må forstås i lys av det de er et eksempel på: Nemlig psykologisk mishandling, altså: «*psychological maltreatment, mental abuse, verbal abuse and emotional abuse or neglect*».⁵⁰

Eksklusjon i religiøse miljøer nevnes ikke i Generell kommentar nr. 13 og det blir en tolkning om det kan være relevant. Balansen mellom religionsfrihet og en eventuell paternalistisk beskyttelse mot mental vold fordrer et klarere svar fra komitéen, slik jeg ser det. En tolkning av disse vage uttalelsene fra komitéen er ikke nok til å fastslå at et flertall av medlemsstatene er enig med Norge i denne tolkningen?

Konsekvensene av eksklusjon må holdes opp mot barns religionsfrihet. Det er ikke slik at noen lar seg døpe til Jehovas vitner uten at de er fullt klar over konsekvensene ved en eventuell eksklusjon. Skal de ha rett til å melde seg inn i samfunnet likevel? Balansen mellom religionsfrihet og en eventuell paternalistisk beskyttelse mot mental vold, er det ikke noe klart svar på. Hva er statene enig om når det gjelder dette spørsmålet? Det finnes ikke noe enighet om det.⁵¹

Første ledd i Artikkel 19 må uansett leses i sammenheng med andre ledd. Første ledd handler om rett til beskyttelse mot vold, mens andre ledd handler om hvilke forpliktelser staten har for å beskytte barn mot vold, se nedenfor i punkt 3.3.

Man må huske på og forstå at FNs barnekonvensjon er en internasjonal traktat som skal gjelde over hele verden. Det skal være en minstestandard som skal gjelde overalt. Definisjonen av psykisk vold er ikke avhengig av økonomiske ressurser. Det er ikke en sosial-økonomisk rettighet. Dermed kan man ikke si at kravene til oppfyllelse av konvensjonen, når det gjelder vold mot barn, er strengere i Norge sammenlignet med fattigere land. Hvis vi sier at eksklusjonspraksisen til JV er en form for psykisk vold (mental violence), som er en krenkelse av konvensjonen, er det en konklusjon som må gjelde over hele verden. Et flertall av medlemsstatene må være enig i en slik konklusjon. Jeg kan ikke

⁴⁷ Ibid, avsnitt 41

⁴⁸ 22-186588TVI-TOSL/03, s. 26

⁴⁹ Regjeringsadvokaten, 'Sluttinnlegg til Oslo tingrett'. Saksnummer: 22-186588TVI-TOSL/03, s.3.

⁵⁰ Generell kommentar nr. 13, avsnitt 21

⁵¹ For mer om barn- og foreldres religionsfrihet, se nedenfor punkt 7

se at disse vage uttalelsene fra FNs barnekomité gir grunnlag for å konkludere med at det eksisterer en slik enighet blant medlemsstatene.⁵² Jehovas vitners eksklusjonspraksis er den samme over hele verden. Hvis domstolen lander på at denne religiøse praksisen er i strid med konvensjonen vil de samme forpliktelsene som gjelder for Norge, gjelde for alle andre medlemsstater. Norske domstoler vil i så fall gå i spissen og sette en helt ny presedens for hele verden. Det er derimot ikke opp til norske domstoler å utvikle internasjonale konvensjoner.⁵³

Tilslutt vil jeg nevne at det er staten som er ansvarlig for oppfyllelsen av FNs barnekonvensjon. Det sentrale spørsmål er derfor om staten bryter konvensjonen dersom de tillater eksklusjonspraksisen? Hvis svaret er nei, kan det heller ikke være snakk om noen krenkelse av konvensjonen. Hvis svaret er ja, må konklusjonen også være at alle stater i verden må beskytte barn mot eksklusjonspraksisen. Der er vi ikke i dag.

3.2.1 Neglekt

Komitéen har også en definisjon av «neglect» og «negligent treatment»:

Neglect or negligent treatment. Neglect means the failure to meet children's physical and psychological needs, protect them from danger, or obtain medical, birth registration or other services when those responsible for children's care have the means, knowledge and access to services to do so. It includes: [...]

b) Psychological or emotional neglect: including lack of any emotional support and love, chronic inattention to the child, caregivers being "psychologically unavailable" by overlooking young children's cues and signals, and exposure to intimate partner violence, drug or alcohol abuse;

Jeg har ikke inkludert hele listen her, men bare bokstav b), som er mest relevant. Det er uklart hva komitéen mener med «*negligent treatment*». Det virker som det er omtrent det samme som neglekt. Psykologisk eller emosjonell neglekt innebærer da altså:

- lack of any emotional support and love
- chronic inattention to the child
- caregivers being "psychologically unavailable" by overlooking young children's cues and signals
- and exposure to intimate partner violence, drug or alcohol abuse

⁵² For mer om hva FNs barnekonvensjon er og hvordan den må tolkes se ovenfor hele punkt 3.1

⁵³ Se nedenfor punkt 3.7.1

Det er ingenting av dette som er i nærheten av å ha relevans for JVs eksklusjonspraksis. Man kan ikke påstå at JV-foreldre ikke elsker sine barn, at de kronisk ignorerer dem, overser småbarns skrik om hjelp eller utsetter barn for partnervold eller alkoholmisbruk.

3.3 BK artikkel 19 (2) om tiltak

Rettighetene i BK kan ikke forstås uavhengig av pliktene. Staten har en plikt til å beskytte barns rettigheter. Hva handler disse pliktene om når det gjelder BK artikkel 19? Ordlyden i BK artikkel 19 (2) slår fast at tiltakene må være effektive og adekvate. Det står at:

Such protective measures should, as appropriate, include effective procedures for the establishment of social programmes to provide necessary support for the child and for those who have the care of the child, as well as for other forms of prevention and for identification, reporting, referral, investigation, treatment and follow-up of instances of child maltreatment described heretofore, and, as appropriate, for judicial involvement.

Generell Kommentar nr. 13 lister opp forslag til en lang rekke tiltak. Det blir for mye å ta med hele listen her. Jeg vil heller trekke fram to temaer. Det ene er hvordan man skal undersøke om det har skjedd mental vold. Komitéen sier det slik om undersøkelser:

Investigation of instances of violence, [...] must be undertaken by qualified professionals who have received role-specific and comprehensive training, and require a child rights-based and child-sensitive approach. Rigorous but child-sensitive investigation procedures will help to ensure that violence is correctly identified and help provide evidence for administrative, civil, child-protection and criminal proceedings. Extreme care must be taken to avoid subjecting the child to further harm through the process of the investigation. Towards this end, all parties are obliged to invite and give due weight to the child's views.⁵⁴

Undersøkelser skal gjøres av kvalifisert personer som har fått «*role-specific and comprehensive training*». Den rollen er det barnevernet som har i Norge.⁵⁵ I tillegg påpekes det mot slutten at barna selv bør høres. Det å gi de involverte barna en egen stemme i en sak som angår beskyttelse av deres rett til ikke å bli utsatt for «psykiske overgrep» er i tråd med BK artikkel 12.

Tiltakene fra statens side i denne saken har vært å kutte økonomisk støtte til Jehovas vitner og avregistrere dem som trossamfunn. Det er, så vidt meg bekjent, ikke gjort noe annet fra statens side for å beskytte Jehovas vitne-barn mot det de mener er psykisk vold. Kan man si at det er adekvate og effektive tiltak for å beskytte barn mot påstått vold? FNs barnekomité anbefaler ikke å kutte

⁵⁴ Ibid, avsnitt 51

⁵⁵ For mer om barnevernloven se nedenfor hele punkt 4.3 og om tiltak, se punkt 4.5

økonomisk støtte i noen av sine forslag til tiltak, ei heller å avregistrere trossamfunn. Tvert imot sier de at:

Regardless of whether violence takes place, States parties have a positive and active obligation to support and assist parents and other caregivers to secure, within their abilities and financial capacities and with respect for the evolving capacities of the child, the living conditions necessary for the child's optimal development (arts. 18 and 27).⁵⁶

Det er en sammenheng mellom fattigdom og vold. Det oppstår lettere vold i fattige familier. Derfor anbefaler komitéen i flere tiltak å støtte familier på ulike måter, inkludert økonomisk. I en studie på initiativ av FNs generalforsamling og gjennomført av en uavhengig ekspert, Paulo Sérgio Pinheiro, som FNs barnekomité også henviser til, anbefales det også i stor grad at løsningen på vold mot barn er økonomisk utjevning og støtte til marginaliserte deler av samfunnet.⁵⁷ Ikke å kutte økonomisk støtte og dermed marginalisere gruppen.

3.4 BK artikkel 24 (3) «traditional practices prejudicial to the health of children»

BK artikkel 24 (3) kan også være relevant. Det nevnes ikke i noen av vedtakene fra verken Statsforvalteren eller departementet. Det er slik jeg forstår gyldigheten av vedtaket som skal prøves i retten og det vil derfor være vanskelig å komme trekkende med helt nye rettslige grunnlag. Men BK artikkel 19 (1) må tolkes i sin kontekst, noe som innebærer at BK artikkel 24 (3) kan ha relevans for rekkevidden av de forpliktelsene som følger av BK artikkel 19 (1).

Ifølge BK art. 24 (3) skal staten implementere effektive og adekvate tiltak «*to abolishing traditional practices prejudicial to the health of children*». Utgangspunktet for denne bestemmelsen var kampen mot kjønnslemlestelse og tvangsekteskap. Det som gjør den viktig er at den setter en grense i forhold til utøvelsen av religion. Hvis en religionsutøvelse utgjør en skadelig praksis, slik det bør forstås i lys av medlemsstatenes forståelse av konvensjonen, har staten en plikt til å finne tiltak for å få slutt på den praksisen, uavhengig av religionsfriheten. Hva er så en slik skadelig praksis?

Kvinnediskrimineringskomitéen og FNs barnekomité har sammen skrevet en egen generell kommentar om dette. I denne generelle kommentaren defineres skadelige praksiser på følgende måte:

Harmful practices are persistent practices and forms of behaviour that are grounded in discrimination on the basis of, among other things, sex, gender and age, in addition to multiple

⁵⁶ General comment 13, avsnitt 5

⁵⁷ Paulo Sérgio Pinheiro, 'Report of the independent expert for the United Nations study on violence against children' (2006, UN doc. A/61/299) s. 28 og 30-32

and/or intersecting forms of discrimination that often involve violence and cause physical and/or psychological harm or suffering.⁵⁸

I tillegg forklarer de at:

«practices should meet the following criteria to be regarded as harmful:

- (a) They constitute a denial of the dignity and/or integrity of the individual and a violation of the human rights and fundamental freedoms enshrined in the two Conventions;
- (b) They constitute discrimination against women or children and are harmful insofar as they result in negative consequences for them as individuals or groups, including physical, psychological, economic and social harm and/or violence and limitations on their capacity to participate fully in society or develop and reach their full potential;
- (c) They are traditional, re-emerging or emerging practices that are prescribed and/or kept in place by social norms that perpetuate male dominance and inequality of women and children, on the basis of sex, gender, age and other intersecting factors;
- (d) They are imposed on women and children by family members, community members or society at large, regardless of whether the victim provides, or is able to provide, full, free and informed consent

Definisjonen legges stor vekt på at det er snakk om diskriminering rettet spesielt mot barn eller kvinner. Når det gjelder kriteriene forstår jeg det slik at alle kriteriene må oppfylles. Handlingene «*should meet the following criteria to be regarded as harmful*». Jeg kan ikke se at Jehovas vitners eksklusjonspraksis er diskriminerende, at den retter seg mot barn, representerer en degradering av individenes verdighet og/eller integritet, eller at praksisen er «*kept in place by social norms that perpetuate male dominance and inequality of women and children*».

Denne måten å forstå hva skadelige praksiser er framstår også tydelig når man ser på hvilke tiltak som anbefales for å bekjempe slik skadelig tradisjonell (religiøs) praksis. Ingen av de anbefalte tiltakene handler om å kutte støtten og avregistrere trossamfunnet.⁵⁹

FNs barnekomité har også en definisjon av «harmful practices» i Generell kommentar nr. 13. Her står det at:

Harmful practices. These include, but are not limited to:

- (a) Corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment;
- (b) Female genital mutilation;
- (c) Amputations, binding, scarring, burning and branding;

⁵⁸ Joint General Comment no. 18, avsnitt 15

⁵⁹ Ibid, se hele kapittel B og spesielt punkt 15 som lister opp anbefalingene:

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2FC%2FGC%2F31%2FCRC%2FC%2FGC%2F18&Lang=en

- (d) Violent and degrading initiation rites; force-feeding of girls; fattening; virginity testing (inspecting girls' genitalia);
- (e) Forced marriage and early marriage;
- (f) "Honour" crimes; "retribution" acts of violence (where disputes between different groups are taken out on children of the parties involved); dowry-related death and violence;
- (g) Accusations of "witchcraft" and related harmful practices such as "exorcism";
- (h) Uvulectomy and teeth extraction.⁶⁰

Det påpekes at det ikke er en uttømmende list («not limited to»), men det som er tatt med er nokså ekstreme saker og involverer svært skadelige former for fysisk vold.

FNs barnekomité har ikke sagt noe om at eksklusjonspraksisen til JV eller noen andre lignende eksklusjonspraksiser i andre trossamfunn er å regne som en skadelig religiøs praksis som omfattes av BK artikkel 24 (3). I lys av de generelle uttalelsene de har gitt er det ikke noe grunnlag til å si at eksklusjonspraksisen kan regnes som en slik skadelig praksis. Norge kan ikke være det første landet i verden som tolker BK artikkel 24 (3) på denne måten. Det er ikke en reell juridisk rettighet etter konvensjonen før det fins en bred og klar enighet mellom medlemsstatene om det.⁶¹

3.5 Retten til familieliv

Kan man si at JVs eksklusjonspraksis er et brudd på barns rett til familieliv? Statsforvalteren skriver i følgende i vedtaket om nektelse av statsstøtte:

Det fremgår [...] at familiebåndet ikke opphører ved eksklusjon, så lenge de bor i samme husstand. Vi forstår det imidlertid slik at barnet ikke kan ha kontakt med annen nær familie (herunder besteforeldre, tanter, onkler og søskenbarn) eller venner. Dette kommer som en reaksjon på at barnet har brutt trossamfunnets egne regler. [...] På denne bakgrunn er eksklusjon av dømte mindreårige medlemmer å regne som negativ sosial kontroll og en krenkelse av barns rettigheter etter trossamfunnsloven § 6.

Her antydes det at negativ sosial kontroll kan være en form for brudd på retten til familieliv, gitt at man definerer rett til familieliv som en rett til å ha kontakt med besteforeldre, tanter, onkler og andre medlemmer av den utvidede familien.

Foreldres rettigheter og plikter er grundig forankret i konvensjonen i en lang rekke bestemmelser, herunder BK artikkel 3 (2), 5, 14 (2) og 18. Retten til familieliv er forankret i artikkel 8, 9, 10 og 16. Omsorgsansvaret omtales både som en rett, en plikt og et ansvar som gjelder for de som er

⁶⁰ Generell kommentar nr. 13, avsnitt 29

⁶¹ Se ovenfor punkt 3.1 og nedenfor punkt 3.7 og 3.7.1

foreldre eller «*other persons legally responsible for the child*» (jf BK artikkel 5). Barn har også en klar rett til omsorg fra sine foreldre, jf BK artikkel 7 (1).

BK artikkel 5 slår fast at staten skal respektere rettighetene og pliktene til foreldre eller «*where applicable, the members of the extended family or community as provided for by local custom [...] or other persons legally responsible for the child*».

I noen samfunn og kulturer spiller den utvidede familie en mye større rolle enn det som er vanlig i norske familier. Dette handler om å sikre at staten respekterer at familieliv og oppdragelse av barn kan se ulikt ut i ulike samfunn og kulturer. I samisk sammenheng er det for eksempel mer vanlig at faddere (gudforeldre) blir en del av «nærmeste familie».⁶²

FNs barnekomité sier i Generell kommentar nr. 11 at:

States parties should, in cooperation with indigenous families and communities, collect data on the family situation of indigenous children, [...]. Such information should be used to design policies relating to the family environment and alternative care of indigenous children in a culturally sensitive way.⁶³

Staten anbefales med andre ord å gjøre seg kjent med familiesituasjonen for barn fra ulike kulturer med mål om å utforme en kultursensitiv familiepolitikk.

Men, med mindre en slik utvidet del av familien har inngått spesifikke løfter i form av omsorgsplikter ovenfor barnet, som er offentlig kjent, kan man ikke hevde at barnet har rett til kontakt med denne delen av familien. Det er tydelig ut fra ordlyden i BK artikkel 5. Setningen om «*extended family*» avsluttes med «*or other persons legally responsible for the child*», noe som betyr at den eventuelt utvidede familie må ha et juridisk ansvar for barnet.

FNs barnekomité har, så vidt jeg vet, ikke antydning at barns rett til familieliv, som en generell regel, gjelder for den utvidede delen av familien uavhengig av juridiske omsorgsforpliktelser.

3.6 BK artikkel 3 om barnets beste

I vedtaket fra Barne- og familiedepartementet nevnes BK artikkel 3 første (1) og andre ledd (2) om barnets beste som et grunnlag for vedtaket.⁶⁴ Det understrekes av FNs barnekomité at «*The rights enshrined in the Convention and its Optional Protocols provide the framework for interpretation*».⁶⁵ Rammene for hva som menes med barnets beste er de andre rettighetene i konvensjonen. BK artikkel 3 (1) kan derfor ikke brukes som et selvstendig grunnlag for å slå fast hva enn man selv mener er til

⁶² Den norske kirke, 'Dåp i samisk tradisjon': <https://www.kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/samisk-kirkeliv/fag/fagartikler/daap/>

⁶³ FNs barnekomité, Generell Comment No. 11, avsnitt 47

⁶⁴ Barne- og familiedepartementet, 'Vedtak i klagesak - Nekting av statstilskudd for 2021 - Jehovas vitner' (30. september 2022, ref. 22/1202-6), side 13

⁶⁵ FNs barnekomité, generell kommentar nr. 14, s. 2.

beste for barn. Departementet henviser i denne sammenheng til andre ledd i BK artikkel 3, og andre ledd, og sier at «*I dette ligger blant annet at staten skal sikre 'den beskyttelse og omsorg' som er nødvendig for barnets trivsel, jf. bestemmelsens andre ledd*». ⁶⁶ Det som står i andre ledd er følgende:

States Parties undertake to ensure the child such protection and care as is necessary for his or her well-being, taking into account the rights and duties of his or her parents, legal guardians, or other individuals legally responsible for him or her, and, to this end, shall take all appropriate legislative and administrative measures.

Departementet har sakset ut første del av denne bestemmelsen om at staten skal sikre «*such protection and care as is necessary for his or her well-being*», ⁶⁷ men unnlater å nevne resten av setningen «*taking into account the rights and duties of his or her parents...*».

Barnets beste er ett av de fire generelle hovedprinsippene som FNs barnekomité trekker fram som førende for tolkningen av alle andre rettigheter i FNs barnekonvensjon (BK). ⁶⁸ De fire hovedprinsippene er:

1. Ikke-diskrimineringsprinsippet (forankret i BK art. 2)
2. Retten til overlevelse og utvikling (art. 6)
3. Retten til å bli hørt (art. 12)
4. Barnets beste (art. 3 (1)).

Av disse fire hovedprinsippene er 'barnets beste' det mest grunnleggende, som gjennomsyrrer hele konvensjonen. I tillegg til at det er forankret i BK artikkel 3 (1) er barnets beste som rettslig standard for øvrig også nevnt syv andre ganger i konvensjonen, i seks andre bestemmelser. Konseptet er forankret i følgende artikler:

- Artikkel 3 (1) om barnets beste generelt
- Artikkel 9 (1) og (3) om når staten kan eller bør skille barn og foreldre
- Artikkel 18 (1) om foreldres rettigheter og plikter
- Artikkel 20 (1) om ansvaret for barn som mister sin familie
- Artikkel 21 om adopsjon
- Artikkel 37 bokstav (c) om frihetsberøvelse av barn
- Artikkel 40 bokstav (b) nr. (iii) om rettferdig rettergang

⁶⁶ Barne- og familiedepartementet, 'Vedtak i klagesak - Nekting av statstilskudd for 2021 - Jehovas vitner' (30. september 2022, ref. 22/1202-6), side 13

⁶⁷ *ibid*

⁶⁸ FNs barnekomité, Generell kommentar nr. 5 (2003) CRC/GC/2003/527, punkt I.

Som det framgår av denne listen, er barnets beste sterkt knyttet til foreldreansvaret. Det er ikke så rart fordi barnets beste handler om hvordan man skal ta beslutninger på vegne av barn. Vi snakker ikke om voksnes beste. Det regnes som paternalisme og faller inn under tvangslovgivningen, som for eksempel Psykisk helsevernloven eller kapittel 9 i Helse- og omsorgstjenesteloven. Man skal ikke behandle voksne som barn, med mindre man har en klar lovhjemmel (legalitetsprinsippet). Barn har derimot rett til å bli behandlet som barn, ikke som voksne.

Ifølge BK artikkel 12 har barn rett til å bli hørt og deres mening skal tillegges vekt i henhold til deres alder og modenhet, men det er til syvende og sist de voksne som i mange sammenhenger bestemmer hva som er best for barn. Foreldres rett og plikt til å oppdra sine barn er nesten like framtreddende i FNs barnekonvensjon som barnets beste. Hvis staten skal ta en beslutning om hva som er best for barn mot foreldrenes vilje oppstår det et spørsmål om hvilke vilkår som da må være på plass for at så skal skje. Jeg kommer tilbake til dette nedenfor.⁶⁹

3.7 Statens ansvar

I utgangspunktet kan ikke et trossamfunn krenke FNs barnekonvensjon (BK). Det er staten som er forpliktet av konvensjonen. Forpliktelsene til staten følger av BK artikkel 4:

States Parties shall undertake all appropriate legislative, administrative, and other measures for the implementation of the rights recognized in the present Convention. With regard to economic, social and cultural rights, States Parties shall undertake such measures to the maximum extent of their available resources and, where needed, within the framework of international co-operation.

FNs barnekomité har i denne sammenheng skrevet to generelle kommentarer om statens forpliktelser, generell kommentar nr. 5 og nr. 16. Den første handler om det generelle statlige ansvaret som følger av konvensjonen, mens den andre handler mer spesifikt om hvilket ansvar staten har for bedrifter og organisasjoner, inkludere et trossamfunn.

For å starte med generell kommentar nr. 5, sier komitéen følgende om tredjepart:

The Committee emphasizes that States parties to the Convention have a legal obligation to respect and ensure the rights of children as stipulated in the Convention, which includes the obligation to ensure that non-State service providers operate in accordance with its provisions, thus creating indirect obligations on such actors.⁷⁰

⁶⁹ Se punkt 7.1 nedenfor

⁷⁰ General Comment nr. 5, avsnitt VI bokstav D.

Det er altså statens plikt til å sørge for at ikke-statlige tjenesteytere opererer innenfor rammene av konvensjonen, og dermed skape en indirekte plikt ovenfor disse partene. Det handler ikke om trossamfunn, men prinsippet blir det samme. Plikten til trossamfunn følger av statens plikt. Det er staten som eventuelt kan bli dømt for brudd på FNs barnekonvensjon, ikke et trossamfunn.

Dette utdypes nærmere i Generell kommentar nr. 16, vedtatt i 2013. Her skriver komitéen at:

Under international human rights law there are three types of obligation on States: to respect, to protect and to fulfil human rights. They encompass obligations of result and obligations of conduct. States are not relieved of their obligations under the Convention and the Optional Protocols thereto when their functions are delegated or outsourced to a private business or non-profit organization. A State will thereby be in breach of its obligations under the Convention where it fails to respect, protect and fulfil children's rights in relation to business activities and operations that impact on children.⁷¹

Staten har et ansvar for å «respect, protect and fulfil».⁷² Det innbefatter både et resultatansvar og et handlingsansvar. Statens ansvar kan ikke delegeres til private aktører. Det er et brudd på konvensjonen hvis en stat ikke tar de nødvendige grep som trengs for å beskytte barns rettigheter i relasjon til tredjepart.

I forhold til plikten om å «beskytte» barns rettigheter etter konvensjonen sier komitéen blant annet dette:

States have an obligation to protect against infringements of rights guaranteed under the Convention and the Optional Protocols thereto by third parties. [...] It means that States must take all necessary, appropriate and reasonable measures to prevent business enterprises from causing or contributing to abuses of children's rights. Such measures can encompass the passing of law and regulation, their monitoring and enforcement, and policy adoption that frame how business enterprises can impact on children's rights. States must investigate, adjudicate and redress violations of children's rights caused or contributed to by a business enterprise. A State is therefore responsible for infringements of children's rights caused or contributed to by business enterprises where it has failed to undertake necessary, appropriate and reasonable measures to prevent and remedy such infringements or otherwise collaborated with or tolerated the infringements.⁷³

Staten har en plikt til å beskytte mot brudd på konvensjonen utført av en tredjepart. Det innebærer at Stortinget må vedta lover og håndhevingssystemer. En stat er derfor ansvarlig («therefore

⁷¹ Generell kommentar nr. 16, avsnitt IV bokstav A

⁷² Fun fact: Det var Asbjørn Eide som første gang introduserte og utdypet denne standarden, en gang i tiden.

⁷³ Generell kommentar nr. 16, avsnitt IV, bokstav B, punkt 2

responsable») for brudd på konvensjonen forårsaket av bedrifter. Bedrifter er nevnt, men det er også relevant for religiøse organisasjoner.

Når det gjelder statens ansvar for å aktivt oppfylle (fulfil) rettigheter overfor bedrifter (tredjepart), sier komitéen følgende:

This means that States must implement legislative, administrative, budgetary, judicial, promotional and other measures in conformity with article 4 relating to business activities that impact on children's rights. Such measures should ensure the best environment for full realization of the Convention and the Optional Protocols thereto. To meet this obligation, States should provide stable and predictable legal and regulatory environments which enable business enterprises to respect children's rights.⁷⁴

Staten må vedta og implementere lover som beskytter barns rettigheter. Disse lovene må bidra til en stabil og forutsigbar rettsstilling. Trossamfunnsloven § 6 er ikke i seg selv en lov som på en stabil og forutsigbar måte beskytter barn mot psykisk vold. Hvis eksklusjonspraksisen representerer en krenkelse av FNs barnekonvensjon, må konklusjonen være at alle land som har et lovverk som tillater religiøs eksklusjon, bryter konvensjonen.

I korte trekk er det klart at hvis det er slik at Jehovas vitners eksklusjon er psykisk vold som representerer en krenkelse av FNs barnekonvensjon, har staten en plikt til å vedta og håndheve lover som beskytter barn mot dette. Hvis ikke bryter Norge konvensjonen. Alle medlemsland har da samme forpliktelse. Det er ingenting som tyder på at medlemslandene er enig i at de har en slik forpliktelse.

Dette gjelder også BK artikkel 19. Det følger av andre ledd at «*include effective procedures for the establishment of social programmes to provide necessary support*». Disse programmene skal da bidra til «*identification, reporting, referral, investigation, treatment and follow-up of instances of child maltreatment described heretofore, and, as appropriate, for judicial involvement*». Den eneste måten å oppfylle disse forpliktelsene på er å etablere lover som etablerer et slikt sosialt program, og i tillegg sørger for lover om meldeplikt, undersøkelsesplikt, hjelpetiltak, omsorgsovertagelse, etc.

Menneskerettsloven har gjort FNs barnekonvensjon til norsk lov direkte, men rettighetene i konvensjonen endres ikke av den grunn. De må tolkes etter normale folkerettslige rettskilder, ikke norske rettskilder, og innholdet og rekkevidden av rettighetene må følge internasjonale standarder. Selve konvensjonen kan heller ikke oppfylles på en effektiv måte ved bare å inkorporere den i norsk lov.

3.7.1 Dynamisk tolkning og skjønnsmargin

I og med at både statsforvalteren og departementet legger stor vekt på norske rettskilder for å tolke FNs barnekomité, og disse rettskildene igjen mangler grunnlag i noen reell folkerettslig undersøkelse,

⁷⁴ General comment nr. 16, avsnitt IV, bokstav B punkt 3

blir spørsmålet hvor langt en stat på egenhånd kan definere grensene for hva som er et konvensjonsbrudd. Her er det også et spørsmål om dynamisk tolkning.

For det første må man slå fast at det ikke er Norge, norske myndigheter eller Høyesterett som alene skal utvikle internasjonale konvensjoner. Høyesterett har slått fast at «*det må i første rekke være opp til EMD å utvikle konvensjonen*». ⁷⁵ Det fins ingen tilsvarende setning om FNs barnekomité. Komitéen er ikke en domstol på samme måte som den Europeiske menneskerettsdomstolen (EMD), men gitt at FNs barnekonvensjon faktisk er en traktat på lik linje med den Europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK), må det samme gjelde for denne konvensjonen. Det er ikke Norge som definerer hva et brudd på konvensjonen er, for resten av verden. I en annen Høyesterettsdom om EMD, slår domstolen fast at:

Det er likevel i første rekke EMD som skal utvikle konvensjonen. Og dersom det er tvil om forståelsen, må norske domstoler ved avveiningen av ulike interesser eller verdier kunne trekke inn verdiprioriteringer som ligger til grunn for norsk lovgivning og rettsoppfatning. [...] Som uttalt i Rt-2000-996 bør norske domstoler som alminnelig regel ikke legge inn sikkerhetsmarginer mot at Norge dømmes for konvensjonsbrudd. ⁷⁶

Det å legge inn «*sikkerhetsmarginer*» innebærer å tolke en konvensjon mer restriktivt og strengere i forhold til hvilke forpliktelser som følger av konvensjonen gitt de eksisterende folkerettslige rettskildene. Høyesterett forklarer også at:

Norske domstoler har ikke den samme oversikt som EMD over lovgivningen, rettsoppfatninger og praksis i andre europeiske land. Ved at norske domstoler ved avveining av ulike interesser eller verdier kan bygge på verdiprioriteringer som ligger til grunn for vår lovgivning og rettsoppfatning, vil imidlertid norske domstoler kunne inngå i et samspill med EMD og bidra til å påvirke EMDs praksis. Dersom norske domstoler skulle være like dynamiske i sin fortolkning av EMK som det EMD er, ville man kunne risikere at norske domstoler i enkelte tilfeller går lenger enn det som er nødvendig i forhold til EMK. Dette vil kunne legge et unødvendig bånd på norsk lovgivningsmyndighet. Av hensyn til den balanse mellom lovgivningsmyndighet og domsmyndighet som vår statsskikk bygger på, vil dette kunne være uheldig. På denne bakgrunn mener jeg at norske domstoler i tilfeller hvor det er tvil om hvordan EMK skal forstås, ikke bør anlegge en for dynamisk tolking av konvensjonen. Som alminnelig regel kan norske domstoler ved tolkingen av EMK heller ikke bygge inn sikkerhetsmarginer mot at Norge dømmes for konvensjonsbrudd. ⁷⁷

⁷⁵ HR-2022-731-A, avsnitt 34

⁷⁶ Rt-2005-833, avsnitt 45-6

⁷⁷ Rt-2000-996, s. 1008

Altså, hvis det er rom for tvil bør ikke norske domstoler anlegge en for dynamisk tolkning, fordi det kan være uheldig i forhold til balansen «*mellom lovgivningsmyndighet og domsmyndighet som vår statskikk bygger på*». Med andre ord, norske domstoler vil kunne undergrave demokratiet og maktfordelingsprinsippet hvis domstolene ikke er tilbakeholdne med å tolke vage internasjonale bestemmelser. Det er dette som står sentralt i den såkalte rettsliggjøringsdebatten.

I en nylig sak fra i fjor, den såkalte Snøkrabbesaken, sa Høyesterett dette om dynamisk tolkning:

Oppsummert er det rom for dynamisk tolkning der dette kan forankres i den forståelse partene hadde eller må antas å ha hatt da traktaten ble inngått. En slik antakelse kan være basert på at partene har valgt ord og begreper som etter sitt innhold er åpne for nytt meningsinnhold som følge av rettsutviklingen eller samfunnsutviklingen. Men ordlyden setter rammer for hvor dynamisk den kan tolkes. [...] De avgjørelsene jeg nå har gjennomgått, illustrerer etter mitt syn noen sentrale aspekter ved dynamisk tolkning. For det første må en slik tolkning følge av den ordinære tolkningsprosessen etter [VCLT] artikkel 31 og artikkel 32. For det andre må en dynamisk tolkning kunne forankres i den forståelse partene hadde eller må antas å ha hatt da traktaten ble inngått. For det tredje vil ordlyden sette rammer for hvor dynamisk den kan tolkes.⁷⁸

Her legger Høyesterett stor vekt på at det er rom for dynamisk tolkning, hvis det var intensjonen fra begynnelsen at et begrep i konvensjonen må forstås i lys av sin tid. Klimakrisen har for eksempel sparket i gang en debatt om retten til liv innebærer en rett til at regjeringen må respektere klimautslippsmål.⁷⁹ Men retten legger her stor vekt på at man må følge «*den ordinære tolkningsprosessen etter [VCLT] artikkel 31 og artikkel 32*».

Når det er sagt la Høyesterett veldig stor vekt på forarbeidene i denne saken. Det følger av Wien-konvensjon om traktatrett (VCLT) artikkel 32 at forarbeider bare er supplerende rettskilder, altså sekundære rettskilder sammenlignet med rettskildene som framgår av artikkel 31, om ordlyd, formål og kontekst. FNs barnekonvensjon har, til forskjell fra Svalbard-traktaten, en lang rekke parter til konvensjonen som ikke var med på forhandlingene, og noen av statene eksisterte ikke som selvstendige stater da konvensjonen ble framforhandlet. Man skal derfor være forsiktig med å legge for stor vekt på forarbeider når man tolker multinasjonale konvensjoner, som FNs barnekonvensjon.

FNs barnekomité har vært forsiktig med å si noe om dynamisk tolkning, men i en av de generelle kommentarene om fysisk avstraffelse av barn, tilbake til 2006, sier de at «*the Convention, like all human rights instruments, must be regarded as a living instrument, whose interpretation*

⁷⁸ HR-2023-491-P, avsnitt 180 og 121

⁷⁹ Se for eksempel Konstitusjonsdomstolen i Tyskland, *Neubauer v Germany* (2021) nr. BvR 2656/18; Høyesterett i Nederland, *Netherlands v. Urgenda Foundation* (2019) nr. 19/00135; Rett24, 'Onsdag skal Den europeiske menneskerettsdomstolen behandle sine første klimasaker' (28. mars 2023) <https://rett24.no/articles/onsdag-skal-den-europeiske-menneskerettsdomstolen-behandle-sine-forste-klimasaker>

develops over time».⁸⁰ Komitéen har derimot ikke nevnt dette med «*living instrument*» i senere generelle kommentarer. Det er derfor ikke så mye veiledning å hente fra komitéen når det gjelder dynamisk tolkning. Men i det nevnte eksempelet legges det stor vekt på at det har skjedd en klar utvikling over tid som gjør at det kan etableres et grunnlag for å si at fysisk avstraffelse av barn bør anses som en krenkelse av konvensjonen. De påpeker blant annet at de har anbefalt dette til over 130 stater på alle kontinenter i «*concluding observations*».⁸¹ I tillegg skriver de at «*The Committee understands that by 2006, more than 100 States had prohibited corporal punishment in their schools and penal systems for children*».⁸²

Lucy Smith, som i en periode var formann for komitéen, skriver at «*Den dynamiske tolkningen må [...] ha et grunnlag i ordlyd, praksis ved nasjonale eller internasjonale domstoler eller uttalelser fra barnekomitéen*».⁸³ Med andre ord, man må kunne vise til internasjonale rettskilder som viser en utvikling over tid i retning av at ordlyden i konvensjonen nå tolkes av et flertall av statene i tråd med den konklusjonen man legger til grunn. Dette handler igjen om at det er snakk om en traktat, en avtale mellom stater, og ordlyden må forstås i henhold til den internasjonale konteksten den inngår i. Norge kan godt innføre et rettighetsvern som er strengere enn konvensjonen, men kan ikke ensidig hevde at brudd på dette norske vernet er et brudd på konvensjonen. Hvis over 100 stater har innført et lignende vern, hvis det eksisterer klare og gjentatte anbefalinger fra FNs barnekomité, hvis det fins internasjonale erklæringer fra FNs generalforsamling eller dommer fra for eksempel EMD, har man gyldige rettskilder som kan danne grunnlag for å bygge opp et argument om dynamisk tolkning som skaper bindende rett.

Staten har en nokså vid skjønnsmargin når det gjelder internasjonale menneskerettighetskonvensjoner. FNs barnekonvensjon er ikke noe unntak. Men skjønnsmargin er noe annet enn dynamisk tolkning/utvikling av konvensjonen.

En vid skjønnsmargin betyr at Norge kan vedta lover som er strengere og beskytter barn i sterkere grad enn det som følger av FNs barnekonvensjon. Norge har også nokså stort handlingsrom for å implementere og sikre rettighetene i konvensjonen tilpasset vårt samfunn. Måten stater beskytter barn på kan være forskjellig fra andre land, så lenge de beskytter barn mot vold på en effektiv måte. Man kan også snakke om en vid skjønnsmargin når det gjelder å finne en balanse mellom religionsfrihet og barns rettigheter.

Én ting er å innføre strengere rettigheter i norsk lov enn det som følger av konvensjonen, en helt annen ting er å hevde at man er pålagt av konvensjonen til å gjøre det. Skjønnsmarginen i forhold til tolkning må gjelde implementeringen av rettighetene. Rettighetene er de samme, men måten de implementeres på kan variere. For noen år siden skrev professorene Hans Petter Graver og Geir

⁸⁰ General comment nr. 8, avsnitt 20

⁸¹ Ibid, avsnitt 5

⁸² ibid

⁸³ Lucy Smith, 'Kapittel 1: FNs konvensjon om barns rettigheter' i Njål Høstmælingen, Elin Saga Kjørholt og Kirsten Sandberg (red) *Barnekonvensjonen: Barns rettigheter i Norge* (4utg. Universitetsforlaget 2020), 28

Ulfstein en utredning om Finnmarksloven. Staten hevdet at artikkel 34 i ILO-konvensjon nr. 169 ga staten et handlingsrom til å tolke konvensjonen på en fleksibel måte. Artikkel 34 slår fast at: «*The nature and scope of the measures to be taken to give effect to this Convention shall be determined in a flexible manner, having regard to the conditions characteristic of each country*». Ja, det betyr at rettighetene kan tilpasses nasjonale forhold, men ikke grunnlag for å underminere eller tolke selve rettighetene vesentlig annerledes enn det som følger av konvensjonen, anførte Graver og Ulfstein.⁸⁴

Et spørsmål som kan oppstå, er hvordan det skal skje en rettslig utvikling hvis ikke noen stater tar initiativ først. En utvikling må starte et sted. Ulike stater kan innføre lovregler som er strengere enn konvensjonen eller som går i retning av strengere vern for barn enn det som i dag gjelder. Når nok stater har innført nasjonale regler kan man etter hvert hevde at det er en så stor konsensus mellom statene at denne praksisen må kunne legges til grunn som lov i folkerettslig forstand, jf. *Tyrer v. UK*.⁸⁵ Men hvis Norge er den første staten som innfører en nasjonal praksis må den forankres i norsk lov, ikke i tolkningen av konvensjonen direkte, og man bør da også gjøre en grundig utredning av regelen i lys av andremenneskerettigheter, som for eksempel religionsfriheten.

Ifølge VCLT artikkel 31 (3) (b) skal man ved tolkningen av en konvensjon ta hensyn til «*any subsequent practice in the application of the treaty which establishes the agreement of the parties regarding its interpretation*». I herværende sak er spørsmålet om en stat (Norge) kan finne på en egen praksis som er forskjellig fra alle andre stater og hevde at de er bundet av denne praksisen? Richard Gardiner har skrevet en av de mest sentrale bøkene om traktattolkning. Han sier det slik:

Quite a different question is whether some state parties to a multilateral treaty can through their practice establish an interpretation which becomes binding on them alone even though it differs from that of the majority of the parties. There are two clear grounds for rejecting this possibility, but one argument appears, at least initially, to go in its favour. First, the principle underlying the rule on subsequent practice in treaty interpretation is that a correct interpretation can only emerge from concordant practice coupled with unalloyed agreement – that latter being at a very minimum evidenced by the absence of any disagreement. Second, the principle of autonomous interpretation precludes the possibility of legitimate differences of interpretation among states (always bearing in mind the distinction between this proposition and the case of the treaty provision whose single, correct interpretation allows for a range of possible acts or applications).⁸⁶

Hvis en stat finner på en praksis som de er alene om å mene at de er bundet av skaper det to problemer: Det undergraver prinsippet om at tolkningen av en konvensjon skal være tuftet på en viss

⁸⁴ Hans Petter Graver og Geir Ulfstein, *Folkerettslig vurdering av forlaget til ny Finnmarkslov*, nederst på s. 17: <https://www.regjeringen.no/contentassets/04b6e451fe184daeaadf0967dcd51fdf/folkerettslig-vurdering-av-forlaget-til-ny-finnmarkslov.pdf>

⁸⁵ *Tyrer v. UK*. EMD Application no. 5856/72, avsnitt 31

⁸⁶ Richard Gardiner, *Treaty Interpretation* (2 utg. Oxford University Press), s. 267.

enighet mellom medlemsstatene, og det undergraver mulighetene for ulike tolkninger tilpasset ulike samfunn.

International Court of Justice (ICJ) sier blant annet dette om statspraksis som tolkningsmoment:

On the one hand, the subsequent practice of the parties, within the meaning of Article 31 (3) (b) of the Vienna Convention, can result in a departure from the original intent on the basis of a tacit agreement between the parties. On the other hand, there are situations in which the parties' intent upon conclusion of the treaty was, or may be presumed to have been, to give the terms used – or some of them – a meaning or content capable of evolving, not one fixed once and for all, so as to make allowance for, among other things, developments in international law.⁸⁷

Her åpner ICJ for at man kan avvike, gjennom statspraksis, fra den opprinnelige intensjonen med en traktatbestemmelse, men det må være «*on the basis of a tacit agreement between the parties*».

Jehovas vitners eksklusjonspraksis er ikke ny av dato, ei heller en unik praksis i Norge. Skriftene som Statsforvalteren henviser til er ikke skrevet av Jehovas vitner i Norge, men gjelder for alle JV i hele verden og bygger på det trossamfunnet selv mener er klare tolkninger av Bibelen. Hvis dette er en krenkelse av FNs barnekonvensjon i Norge må det derfor være det over hele verden. FNs barnekomité har ikke uttalt seg kritisk til Jehovas vitners lære om eksklusjon. Det er så vidt jeg vet heller ingen andre autoritative internasjonale traktatororganer som har gjort.

Norge blir i så måte det første landet i verden som fremmer slike påstander. Da er det å regne som et politisk standpunkt som Norge kan ha i internasjonal politikk, men ikke folkerettslig juss.

4 Krenkelse av barns rettigheter etter norsk lov

Kan man si at Jehovas vitners eksklusjonspraksis er i strid med barns rettigheter ifølge norsk lov? På hvilken måte beskytter norsk lov barn mot «*psykisk vold*», «*negativ sosial kontroll*» eller noe som kan ligne på eksklusjon fra et trossamfunn?

Jeg har forsøkt å redegjøre for alle norske lovbestemmelser som er relevant i denne sammenheng. Når det gjelder barns rettigheter til beskyttelse mot vold er det først og fremst straffeloven og barnevernloven som gjelder. Barnevernloven er helt klart viktigst i så måte. I tillegg er det relevant å se litt om barneloven og Grunnloven § 104. Det er så vidt jeg vet ingen andre norske lover er relevante å gjennomgå for å kartlegge barns rettigheter til beskyttelse mot psykisk vold, negativ sosial kontroll eller eksklusjon.

⁸⁷ ICJs dom 13. juli 2009 Costa Rica mot Nicaragua, avsnitt 64

4.1 Barneloven § 30 og straffeloven § 266

Barneloven handler om foreldres ansvar og plikter. Den mest relevante bestemmelsen i herværende sak er barneloven § 30 om innholdet i foreldreansvaret. Tredje ledd lyder som følger:

Barnet må ikkje bli utsett for vald eller på anna vis bli handsama slik at den fysiske eller psykiske helsa blir utsett for skade eller fare. Dette gjeld òg når valden brukast som ledd i oppsedinga av barnet. Bruk av vald og skremmande eller plagsam framferd eller annan omsynslaus åtferd overfor barnet er forbode.

Opprinnelig ønsket Barne- og likestillingsdepartementet å inkludere begrepet «psykisk vold» i denne ordlyden, men trakk forslaget etter høringsrunden, der blant annet Justisdepartementet og Advokatforeningen mente at det var «*uheldig å ta inn 'psykisk vold' i bestemmelsen, da begrepet faller utenfor etablert forståelse av voldsbegrepet i straffeloven og heller ikke omfattes av voldsbegrepet i blant annet straffeloven § 228*». ⁸⁸ Grunnen til at departementet ville ha det med var fordi det over tid har vært hevdet blant psykologer og helsefagpersoner at psykisk vold er like skadelig som fysisk vold. I tillegg legger de vekt på FNs barnekonvensjon og sier at en «*En endring av barneloven som også omfatter psykisk vold vil være i tråd med Barnekonvensjonen artikkel 19*». ⁸⁹

På bakgrunn av kritikken konkluderte derimot departementet med at:

Departementet ser imidlertid at det vil være en fordel med kongruens mellom straffeloven og barneloven, slik at det som omtales som forbudt etter barneloven også vil omfattes av straffeansvaret etter straffeloven. Departementet ser derfor at det vil være uheldig å benytte begrepet «psykisk vold» i barneloven, da dette begrepet faller utenfor etablert forståelse av voldsbegrepet i straffeloven. ⁹⁰

Selv om begrepet «*psykisk vold*» ikke ble tatt med inkluderer ordlyden likevel et forbud mot «*skremmande eller plagsam framferd eller annan omsynslaus åtferd*». Departementet definerer dette som

[A]lle måter å skade, skremme, ydmyke eller på andre måter krenke barnet uten bruk av fysisk makt, som er egnet til å gi barnet en følelse av frykt, avmakt, skyld, skam, mindreverd eller fortvilelse eller en grunnleggende følelse av ikke å være ønsket eller elsket. Det kan for eksempel omfatte innelåsning av barnet i et rom, bruk av trusler om straff eller trusler om at barnet skal bli forlatt eller skadet, trusler om å skade en av barnets omsorgspersoner, søsken eller kjæledyr,

⁸⁸ Ot.prp.nr.104 (2008–2009), avsnitt 6.7, s. 38. 1902 straffelovens §288 er etter den nye 2005 straffeloven § 271 og 272 om forbud mot kroppskrenkelse

⁸⁹ *ibid*

⁹⁰ *ibid*

ydmykkelser, utskjelling, herunder å kalle barnet ved ukvemsord, følelsesmessig manipulering, latterliggjøring, særlig mens andre hører på, nedvurdering, verbal trakassering og følelsesmessig avvising. Eksempelene er ikke ment å være uttømmende. Ved gjentakende mønstre skal det mindre til for at atferden vil rammes. Ved mer ekstreme handlinger vil en enkelthendelse være nok til at det rammes.⁹¹

Eksempelene er ikke ment som uttømmende, men jeg kan ikke se at noe av det som her nevnes har noe relevans for JVs eksklusjonspraksis. Ordlyden skal ifølge forarbeidene danne kongruens med straffeloven 1902 § 390a, som i dagens straffelov (2005) er § 266, om hensynsløs atferd.⁹²

Elisabeth Gording Stang kaller dette et «*kreativt grep*» fra departementet og påpeker at det i forarbeidene til straffeloven 2005 ikke ble tatt med noe om at «*dette straffebudet også skal omfatte psykiske krenkelser i barneoppdragelsen*».⁹³ I tillegg skriver hun at:

Ettersom forarbeidene er tause om bestemmelsens anvendelsesområde i forholdet mellom barn og foreldre, kan det spørres om det må anses som en utvidelse å anvende den i situasjoner som barneloven § 30 tar sikte på, og om det i så fall vil stride mot strafferettens strenge legalitetsprinsipp. Da må vi ha i mente at § 390a er plassert i kapitlet om forseelser, med en maksimal strafferamme på 2 år. Samtidig kan forarbeidenes taushet være et argument i motsatt retning: Man kan ikke utelukke bestemmelsens anvendelse på forholdet mellom barn og foreldre. Siste setning i sitatet indikerer at den også gjelder krenkelser i private forhold.⁹⁴

Forholdet mellom straffeloven og barneloven er med andre ord litt uklar. Hvis man skulle påstå at Jehovas vitners praksis er «*skremmende eller plagsam framferd eller annen omsynslaus åtfærd*», i strid med barneloven § 30, blir spørsmålet om det ikke også er straffbar hensynsløs atferd. Straffeloven § 266 sier ikke noe om «*grov uaktsomhet*». Handlingene må derfor være gjort med forsett, jf. strl. § 21. Definisjoner av hensynsløs atferd og vold omfatter ikke barneoppdragelse, hverken i forarbeidene eller i rettspraksis knyttet til disse bestemmelsene. En annen sak er strl. § 282, som jeg kommer tilbake til nedenfor.

4.2 Straffeloven § 282 om mishandling i nære relasjoner

I tillegg til Straffeloven (strl) § 266 om hensynsløs atferd kan muligens strl. § 282 om mishandling i nære relasjoner være aktuell. Kan man påstå at JV «*oppfordrer til eller gir støtte til*» straffbar mishandling jf. strl. § 282? Den relevante delen av ordlyden er som følger:

⁹¹ Ibid, s. 39, i tillegg til kapittel 14 om merknader, s. 72

⁹² Ibid, merknader

⁹³ Elisabeth Gording Stang, 'Alle former for vold mot barn er forbudt – og straffbart?' (2011) Kritisk juss vol. 37 utg. 3, s. 174

⁹⁴ Ibid, s. 175

Med fengsel inntil 6 år straffes den som ved trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser, alvorlig eller gjentatt mishandler [...] noen i sin omsorg.

I herværende sak er det først og fremst snakk om en mulighet for at det er snakk om «*andre krenkelser, alvorlig eller gjentatt mishandler [...] noen i sin omsorg*». Det må være snakk om psykisk mishandling, fordi det er ingenting som tyder på at JV oppfordrer til fysisk vold mot barn.

Det er særlig to høyesterettsdommer som er sentrale for herværende sak. Den første saken handler om barnemishandling. Saken handlet om en far som ble dømt for å mishandle sin sønn, og et sentralt spørsmål var om han kunne dømmes for psykisk mishandling.⁹⁵

Ordlyden – «*mishandler*» – viser at bestemmelsen «*bare omfatter mer kvalifiserte forhold*».⁹⁶ Mindre alvorlige forhold (som ikke er kvalifisert straffbare i seg selv) kan få betydning hvis de inngår i et «*regime*» preget av krenkelser som samlet er av en slik alvorlighetsgrad at § 282 er anvendelig.⁹⁷

Den tiltalte faren hadde utsatt gutten for fysisk mishandling, men dette opphørte så langt tilbake at hvis domstolen bare skulle legge vekt på det var det foreldet. Dommens sentrale del slår fast at:

En del av de handlingene han ble utsatt for i perioden etter 2001, ville isolert sett ikke kvalifisert som overtredelse av straffeloven § 219 [§ 282 i 2005 loven]. Men lagmannsretten fremholder at B har vokst opp under farens regime med en kombinasjon av uforutsigbart raseri og fysisk vold, og at krenkelsene har gått som en rød tråd gjennom livet til sønnen. Den fysiske volden opphørte i 2001, men når den verbalt aggressive og nedlatende behandlingen av sønnen fortsatte, er det etter mitt syn riktig å se dette som en del av ett samlet bilde. [...] Når krenkelsene endrer karakter – som i dette tilfellet – kan det imidlertid være uklart hvor lenge den fortsatte forbrytelsen kan anses videreført ved handlinger som ikke selv kunne føre til overtredelse av § 219 [§ 282].⁹⁸

Jeg forstår det slik at dommen legger til grunn at det er kombinasjonen av både fysisk og psykisk mishandling som er straffbart og at den psykiske mishandlingen ikke ville vært kvalifisert straffbar alene, uten forhistorien med den fysiske mishandlingen. Det er også mye som tyder på at i de sakene det ikke har vært fysisk vold, har det vært trusler om vold. I herværende sak er det ikke snakk om fysisk vold. Det kan også nevnes at det var snakk om nokså nedlatende og svært sårende ting faren utsatte sin sønn for, som et «*vedvarende mønster*» over lang tid.⁹⁹

⁹⁵ HR-2013-577-A

⁹⁶ *ibid*, para. 13, samt en lang rekke andre dommer.

⁹⁷ *ibid*

⁹⁸ *ibid*, avsnitt 14

⁹⁹ Det står beskrevet i HR-2013-577-A, avsnitt 7: «*Fram til i april 2010 krenket tiltalte også regelmessig sønnen verbalt med aggressive og nedlatende skjellsord som 'fjollehode', 'hengerøv', 'klummerrøv', 'dumpe' og 'idiot'. Lagmannsretten er overbevist om at de verbale krenkelsene utgjorde et vedvarende mønster, og at de skjedde uavhengig av om A etter at B ble 18 år hadde 'god grunn' til å irettesette sønnen eller ikke.*»

Den andre dommen handler om ren psykisk vold er straffbart. Her var det ikke snakk om barnemishandling. Saken gjaldt et parforhold der paret hadde inngått en BDSM-kontrakt – «*Slavekontrakt mellom Slavetøs og Herre*». ¹⁰⁰ Mannen i forholdet hadde begått en del handlinger som ble vurdert som mishandling. Noen av disse handlingene var helt klart fysiske handlinger, men ingen av de fysiske handlingene kvalifiserte som mishandling, blant annet fordi kona gjorde motstand og utsatte mannen for like ille ting tilbake. Det sentrale spørsmål var dette med psykisk mishandling/vold.

For det første slår dommen fast at «*Ordlyden er ikke til hinder for å anvende bestemmelsen på psykisk mishandling [...] Av forarbeidene fremgår at også psykisk mishandling rammes*». ¹⁰¹

Det første vilkåret for straffbarhet er at det er snakk om mishandling: «*Ren psykisk vold må i likhet med fysisk vold – for å være straffbar etter § 219 – anta form av mishandling*». ¹⁰² Ordlyden i bestemmelsen sier ingenting om at «*grov uaktsomhet*» er straffbart. Dermed må den psykiske volden i form av mishandling, slik jeg forstår, være utført forsettlig, altså at intensjonen er å mishandle. Eksklusjon hos Jehovas vitner er ikke ment for å skade, men det regnes som en kjærlig handling. Massimo Introvigne forklarer at:

There may be pain for the fact of shunning, which the Jehovah's Witnesses regard as a duty mandated by the Bible [...] However, they also believe that the Bible cannot teach anything harmful, and the divine plan is a plan of love. ¹⁰³

I tillegg understrekes det i dommen at kjerneområdet for bestemmelsen er «*den vedvarende og gjentakende krenkelsen og mishandlingen*». ¹⁰⁴ Deretter står det at:

Bestemmelsen retter seg mot den som «*grovt eller gjentatt mishandler*». Det «*sentrale er i hvilken grad disse danner et mønster som resulterer i at den som rammes må leve under et 'regime' preget av kontinuerlig utrygghet og frykt for vold*», jf. Rt-2010-129 avsnitt 21. Selv om disse uttalelsene særlig tar sikte på fysisk vold, eller en kombinasjon av fysisk og psykisk vold, mener jeg at de også passer for rent psykiske krenkelses. Når bestemmelsen, som nevnt, også rammer mishandling som er av rent psykisk art, må det for øvrig være tilstrekkelig at frykten for fremtiden er begrenset til å gjelde nye psykiske krenkelses. ¹⁰⁵

¹⁰⁰ HR-2013-1302-A, avsnitt 14

¹⁰¹ Ibid, avsnitt 25 og 27

¹⁰² Ibid, avsnitt 30

¹⁰³ Massimo Introvigne, 'Jehovah's Witnesses and Shunning' (2024) The Journal of CESNUR. Vol. 8, nr. 1, s. 92.

¹⁰⁴ Ibid; Ot.prp.nr.113 (2004–2005) s. 37

¹⁰⁵ HR-2013-1302-A, avsnitt 30

Jeg forstår det slik at det må være snakk om forsettlig grov eller gjentatt mishandling som skaper frykt for nye psykiske krenkelser. I tillegg er terskelen mye høyere enn for psykisk mishandling. I neste avsnitt står det at:

Ordlyden «mishandling» viser at [§ 282] bare omfatter de mer kvalifiserte forhold, jf. Rt-2013-329 avsnitt 13. Etter mitt syn skal det en god del mer til i en sak som gjelder psykisk mishandling enn der voldsutøvelsen er både fysisk og psykisk.¹⁰⁶

Det skal en god del mer til. Mannen ble da også frifunnet og så vidt jeg vet er det ingen som er dømt for ren psykisk mishandling etter strl. 282.

4.3 Barnevernloven

Barn har ifølge barnevernloven (bvl) § 1-5 «rett til omsorg og beskyttelse, fortrinnsvis i egen familie». Foreldreansvaret følger av barneloven § 30, som nevnt ovenfor. Barnevernloven § 1-6 gir barn «rett til nødvendige barnevernstiltak når vilkårene for tiltak er oppfylt».

Barneverntjenesten skal treffe vedtak om frivillige hjelpetiltak,¹⁰⁷ og når vilkårene er oppfylt kan barneverns- og helsenemnda treffe vedtak om hjelpetiltak under tvang,¹⁰⁸ vedtak om akuttiltak¹⁰⁹ og vedtak om omsorgsovertagelse.¹¹⁰ Barneverntjenesten har plikt til å iverksette tiltak som er forsvarlige jf. bvl § 1-7 og til barnets beste jf. bvl § 1-3. Dersom vilkårene for tiltak i loven er oppfylt, skal det treffes vedtak. Det er ikke greit å unnlate å gripe inn når det er nødvendig.¹¹¹

Jeg tror de mest relevante vilkårene for å beskytte barn mot (psykisk) vold og herværende sak knytter seg til følgende tiltak:

- Meldeplikten
- Barnevernets undersøkelsesplikt
- Omsorgsovertagelse

Man kan muligens argumentere for at frivillige tiltak jf. bvl § 3-1 eller pålegg om hjelpetiltak jf. bvl § 3-4 kan diskuteres, men ikke når det er snakk om å beskytte barn mot psykisk vold basert på et trosstandpunkt. Det er ikke snakk om mangel på omsorgsevne. Barnevernet kan ikke «veilede» eller «hjelpe» troende til å oppgi sin tro.

¹⁰⁶ Ibid, avsnitt 31

¹⁰⁷ bvl 3-1, § 3-2 og § 3-3

¹⁰⁸ Se bvl § 3-4

¹⁰⁹ bvl kapittel 4

¹¹⁰ Se særlig vilkårene i bvl § 3-5

¹¹¹ Prop.169 L (2016–2017), avsnitt 5-1, s. 25

4.3.1 Meldeplikten

Først litt om meldeplikten. Det følger av bvl § 13-2 at:

Enhver som utfører tjeneste eller arbeid for et forvaltningsorgan, skal uten hinder av taushetsplikt melde fra til barnevernstjenesten uten ugrunnet opphold i følgende tilfeller:

- a. når det er grunn til å tro at et barn blir eller vil bli mishandlet, utsatt for alvorlige mangler ved den daglige omsorgen eller utsatt for annen alvorlig omsorgssvikt

Omtrent det samme følger av helsepersonelloven § 33, barnehageloven § 46 og opplæringsloven 15-3. Formuleringen «*vil bli*» tar sikte på forhold der et barn kan bli utsatt for alvorlig omsorgssvikt i framtiden. Altså, det trenger ikke være snakk om mishandling eller alvorlig omsorgssvikt av barn her og nå. Begrepet «*mishandling*» innebærer ifølge forarbeidene «*alvorlig fysisk eller psykisk krenkelse som kan ha vart over tid*». ¹¹² Begrepet «*alvorlig omsorgssvikt*» innebærer en «*betydelig sviktende ivaretagelse av barnets grunnleggende behov for stimulering, oppfølging og beskyttelse*». ¹¹³ Samtidig understrekes det at:

[D]et ikke er mulig å gi en uttømmende beskrivelse av hva som omfattes av begrepet alvorlig omsorgssvikt. Det ble vist til at dette alltid vil avhenge av konkrete vurderinger av forholdene rundt det enkelte barnet. Det ble videre vist til at vurderingen blir foretatt med utgangspunkt i vedkommendes eget faglige ståsted og det som er tilgjengelig av opplysninger og dokumentasjon. Departementet la til grunn at alvorlig omsorgssvikt blant annet omfatter seksuelle overgrep, kjønnslemlestelse, tvangsekteskap og menneskehandel. ¹¹⁴

Elisabeth Gording Stang forklarer at det følger av vilkårene at det må være grunn til å tro at barnet befinner seg i en «*alvorlig situasjon*». ¹¹⁵ I tillegg presiseres det i forarbeidene til den nye barnevernloven at:

Det vises samtidig til at bokstav a om mishandling, alvorlige mangler ved den daglige omsorgen eller annen alvorlig omsorgssvikt ut fra de konkrete omstendighetene også kan omfatte tilfeller der det er grunn til å tro at et barn blir eller vil bli utsatt for negativ sosial kontroll. ¹¹⁶

¹¹² Prop.169 L (2016–2017), merknader s. 147

¹¹³ *ibid.*

¹¹⁴ Prop.169 L (2016–2017), punkt 14.3.2, s. 99

¹¹⁵ Elisabeth Gording Stang, 'Kapittel 20: Taushetspliktreglene' i Elisabeth Gording Stang og Kirsten Sandberg (red) *Barnevernrett: En fremstilling, analyse og vurdering av barnevernloven 2021* (Universitetsforlaget 2023), s. 376

¹¹⁶ Prop.133 L (2020–2021), avsnitt 25.1 om merknader til § 13-2

Her nevnes «*negativ sosial kontroll*» spesifikt som en form for «*mishandling*» eller «*alvorlig omsorgssvikt*». Begrepet er ikke definert nærmere og det fins ingen referanser til hvor dette er hentet fra. Begrepet forekommer et par andre steder i proposisjonen, men bare i forbindelse med «*barn som er sendt ut av landet mot sin vilje og som blir utsatt for tvang eller negativ sosial kontroll*».¹¹⁷ I stikkordsregisteret til den over 600 sider lange boken om barnevernrett til Elisabeth Gording Stang og Kirsten Sandberg er begrepet ikke nevnt.¹¹⁸

Meldeplikten er en plikt man er pålagt og som alltid går foran taushetsplikten gitt at det faktisk er «*grunn til å tro*» at det er snakk om et slikt alvorlig forhold.¹¹⁹ Det presiseres også i forarbeidene at meldeplikten gjelder for ansatte hos fylkesmannen og departementet.¹²⁰ Det presiseres videre at meldeplikten oppfylles ved å:

«melde fra til barneverntjenesten» i den kommunen barnet oppholder seg i (eller antas å oppholde seg i). Dette innebærer at plikten kun kan oppfylles ved melding til den kommunale barneverntjenesten. Når vilkårene for meldeplikt er oppfylt, finnes det med andre ord ingen andre handlingsalternativer som kan erstatte melding, og opplysningsplikten faller ikke bort selv om vedkommende selv forsøker å avhjelpe situasjonen.

Det vil si at meldeplikten gjelder uavhengig av om fylkesmannen eller departementet fratar trossamfunnet statsstøtte eller registrering som trossamfunn. Såfremt det er «*grunn til å tro*» at barn «*vil bli*» mishandlet eller utsatt for alvorlig omsorgssvikt har ansatte en plikt til melde. Man må da alltid involvere den lokale barneverntjenesten. Her er det ikke snakk om alvorlig omsorgssvikt av konkrete barn, men et spørsmål om JV «*oppfordrer eller gir støtte til*» til mishandling eller alvorlig omsorgssvikt av barn jf. trossamfunnsloven § 6, gitt at man kan definere eksklusjon som sådan. Meldeplikten gjelder, som sagt, også når det er grunn til å tro at barn «*vil bli*» utsatt for mishandling eller alvorlig omsorgssvikt. Jeg forstår det likevel slik at hverken Statsforvalteren eller departementet har sendt melding til barnevernet angående JV.¹²¹

Vilkårene om mishandling eller alvorlig omsorgssvikt gjenspeiler vilkårene for omsorgsovertagelse.¹²² Det er derimot ikke opp til den som melder å avgjøre hva som er mishandling

¹¹⁷ Ibid, punkt 7.7.2.1, punkt 7.7.4.1, s. 115, punkt 11.2.3.3 og merknader til § 1-2 om lovens virkeområde

¹¹⁸ Elisabeth Gording Stang og Kirsten Sandberg (red) *Barnevernrett: En fremstilling, analyse og vurdering av barnevernloven 2021* (Universitetsforlaget 2023), s. 622; For mer om negativ sosial kontroll, se nedenfor punkt 5.

¹¹⁹ Ibid, Elisabeth G. Stang, 'Barns rett til familie og omsorg, særlig om barnevernet' i Njål Høstmælingen, Elin S. Kjørholt og Kirsten Sandberg (red.) *Barnekonvensjonen: Barns rettigheter i Norge* (4 utg. Universitetsforlaget 2020) s. 194

¹²⁰ Prop.169 L (2016–2017), punkt 17.1 om merknader, s. 146

¹²¹ Caroline Teinum Gilje, 'Mener staten må følge opp barna i Jehovas vitner' (Vårt land 15.02.2022) <https://www.vl.no/religion/2022/02/15/mener-staten-ma-folge-opp-barna-i-jehovas-vitner/>

¹²² Se nedenfor punkt 4.3.5, samt; Elisabeth Gording Stang, 'Kapittel 20: Taushetspliktreglene' i Elisabeth Gording Stang og Kirsten Sandberg (red) *Barnevernrett: En fremstilling, analyse og vurdering av barnevernloven 2021* (Universitetsforlaget 2023), s. 376

eller alvorlig omsorgssvikt, men barneverntjenesten. Det leder over til barnevernets undersøkelsesplikt.

4.3.2 Undersøkelsesplikten

Det opereres både med en undersøkelsesplikt og undersøkelsesrett.¹²³ Terskelen er svært lav for barneverntjenesten når det gjelder undersøkelsesplikten. Barnevernloven § 2-2 slår fast at undersøkelsesplikten slår inn «*Dersom det er rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for å iverksette tiltak etter loven*». Det er en rekke prosessuelle regler og rettssikkerhetsgarantier knyttet til slike undersøkelser. Henleggelse av en sak regnes som et enkeltvedtak, jf. bvl § 2-5. Å iverksette undersøkelser er et inngrep i familien som krever lovhjemmel, noe som innebærer at de opplysningene som ligger til grunn for undersøkelsen må gi «*rimelig grunn til å anta*» at det i det minste er behov for frivillige hjelpetiltak jf. bvl § 3-1, som er det minst inngripende tiltaket.¹²⁴ Det er ingenting som tyder på at barnevernet har satt i gang undersøkelser av forholdene blant barn av JV.

4.3.3 Omsorgsovertagelse

Når det gjelder vilkårene om omsorgsovertagelse lyder barnevernloven (bvl) § 5-1 bokstav a og c s* åp+0987

Dersom mindre inngripende tiltak ikke kan skape tilfredsstillende forhold for barnet og det er nødvendig ut fra barnets situasjon, kan barneverns- og helsenemnda treffe vedtak om omsorgsovertakelse for et barn i ett eller flere av følgende tilfeller:

- a. det er alvorlige mangler ved den omsorgen barnet får, herunder den personlige kontakt og trygghet, sett hen til det barnet trenger etter sin alder og utvikling [...]
- c. barnet blir mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep i hjemmet

Det skal være nokså alvorlige former for omsorgssvikt, overgrep, mishandling eller skade før dette regnes som et egnet tiltak.

Bokstav a presiserer at omsorgssvikt (altså alvorlige mangler ved omsorgen) inkluderer «*den personlige kontakt og trygghet, sett hen til det barnet trenger etter sin alder og utvikling*». For å forstå hva det innebærer må man til forarbeidene til den forrige barnevernloven. Her står det at:

Det er forutsatt at situasjonen må være forholdsvis klart uholdbar – ikke ethvert avvik fra det man kan kalle vanlige normer eller situasjoner skal gjøre det berettiget å treffe vedtak om

¹²³ Mons Oppedal, 'Kapittel 19: Melding og undersøkelse, herunder partsrettigheter' i Elisabeth Gording Stang og Kirsten Sandberg (red) *Barnevernrett: En fremstilling, analyse og vurdering av barnevernloven 2021* (Universitetsforlaget 2023), s. 358

¹²⁴ *Ibid.*, s. 359

ansvarsovertakelse. Departementet har valgt å uttrykke dette ved ordene «alvorlige mangler». [...] Når det gjelder de ord som brukes i første ledd bokstav a, er det særlig «personlig kontakt og trygghet» som krever en viss utdyping. [...] Det som omfattes av begrepene er for det første de tilfelle hvor det foreligger en følelsesmessig avvisning av barnet [...]. Dernest dekker uttrykksmåten tilfelle hvor tvang eller vold i hjemmet skaper fysisk eller psykisk utrygghet.¹²⁵

Det må være snakk om en «uholdbar» situasjon med alvorlig «følelsesmessig avvisning» av barnet eller tvang eller vold som skaper utrygghet.

Angående bokstav c presiserer departementet at «*mishandling og overgrep omfatter både fysisk og psykisk mishandling og overgrep*».¹²⁶ Det står derimot ikke noe mer om hva som menes med «*psykisk mishandling*». Aasen-utvalget tolker psykisk mishandling slik:

Foreldrenes kontroll, restriksjoner og represalier kan være av et slikt omfang og alvorlighets grad at det kan anses som mishandling av barnet. Systematisk press, overvåking, oppsyn, trusler og tvang som gjøres samlet over tid, kan etter omstendighetene innebære psykisk mishandling. Det må foreligge en viss intensitet i de virkemidlene som brukes. I tillegg beror vurderingen på hvordan det enkelte barnet påvirkes av kontrollen. Mildere former for kontroll faller utenfor.¹²⁷

Utvalget nevner ikke noe som kan ligne på eksklusjon fra religiøse trossamfunn. JV-saken må ha vært godt kjent for utvalget og tingrettsdommen kom før utvalget leverte sin rapport. Hvis de ville kunne de derfor lagt inn tydeligere føringer i sine tolkninger av dette begrepet som ga mer støtte til statens anførsler.

Omsorgsovertagelse må være en siste utvei for å beskytte barn fra religiøse foreldre som påfører barna noen som anses som alvorlige helsemessige eller utviklingsbaserte skader eller alvorlig omsorgssvikt. Barnevernet, eventuelt gjennom barneverns- og helsenemnda, må først se om det er mulig å beskytte barna ved hjelp mindre inngripende tiltak. I dette tilfellet må man overbevise foreldrene om å bryte med en etablert og global praksis i trossamfunnet. Hvis derimot barn utsettes for en religiøs praksis som med overveiende grad av sannsynlighet påfører barns «*helse eller utvikling alvorlig skade*», *alvorlig «psykisk mishandling»* eller det er å regne som alvorlig omsorgssvikt fordi barnet påføres alvorlige mangler ved «*den personlige kontakt og trygghet, sett hen til det barnet trenger etter sin alder og utvikling*», men foreldrene nekter å beskytte barna fra denne religiøse praksisen, skal barneverns- og helsenemnda treffe vedtak om omsorgsovertagelse. Så lenge vilkårene for omsorgsovertagelse er oppfylt har de ikke noe valg, fordi barn har jf. bvl § 1-6 «*rett til nødvendige barnevernstiltak når vilkårene for tiltak er oppfylt*». Til syvende og sist er det derfor her terskelen for

¹²⁵ Ot.prp.nr.44 (1991–1992), se merknadene til § 4-12

¹²⁶ Prop. 133 L (2020–2021) punkt 11.2.4.2.

¹²⁷ NOU 2024:13, punkt 23.2.3, s. 304

beskyttelse mot skade og rett til barneverntjenester ligger. For hvis ingen andre tiltak fungerer er det det eneste tiltaket som gjenstår. Alle de andre tiltak som handler om å beskytte barn fra alvorlig skade må holdes opp mot omsorgsovertagelse som siste utvei.¹²⁸

4.3.4 Generelle konklusjoner

Den laveste terskelen som utløser tiltakplikter er meldeplikten. Den inntreer når det er «*grunn til å tro at et barn blir eller vil bli mishandlet, utsatt for alvorlige mangler ved den daglige omsorgen eller utsatt for annen alvorlig omsorgssvikt*». Hvis barna faktisk blir utsatt for noe av dette og de som har omsorgsansvar for barna nekter eller er ute av stand til å gjøre noe med det, og ingen mindre inngripende tiltak fungerer, er omsorgsovertagelse den nødvendige konsekvensen. Det er da barneverns- og helsenemnda som skal fatte vedtaket og så lenge det faktisk er snakk om alvorlig omsorgssvikt har ikke nemda noe valg. Da må de fatte vedtak om omsorgsovertagelse.

Det varierer litt hvem som skal treffe beslutninger om det er behov for statlige tiltak og hvilke tiltak som er best. Frivillige tiltak kan fattes av barneverntjenesten direkte, mens tvangsvedtak og omsorgsovertagelse fattes av barneverns- og helsenemnda (tidligere Fylkesnemnda). Statsforvalteren er klageinstans for barneverntjenesten, men ikke for barneverns- og helsenemnda. Det er tingretten, jf. bvl § 14-25. Det er omfattende saksbehandlingsregler og prosedyrer som skal følges i saker som fremmes for nemda.¹²⁹ I tillegg kommer de generelle vilkårene om at beslutningen må være til barnets beste (bvl § 1-3), være forsvarlig (bvl § 1-7), man skal ta hensyn til barnets religiøse bakgrunn i alle faser av saken (bvl § 1-8) og barnet har rett til medvirkning (bvl § 1-4).

Ingen av tiltakene som følger av barnevernloven handler om å kutte økonomisk støtte til familier eller noe lignende. Jeg sier ikke at det er en motsetning mellom trossamfunnsloven og barnevernloven, men det man kan lure på er om det å frata et trossamfunn statsstøtte er å begynne i feil ende. Hvis det er grunn til å tro at barn blir utsatt for alvorlig vold eller omsorgssvikt, eller det er fare for det, har ansatte hos Statsforvalteren og departementet meldeplikt, og barnevernet har en undersøkelsesplikt. Det følger også at Trossamfunnsforskriften § 10 første ledd, som slår fast at statsforvalteren «*skal vurdere om opplysningene gir grunn til å melde forholdet til [...] barnevernet*».

Jeg forstår det slik at hverken Statsforvalteren eller departementet har sendt noen melding til barnevernet.¹³⁰ Det er heller ikke vist til at barnevernet, av eget initiativ, har gjennomført undersøkelser, før vedtakene om statsstøtte og registrering som trossamfunn ble fattet. Det er derfor lite som tyder på at det eksisterer noen reell bekymring for at JV-barn skal utsettes for noen former for

¹²⁸ Se også; Elisabeth Gording Stang, 'Kapittel 20: Taushetspliktreglene' i Elisabeth Gording Stang og Kirsten Sandberg (red) *Barnevernrett: En fremstilling, analyse og vurdering av barnevernloven 2021* (Universitetsforlaget 2023), s. 376

¹²⁹ Se barnevernloven kapittel 14

¹³⁰ Caroline Teinum Gilje, 'Mener staten må følge opp barna i Jehovas vitner' (Vårt land 15.02.2022) <https://www.vl.no/religion/2022/02/15/mener-staten-ma-folge-opp-barna-i-jehovas-vitner/>

vold som de har en rett til beskyttelse fra jf. bvl § 1.6. Rettighetene til beskyttelse mot mishandling, psykisk vold eller eventuelt negativ sosial kontroll, hvis det skal kunne hjemles i barnevernloven, utløser klare tiltaksplikter som munner ut i omsorgsovertagelse. Hvis det er snakk om beskyttelse mot mindre alvorlig mishandling, vold eller omsorgssvikt, faller det utenfor barnevernlovens virkeområde.

4.4 Grunnloven §104

Både Statsforvalteren og Departementet har henvist til Grunnloven § 104 i sine vedtak. *Spørsmålet er derfor om denne Grunnlovsbestemmelsen kan brukes som grunnlag for å si at Jehovas vitner bryter barns rettigheter.* Grunnloven § 104 slår fast at:

Barn har krav på respekt for sitt menneskeverd. De har rett til å bli hørt i spørsmål som gjelder dem selv, og deres mening skal tillegges vekt i overensstemmelse med deres alder og utvikling.

Ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.

Barn har rett til vern om sin personlige integritet. Statens myndigheter skal legge forholdene til rette for barnets utvikling, herunder sikre at barnet får den nødvendige økonomiske, sosiale og helsemessige trygghet, fortrinnsvis i egen familie

Ordlyden er vag og må i tillegg holdes opp mot andre rettigheter, som religionsfriheten. Det er ikke åpenbart hva bestemmelsen innebærer ut fra ordlyden i seg selv, og det er heller ikke sikkert man kan bruke bestemmelsen til å definere hvilke rettigheter barn har, fordi dette er en grunnlovsbestemmelse som ikke var ment som noe annet enn en stadfestelse av gjeldende rett.

Menneskerettighetsutvalget, som utredet spørsmålet om et eget kapittel om menneskerettigheter i Grunnloven, understreket at de forslag til menneskerettigheter som ble løftet inn i Grunnloven i 2014 ikke var ment å endre gjeldende rettstilstand. Formålet med grunnlovsendringene var å løfte opp til grunnlovsnivå noen av de rettighetene som allerede var lovfestet. Utvalget utelukket ikke at en grunnlovsbestemmelse om barns rettigheter vil kunne ha rettslig betydning, men presiserte at:

Den rettslige betydningen av en grunnlovsbestemmelse om barns rettigheter vil i første omgang være at bestemmelsen vil kunne fungere som et tolkningsmoment ved fortolkningen av annen lovgivning. Både forvaltning og domstoler vil kunne trekke bestemmelsene i Grunnloven inn i vurderingen der det er tvil om hvordan annen lovgivning skal forstås.¹³¹

¹³¹ Dokument 16 (2011–2012), s. 189.

Det er derfor ikke naturlig å bygge utelukkende på ordlyden i grunnlovsbestemmelsen for å slå fast hvilke rettigheter barn har. Man kan altså ikke utlede nye rettigheter fra denne grunnlovsbestemmelsen, som ikke fins andre steder i lovverket.

En viktig formulering i Grunnloven § 104 er dette med at barn *«har rett til vern om sin personlige integritet»* (tredje ledd, første setning). Menneskerettighetsutvalget skriver blant annet dette om denne formuleringen:

En grunnlovsbestemmelse til beskyttelse av barns personlige integritet vil i utgangspunktet ikke endre dagens rettstilstand. I dag er barnets personlige integritet vernet gjennom straffelovens bestemmelser og barnelova § 30 tredje ledd. [...] Selv om handlingene ikke kan straffeforfølges uten klar og presis lovhjemmel på gjerningstidspunktet, vil en bestemmelse i Grunnloven kunne benyttes som et tolkningsmoment ved fortolkningen av allerede eksisterende lovgivning. [...] Uttrykket «rett til vern» peker på at statens myndigheter har plikt til å sørge for et regelverk og for håndhevelse av et regelverk som på best mulig måte kan verne barnet fra utnyttelse, vold og mishandling. Private personer vil imidlertid ikke være pliktsubjekt etter denne formuleringen.¹³²

Det er med andre ord en bestemmelse som først og fremst kan få betydning for tolkning av straffeloven § 266 og § 282, barnevernloven eller barneloven § 30 tredje ledd (omtalt ovenfor). Pliktsubjektene etter denne loven er staten, ikke privatpersoner eller et trossamfunn som Jehovas vitner.

Når det gjelder formuleringen i tredje ledd, annet punktum: *«Statens myndigheter skal legge forholdene til rette for barnets utvikling, herunder sikre at barnet får den nødvendige økonomiske, sosiale og helsemessige trygghet, fortrinnsvis i egen familie»*, presiseres det av utvalget at: *«Den innledende delen om tilrettelegging for barnets utvikling i sin helhet er ikke ment å kunne påberopes for domstolene, men er ment som en politisk rettesnor»*.¹³³

Om den innledende setningen (i første ledd, første punktum) om «menneskeverd» sier komitéen:

Formuleringen «barn har krav på respekt for sitt menneskeverd» går til kjernen av det en slik innledende formulering er ment å signalisere, nemlig at barn ikke har mindre verdi enn voksne. En slik innledende formulering til en grunnlovsbestemmelse om barns rettigheter vil i stor grad måtte forstås som en fanebestemmelse, slik også Grunnloven § 100 første ledd («Ytringsfrihed bør finde sted») er en generell fanebestemmelse som slår fast det grunnleggende utgangspunkt. En fanebestemmelse om barns likeverd og menneskeverd vil samtidig ha den rettslige betydning at den slår fast at de øvrige menneskerettighetsbestemmelsene også gjelder for barn. En slik innledende fanebestemmelse kan imidlertid ikke trekkes så langt at barn skal behandles som

¹³² Ibid, s. 193

¹³³ Ibid, s. 194

voksne og ha de samme muligheter som voksne. Formålet med en egen grunnlovsbestemmelse om barns rettigheter er nettopp å få frem barns særlige behov. Formuleringen vil i stedet ta sikte på barnas rett til å bli behandlet med samme menneskeverd som voksne, og derigjennom nyte godt av de samme grunnleggende menneskerettigheter.¹³⁴

Komiteen påpeker altså at det er en fanebestemmelse, som først og fremst skal fremheve at barn også er mennesker og at menneskerettigheter generelt også gjelder dem. Man kan altså ikke utlede konkrete rettigheter fra denne formuleringen.

Når det gjelder andre ledd om barnets beste er den direkte inspirert av FNs barnekonvensjon artikkel 3 (1). Selve ordlyden er litt annerledes, men det er slik Arnfinn Bårdsen forklarer at:

Man tok imidlertid ikke sikte på å legge noe til eller trekke noe fra, sammenlignet med rettstilstanden slik den allerede fulgte av barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 1. Høyesterett har, i tråd med dette, omtalt artikkel 3 nr. 1 som en «parallel» til Grunnloven § 104 andre ledd.¹³⁵

Menneskerettighetsutvalget (også kalt Lønning-utvalget) understreket at:

Grunnlovens menneskerettighetsbestemmelser [...] må tolkes i lys av de internasjonale menneskerettighetskonvensjonene og praksis knyttet til disse. Dette følger av etablert tolkningspraksis i Norge, og selv om det kan foreligge tilfeller hvor skjønnsmarginen kan være aktuell å påberope seg, må det begrunnes hvorfor det gjøres avvik fra den internasjonale praksis på området.¹³⁶

Med henvisning til Maria-dommen sier Bårdsen også at:

Høyesterett er ved grunnlovstolkningen ikke formelt bundet til å følge den fremtidige internasjonale tolkningspraksis, ettersom det etter vår forfatning «er Høyesterett – ikke de internasjonale håndhevingsorganene – som har ansvaret for å tolke, avklare og utvikle Grunnlovens menneskerettsbestemmelser».¹³⁷ Men et avvik fra internasjonal tolkningspraksis fordrer en begrunnelse. Det vil blant annet ha betydning hvilken type tolkningspraksis det er tale om.¹³⁸

¹³⁴ Ibid, 190

¹³⁵ Arnfinn Bårdsen, 'Norges Høyesterett og «barnets beste» som konvensjonsforpliktelse og grunnlovsnorm' i Gunnar Bergby m.fl. (red.) *Rettsavklaring og rettsutvikling: Festskrift til Tore Schei på 70-årsdagen 19. februar 2016* (Universitetsforlaget 2016), s. 250; Se også Maria-dommen HR-2015-206-A, avsnitt 63

¹³⁶ Dokument 16 (2011–2012), s. 90. Bårdsen (2016) siterer også dette, se s. 253

¹³⁷ Rt-2015-93 (Maria) avsnitt 57

¹³⁸ Bårdsen (2016), s. 254

Høyesterett legger stor vekt på uttalelser fra FNs barnekonvensjon og praksis fra EMD når de skal tolke denne grunnbestemmelsen.¹³⁹ Høyesterett har også understreket at det ikke er opp til Norge å utvikle en konvensjon som EMK eller FNs barnekonvensjon.¹⁴⁰

4.5 Oppsummerende konklusjoner om barns rettigheter i norsk rett

Jeg forstår det slik at påstanden fra Statsforvalteren og Barne- og familiedepartementet er at JV oppfordrer til krenkelse av barns rettigheter i den forstand at eksklusjonspraksisen eller læren om eksklusjon på en eller annen måte er eller kan være skadelig for barn. De relevante norske rettslige normer som beskytter barn mot skade er barneloven § 30, straffeloven § 266 og § 282 og ikke minst barnevernloven, som er redegjort for ovenfor.

En krenkelse av de rettighetene som følger av disse lovene, utløser klare forpliktelser fra statlige myndigheter om å gripe inn og stoppe krenkelsene, primært fra politiet eller barnevernet. Hvis det som skjer ikke utløser tvangsinngrepene forpliktelser fra politiet eller barnevernet for å undersøke/etterforske og eventuelt stoppe det som hevdes å være skadelige krenkelser av barns rettigheter, er det ikke snakk om rettigheter i lovens forstand. Flere organisasjoner, inkludert Redd barna, har vært tydelig på at politi og barnevern må inn i saken.¹⁴¹ Hege Skaanes Nyhus, avdelingsdirektør ved Statsforvalteren sier derimot til Vårt land at

– Vi er ikke blitt kjent med konkrete forhold som må meldes til politi, barnevern eller andre. Vi har kun vurdert saken etter trossamfunnsloven, [...] Statsforvalteren har som kjent vedtatt å nekte statstilskudd, og på den måten gitt et klart signal om eksklusjonspraksisen.¹⁴²

Barns rett til beskyttelse mot vold innebærer derimot en klar rett til barneverntiltak, jf. barnevernloven § 1-6. Ansatte hos både Statsforvalteren og departementet har meldeplikt hvis det er «*grunn til å tro*» at barn «*vil bli*» mishandlet, jf. bvl § 13-2a.¹⁴³ Hvis de mener at JV oppfordrer til alvorlig vold mot barn er det ikke da «*grunn til å tro*» at barn «*vil bli*» utsatt det? Ifølge trossamfunnsforskriften § 10 første ledd skal da også statsforvalteren «*vurdere om opplysningene gir grunn til å melde forholdet til politiet, barnevernet eller andre relevante myndigheter*».

Barn har ikke rett til beskyttelse fra det noen hevder er psykisk vold, men som faller utenfor lovverket. All grensesetting kan påføre barn psykisk smerte, men er selvsagt helt nødvendig for å utøve foreldrerollen på en ansvarlig måte som ivaretar barnas beste. Å ikke sette noen grenser for barn

¹³⁹ HR-2015-206-A

¹⁴⁰ Se ovenfor, punkt 3.7.1

¹⁴¹ Caroline Teinum Gilje, 'Mener staten må følge opp barna i Jehovas vitner' (Vårt land 15.02.2022) <https://www.vl.no/religion/2022/02/15/mener-staten-ma-folge-opp-barna-i-jehovas-vitner/>

¹⁴² *ibid*

¹⁴³ Se ovenfor punkt 4.3.1

er alvorlig omsorgssvikt og utløser barneverntiltak for å påføre barna slik psykisk smerte (grenser). Barn har rettslig rett til beskyttelsestiltak mot alvorlig vold, ikke alt som noen hevder er psykisk vold.

Barnevernet har også en klar undersøkelsesplikt. Beviskravene og terskelen for å sette i gang undersøkelser er, som nevnt, svært lav.¹⁴⁴

Likevel har ingen ansatte hos statsforvalteren eller departementet meldt saken inn til barnevernet og er det er ikke foretatt noen undersøkelser fra barnevernets side. Er det da reell fare for krenkelser av barns rettigheter til beskyttelse mot skadelig alvorlig psykisk vold i lovens forstand? Hvis det er «*grunn til å tro*» at barn «*vil bli*» utsatt for mishandling eller alvorlig psykisk vold, er det å frata et trossamfunn statsstøtte og registrering som trossamfunn på ingen måte et effektivt eller godt tiltak for å beskytte barn, hverken i henhold til norsk lov eller FNs barnekonvensjon.¹⁴⁵

5. Negativ sosial kontroll

Det er i herværende sak gyldigheten av Statsforvalterens vedtak (27. januar 2022) som skal prøves.¹⁴⁶ I dette vedtaket legges det stor vekt på at Jehovas vitner (JV) gjennom sine skrifttolkninger av Bibelen oppfordrer eller gir støtte til «*negativ sosial kontroll*». Dette mener Statsforvalteren, og senere også Barne- og familiedepartementet i klagevedtaket (30. september 2022),¹⁴⁷ er et brudd på «*barns rettigheter*» slik det er referert til i trossamfunnsloven § 6. Slik jeg allerede har redegjort for ovenfor defineres «*barns rettigheter*» i trossamfunnsloven § 6, som de rettighetene som «*staten er forpliktet til å beskytte gjennom Barnekonvensjonen (BK)*».¹⁴⁸

Ingen bestemmelser i FNs barnekonvensjon eller noen relevante folkerettslige rettskilder knyttet til tolkningen av konvensjonen, nevner begrepet negativ sosial kontroll. Det er et begrep som ikke eksisterer i folkeretten knyttet til FNs barnekonvensjon. Man kan argumentere for at norske myndigheter har en vid skjønnsmargin når det gjelder implementeringen av konvensjonen, men det innebærer ikke at Norge alene kan definere hvor grensene for krenkelse av konvensjonen går. Norge kan innføre norske lover som er strengere enn konvensjonen, men det er ikke vi som definerer hvordan en slik multinasjonal konvensjon skal tolkes for alle andre medlemsland.¹⁴⁹

Jeg har også gjort en gjennomgang av det mest relevante i norsk lov – barneloven, barnevernloven, straffeloven og Grunnloven § 104. Begrepet nevnes ikke i ordlyden til noen av disse lovene. I forarbeidene til den nye barnevernloven hevdes det at:

¹⁴⁴ Se ovenfor punkt 4.3.2

¹⁴⁵ Se ovenfor punkt 3.3

¹⁴⁸ Prop.130 L (2018–2019), merknader, s. 258; redegjort for ovenfor under punkt 2.3.

¹⁴⁹ Se ovenfor punkt 3.7 med underpunkt 3.7.1

[A]lvorlige mangler ved den daglige omsorgen eller annen alvorlig omsorgssvikt ut fra de konkrete omstendighetene også kan omfatte tilfeller der det er grunn til å tro at et barn blir eller vil bli utsatt for negativ sosial kontroll.¹⁵⁰

Dette nevnes som relevant i forhold til meldeplikten.¹⁵¹ Begrepet er derimot ikke definert nærmere og det fins ingen referanser til hvor dette er hentet fra. Det framstår derfor, i likhet med forarbeidene til trossamfunnsloven § 6, som løse påstander uten begrunnelse.¹⁵² Ut ifra ordlyden i disse forarbeidene er det også tydelig at det er snakk om en antagelse. Det står at alvorlig omsorgssvikt «*kan omfatte tilfeller*» der det er grunn til å tro at barn vil bli utsatt for negativ sosial kontroll.

Løse antagelser i forarbeidene til trossamfunnsloven og barnevernloven kan ikke på selvstendig grunnlag etablere nye rettigheter for barn, uavhengig av norsk lov eller folkeretten. Man må kunne forvente at vilkåret i trossamfunnsloven § 6, om «*krenkelse av barns rettigheter*», faktisk kan forankres i lovfestede rettigheter som definerer hva disse rettighetene går ut på gjennom gyldige rettskilder. Det er viktig i en rettsstat at borgerne, inkludert medlemmer av trossamfunn, kan forutse sin rettsstilling.¹⁵³

Det sentrale er om forarbeidene til trossamfunnsloven faktisk har en legitim lovhjemmel for påstanden om at negativ sosial kontroll er en krenkelse av barns rettigheter.¹⁵⁴ Gjennomgangen av FNs barnekonvensjon og norsk lov ovenfor viser at det ikke finnes noen legitim lovhjemmel for påstanden.¹⁵⁵

Jeg vil likevel si litt mer om dette begrepet, fordi det var en del av bestillingen fra JV og fordi det kan være greit å avklare hvor dette begrepet kommer fra.

5.1 Hva betyr negativ sosial kontroll?

Ifølge en utredning av Ingvill Helland Göller utført på vegne av Kunnskapsdepartementet fra 2020, er begrepet «*i dag ikke et juridisk begrep*».¹⁵⁶ Hun forklarer videre at:

Begrepet er i dag ikke presist definert, ettersom det ikke er et juridisk begrep, men mer en praktisk samlebetegnelse på en situasjonstype, egnet til å skape gjenkjennelse på tvers av forvaltningsorganer og tjenester.¹⁵⁷

¹⁵⁰ Prop.133 L (2020–2021), avsnitt 25.1 om merknader til § 13-2

¹⁵¹ Se ovenfor punkt 4.3.1

¹⁵² Prop.130 L (2018–2019), merknader, s. 258

¹⁵³ For mer om dette og uklarhetene i forarbeidene til trossamfunnsloven når det gjelder rettslige og moralske normer, se nedenfor punkt 6.1

¹⁵⁴ Prop.130 L (2018–2019), merknader, s. 258

¹⁵⁵ Kapittel 3 og 4 ovenfor

¹⁵⁶ Ingvill Helland Göller, 'Begrepet negativ sosial kontroll i en juridisk kontekst' (utredningen er utarbeidet på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet 2020), s. 12.

¹⁵⁷ *ibid*

Det skal også sies at en ekspertgruppe opprettet av Helse- og omsorgsdepartementet (2020) slet veldig med å definere begrepet. De skriver at «*Dels brukes det ulike betegnelser på samme fenomen, dels brukes samme betegnelse om ulike fenomener. Denne variasjonen har sammenheng med fenomenets uklare rettslige status*».¹⁵⁸ Med bakgrunn i den rettslige uklarheten knyttet til begrepet ble det opprettet et «Lovutvalg om negativ sosial kontroll», ledet av professor Henriette Sinding Aasen.¹⁵⁹

Utvalget leverte sin rapport 24. juni 2024. De understreker i likhet med Göller at det er et overordnet paraplybegrep som kan omfatte mange typer handlinger.¹⁶⁰ De forklarer blant annet innledningsvis at:

Praksiser som dekkes av begrepet negativ sosial kontroll er mange og ulikeartet. Kontrollen kan bestå i alt fra svært alvorlige inngrep i barnets liv, til mildere former for kontroll på enkeltområder. Det er med andre ord vanskelig å trekke opp en grense eller definisjon i lovgivningen for hva som er lovlig kontroll ut over de generelle reglene som allerede eksisterer i barnelova som blant annet innebærer at foreldreansvaret skal utøves ut fra barnets interesser og behov, og at avgjørelser skal treffes innenfor grensene for barnets rett til medvirkning og selvbestemmelse.¹⁶¹

De konkluderer med at det ikke er et begrep som er lovregulert i dag, men en viktig drøfting er om negativ sosial kontroll bør lovreguleres. Flertallet er negative til dette. Om barneloven sier de:

Utvalgets flertall mener det ikke er behov for eller hensiktsmessig å innta begrepet negativ sosial i barnelova eller på annen måte gjøre endringer for å tydeliggjøre grensen mellom hva som er lovlig foreldrekontroll og negativ sosial kontroll.¹⁶²

Flertallet ønsker heller ikke å ta det inn i barnevernloven:

Utvalgets flertall mener likevel at begrepet negativ sosial kontroll ikke er egnet for lovregulering, særlig i tilfeller som pålegger plikter eller innebærer tvangsinngrep overfor borgerne, herunder inngrep i foreldreansvaret. Et samlet utvalg mener at begrepet negativ sosial kontroll ikke bør inntas som et grunnvilkår i barnevernsloven § 3-1 om frivillig hjelpetiltak eller § 5-1 om omsorgsovertakelse.¹⁶³

¹⁵⁸ Ekspertgruppe om unge som etterlates i utlandet mot sin vilje, «Det var ikke en ferie» (2020), s. 51 <<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/det-var-ikke-bare-ferie/id2703623/>>

¹⁵⁹ Arbeids- og inkluderingsdepartementet, 'Lovutvalg om negativ sosial kontroll' (3. september 2021) <<https://lovutvalg-negativ-sosial-kontroll.no/>>

¹⁶⁰ NOU 2014:13, punkt 2.4.1, s. 41, punkt 18.5.4, s. 264 og 23.5.5, s. 309

¹⁶¹ NOU 2024: 13, s. 41

¹⁶² NOU 2024: 13, punkt 20.5.1, side 285

¹⁶³ NOU 2024:13, punkt 2.4.5, s. 43

Det er med andre ord ingenting som tyder på at negativ sosial kontroll er et brudd på barns rettslige rettigheter i dagens lov og vil sannsynligvis heller ikke bli det i framtiden.

Når det gjelder trossamfunnsloven handler avsnitt 7.4.6 i proposisjonen om «*Negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse*». ¹⁶⁴ Her defineres «negativ sosial kontroll» slik:

Negativ sosial kontroll er ulike former for oppsyn, press, trusler og tvang som utøves for å sikre at enkeltpersoner lever i tråd med familiens eller gruppens normer. Kontrollen kjennetegnes ved at den er systematisk og kan bryte med den enkeltes rettigheter i henhold til blant annet Barnekonvensjonen og norsk lov. ¹⁶⁵

I denne definisjonen inngår krenkelse av rettigheter som et av vilkårene for negativ sosial kontroll, ikke omvendt. Kontrollen «*kjennetegnes*» ved at den «*kan bryte med enkeltes rettigheter*». FNs barnekonvensjon og norsk lov nevnes generelt uten noen form for presisering.

Begrepet «negativ sosial kontroll» er som nevnt ikke et rettslig begrep i norsk rett. Det er heller ikke nevnt i FNs barnekonvensjon eller noen av de relevante rettskildene til konvensjonen. Begrepet «negativ sosial kontroll» slik det er definert av norske myndigheter forekommer heller ikke i noen andre folkerettslige kilder.

Ordet «*blant annet*» antyder at det kan være snakk om andre rettskilder enn norsk lov eller FNs barnekonvensjon. Jeg forstår det slik at kontrollen må være «*systematisk*» og «*kan*» være et brudd på barns rettigheter. Bruken av orden «*kan*» må bety at noen former for systematisk kontroll ikke nødvendigvis er et brudd på barns rettigheter. Eller så betyr det bare at man er usikker og har lagd en løs definisjon med en løs antagelse om noe som «*kan*» være tilfellet.

Den systematiske kontrollen kjennetegnes ved at den innebærer «*ulike former for oppsyn, press, trusler og tvang som utøves for å sikre at enkeltpersoner lever i tråd med familiens eller gruppens normer*». Dette blir, slik jeg er inne på ovenfor, et spørsmål om grad. ¹⁶⁶ Barneoppdragelse og grensesetting innebærer i mange sammenhenger både oppsyn, press, trusler og tvang, nettopp for å sikre at barna retter seg etter foreldrenes eller familiens normer. ¹⁶⁷ Alle disse begrepene har en helt annen betydning og alvorlighetsgrad hvis det er snakk om voksne mennesker.

¹⁶⁴ Prop.130 L (2018–2019), punkt 7.4.6

¹⁶⁵ Ibid, s. 80 boks 7.12; Det henvises også til en Fafo-rapport som definerer negativ sosial kontroll på samme måte, skrevet av en sosiolog og en pedagog (ibid, s. 79): Jon Horgen Friberg og Mathilde Bjørnset, 'Migrasjon, foreldreskap og sosial kontroll' (Fafo-rapport 2019:01), s. 32. Definisjonen brukes også i Justis- og Beredskapsdepartementet, 'Retten til å bestemme over eget liv: Handlingsplan mot negativ sosial kontroll tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017-2020)', s. 12. Og den omtales av Ingvill Helland Göller som den mest brukte definisjonen: Ingvill Helland Göller, 'Begrepet negativ sosial kontroll i en juridisk kontekst' (utredningen er utarbeidet på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet 2020), fotnote 6, s. 13; Se også Integrerings- og mangfoldsdirektoratets nettsider: <https://www.imdi.no/om-integrering-i-norge/kunnskapsoversikt/negativ-sosial-kontroll-og-tvangsekteskap/>

¹⁶⁶ Se ovenfor punkt 2.2 om eksemplene til Barne- og familiedepartementet.

¹⁶⁷ Se nedenfor om foreldreansvaret, kapittel 7

Temaet «*negativ sosial kontroll*» sammenstilles dessuten konsekvent med kjønnslemlestelse og tvangsekteskap. Det henvises til straffeloven § 253 for tvangsekteskap og § 284 og § 285 for kjønnslemlestelse.¹⁶⁸ Det er derimot ingen henvisninger til noen lovhjemmel for «*negativ sosial kontroll*». Påstanden om at «*negativ sosial kontroll*» er en krenkelse av barns rettigheter mangler lovhjemmel. Det er, som nevnt, ikke et rettslig begrep.

5.2 Majoritet og minoritet og synet på barns rettigheter

Nå vi nå først er inne på temaet negativ sosial kontroll i relasjon til barns rettigheter, kan det være greit å nevne at presset mot enkelte religiøse minoriteter kan være nokså massivt til tider, særlig når det gjelder spørsmål som mange skulle ønske var et brudd på barns rettigheter. Det er sterke følelser som dras i gang når det gjelder en religiøs praksis som ikke reflekterer majoritetens verdier og syn på barns beste. Påstander om brudd på FNs barnekonvensjon sitter i slike sammenhenger løst.

Flertallets verdier og normer legger sterkt press på religionsfriheten og forvrenger virkeligheten når det gjelder juridiske realiteter. Det bør man også ha i mente når man først skal snakke om negativ sosial kontroll. Det presset majoriteten, gjennom massive kampanjer fra mektige aktører legger på religiøse minoriteter, i kombinasjon med ubegrunnede påstander om menneskerettsbrudd, vil kunne oppleves som en psykisk belastning for barn som tilhører disse religiøse minoritetene. Det kan vel muligens betegnes som en form for psykisk vold? Koran-brenning og hatkampanjer fra Sian fikk 18 muslimske trossamfunn til å gå sammen om et brev til statsministeren der de hevder at staten bryter FNs barnekonvensjon fordi de mener «*muslimske barn bør slippe å bli eksponert for hatretorikk på vei til moskeen*». Ved Mortensrud ble Koranen brent tre ganger foran inngangen til moskeen og foreldrene tør ikke lenger sende barna dit.¹⁶⁹ Er ikke dette også en form for psykisk vold rettet mot barn? Og når staten tillater slike hatkampanjer, i ytringsfrihetens navn fordi man sier at Allah/Gud ikke trenger noe hatytringsvern, er det da ikke det samme som å «*gi støtte til*» slike handlinger? Rammer det ikke de troende?

Jehovas vitner har også opplevd noe lignende, noe som kommer fram i Oslo tingretts kjennelse om midlertidig forføyning mellom Jehovas vitner og Staten. Her anføres det at:

Jehovas vitner, dets menigheter og enkeltpersoner som tilhører trossamfunnet, har vært utsatt for flere tilfeller med stigmatisering, diskriminering og religiøst hat i tiden etter at staten fattet vedtak om nektelse av statsstøtte. Det er under saksforberedelsen og i retten lagt frem dokumentasjon som viser skadeverk på menighetenes lokaler, planlagte viselser som blir påvirket, og erklæringer fra medlemmer

¹⁶⁸ Prop.130 L (2018–2019), avsnitt 7.4.6, s. 79-80. Se også Se Integreringsforskriften § 3 annet ledd bokstav e); § 65 annet ledd,

¹⁶⁹ Lena Caroline Stordalen, 'Foreldre tør ikke sende barna til moskeen på grunn av Sian' (Vårt Land 25 August 2022) <<https://www.vl.no/religion/2022/08/25/foreldre-tor-ikke-sende-barna-til-moskeen-pa-grunn-av-sian/?R=ubcArURuls&subscriberState=valid&action=loggedin>> accessed 15 April 2023; Simen Bondevik, 'Foreldre tør ikke sende barna til moskeen – sånn kan vi ikke ha det' (Utrop 3 September 2022) <<<https://www.utrop.no/plenum/ytringer/319565/>>> accessed 15 April 2023

av Jehovas vitner som redegjør for sine opplevelser og bekymringer knyttet til følgene av tapet av registrering.¹⁷⁰

Hatet og de negative holdningene mot JV er kjent og spørsmålet er om ikke statsforvalteren og departementet, hvis de er så bekymret for negativ sosial kontroll, burde tatt mer hensyn til de giftige holdningene som har bygd seg opp mot trossamfunnet. Slik jeg ser det, burde statsforvalteren og departementet utvist ekstra forsiktighet i en slik sak, rett etter et NRK-Brennpunkt-program som har pisket opp stemningen mot trossamfunnet.¹⁷¹ I stedet kan det virke som både statsforvalteren og departementet har vært mer opptatt av å framsette nye inkriminerende påstander mot trossamfunnet, basert på løse antagelser med mildt sagt tynt rettslig grunnlag. Mistanken om at motivet bak handler om å påføre medlemmer av JV, inkludert deres barn, negativ sosial kontroll, altså at man pisker opp stemningen mot trossamfunnet for å få dem til å rette seg etter flertallets ulovfestede moralske normer, forsterkes ved at ingen ansatte verken hos statsforvalteren eller departementet har sendt inn bekymringsmelding til barnevernet.¹⁷² Hvis de var reelt redd for å utsette JV-barn for negativ sosial kontroll eller psykisk vold, burde de vært mer forsiktig og utvist større reell bekymring for barna.

Her er kan man kanskje også trekke fram FNs barnekomité's uttalelser ovenfor Iran:

The Committee remains concerned about the continued discrimination against members of religious minorities, [...] It is particularly concerned about harassment, intimidation [...] of persons of the Baha'i faith, including their children, on the account of their religion.¹⁷³

Det fins et ordtak på norsk som heter: Du skal ikke kaste stein når du sitter i glasshus.

6. Legalitetsprinsippet

Er det slik at «barns rettigheter» bare gjelder legale rettigheter, eller kan man også snakke om moralske/verdimessige rettigheter? Grunnloven § 113 slår fast at «*Myndighetenes inngrep overfor den enkelte må ha grunnlag i lov*» - det såkalte legalitetsprinsippet. Er det å nekte statsstøtte og registrering som trossamfunn å regne som et inngrep og er det nødvendig med lovhjemmel?

6.1 Utenomrettslige rettigheter

I forarbeidene til trossamfunnsloven hevdes det, som nevnt, at «*Eksempler på krenkelser som kan gi grunnlag for å nekte tilskudd kan være negativ sosial kontroll som retter seg mot barn, psykisk vold*».¹⁷⁴ Statsforvalteren sier i sitt vedtak at «*I forarbeidene til trossamfunnsloven § 6 er negativ sosial*

¹⁷⁰ Oslo tingrett (26. april 2023) saksnummer: 23-003129TV1-TOSL/08, s. 18

¹⁷¹ NRK Brennpunkt, 'Guds utvalde' (18. november 2029) <<https://tv.nrk.no/serie/brennpunkt-guds-utvalde/sesong/1/episode/2>>

¹⁷² Se ovenfor punkt 4.3.1 og 4.3.7

¹⁷³ FNs barnekomité, Concluding observation: Iran (14 March 2016) UN doc. CRC/C/IRN/CO/3-4, avsnitt 49.

¹⁷⁴ Prop.130 L (2018–2019), kap. 24 om merknader, se side 258.

kontroll av barn, brukt som et eksempel på en krenkelse av barns rettigheter som kan gi grunnlag for å nekte tilskudd».¹⁷⁵ Man kan derfor få inntrykk av at de bygger direkte på forarbeidene som et selvstendig rettsgrunnlag for hva som utgjør en krenkelse av barns rettigheter. De hopper over at det også står at «*Det omfatter slike rettigheter som staten er forpliktet til å beskytte gjennom Barnekonvensjonen (BK)*».¹⁷⁶

Stortinget er den lovgivende makt i Norge, jf Grunnloven § 49, § 75 (a) og § 76, som i første ledd blant annet slår fast at «*Enhver lov skal først foreslås på Stortinget*». Regjeringen kan ikke på selvstendig grunnlag innføre helt nye lovpålagte rettigheter for barn gjennom forarbeidene. En krenkelse av barns juridiske rettigheter må derfor kunne forankres i noe annet enn en løs påstand om hva som «kan» være et brudd på FNs barnekonvensjon i forarbeidene. Negativ sosial kontroll er, som nevnt, ikke et rettslig begrep hverken i forhold til FNs barnekonvensjon, folkeretten for øvrig eller norsk lov.¹⁷⁷

Når det er sagt er det faktisk litt usikkerhet hva som menes med begrepet «rettigheter» i trossamfunnsloven, og om det må være snakk om lovfestede rettigheter eller om det kan være snakk om andre typer normer. I proposisjonen sier departementet at:

I lys av blant annet høringen mener departementet imidlertid at det neppe er hensiktsmessig å videreføre en klar sonndring mellom på den ene siden lovbrudd og på den andre siden moralske eller verdimessige forhold. Lovforslaget tar derfor sikte på å beskrive hvilke særlige, konkrete forhold som skal kunne lede til at tilskudd nektes, i prinsippet uavhengig av om forholdet innebærer et lovbrudd eller ikke.¹⁷⁸

Det legges med andre ord opp til at staten kan nekte tilskudd til trossamfunn uavhengig av om «forholdet innebærer et lovbrudd eller ikke». Det betyr at staten kan nekte tilskudd til trossamfunn som bryter en rettighet tuftet på «moraliske eller verdimessige forhold», uavhengig av om det er en lovfestet rettighet. Som en begrunnelse for det sies det at «*I stort handler det om å ivareta allmennhetens tillit til at fellesskapets ressurser benyttes på en effektiv måte for å oppnå samfunnsnyttige formål*».¹⁷⁹

Ulike meninger om hva som er et «*samfunnsnyttig formål*» går derimot, slik jeg ser det, til kjernen av hva religionsfriheten skal beskytte, nemlig hva som er godt og rettferdig (samfunnsnyttig). Det kan her bemerkes at Koran-brenning og andre hatefulle ytringer om en religion nyter full frihet i Norge, fordi «*ytringer om et emne, enten dette er av politisk, kulturell, religiøs eller annen art*», ifølge

¹⁷⁵ Se Statsforvalteren i Oslo og Viken, 'Nekting av statstilskudd for 2021' (27. januar 2022, ref. 2021/8021), side 4, nest siste avsnitt.

¹⁷⁶ Prop.130 L (2018–2019), kap. 24 om merknader, se side 258

¹⁷⁷ Se gjennomgangen av begrepet i de foregående kapitlene, og ikke minst punkt 5.1 ovenfor

¹⁷⁸ Prop.130 L (2018–2019), avsnitt 17.5, s. 191

¹⁷⁹ Ibid, s. 192

Høyesterett «treffer normalt kjernen av ytringsfriheten og rammes ikke av straffeloven § 185».¹⁸⁰

Ytringsfrihet og religionsfrihet er to sider av samme sak. Det kan ikke være slik at ytringsfriheten er grenseløs når det gjelder religiøse spørsmål, men ikke religionsfriheten.

6.1.1 Naturrettslige rettigheter

Innenfor menneskerettighetsfagfeltet er det fortsatt mange som argumenterer for eksistensen av universelle naturrettslige rettigheter, så også her. I proposisjonen, sitert ovenfor, skriver departementet at det ikke er hensiktsmessig med «på den ene siden lovbrudd og på den andre siden moralske eller verdimeslige forhold».¹⁸¹ De åpner opp for at det ikke er så nøye å skille mellom juridiske normer og andre normer når man skal definere rettigheter.

Hva er moralske/verdimeslige normer og hvor kommer det fra? Hva er kilden til slike normer og hvilken metode skal man legge til grunn for å finne disse normene, og dermed kunne forutse sin rettsstilling?

Hvis man på en faglig grundig måte skal forstå betydningen av skillet mellom juridiske normer og moralske/verdimeslige normer, kommer man ikke utenom boken til Hans Kelsen, «Pure Theory of Law». Kelsen ønsket å skrive en bok om rene juridiske normer til forskjell fra andre normer. For å gjøre det måtte han lage et skille mellom juridiske normer og moralske/verdimeslige normer.¹⁸²

Kelsen slår fast at: «*Moral norms, precisely like legal norms, are created by custom and by acts of will*».¹⁸³ Her kan vi eventuelt også snakke om Guds vilje, det trenger ikke være menneskeskapt vilje, men en vilje (ofte en kollektiv vilje) må det være for at det skal være en norm – det til forskjell fra naturlover som ikke involverer noen vilje, men er basert på direkte årsak-virkning uten innblanding av vilje. I forholdet mellom lovbaserte og moralske normer drøfter han også om man kan snakke om umoralske lover. Da må det i så fall finnes én absolutt moralsk standard som alle andre normative ordener, inkludert juridiske normer, kan måles opp mot.¹⁸⁴

Hvis departementet mener at tilskudd kan nektes uavhengig av om forholdet innebærer et lovbrudd eller ikke, basert på «*moralske eller verdimeslige forhold*» blir spørsmålet hvor disse moralske normene finnes. Det sies at det handler om å «*ivareta allmennhetens tillit til [...] fellesskapets ressurser*». Det må kanskje bety at man legger til grunn allmennhetens moral? Hvordan man skal finne denne allmenmoralen sier departementet ingenting om. Er det gjennom spørreundersøkelser, eller bør man kanskje etablere et system med valg av representanter fra allmennheten som kan diskutere og bli enig om hva allmennhetens moralske normer er? Hele vår demokratiske rettsstat handler vel nettopp om det? Jehovas vitner er også en del av allmennheten.

¹⁸⁰ HR-2020-184-A, avsnitt 23 og 24

¹⁸¹ Prop.130 L (2018–2019), avsnitt 17.5, s. 191

¹⁸² Hans Kelsen, *Pure Theory of Law* (2 utg. oversatt av Max Knight, The Lawbook Exchange, Ltd. 2009, original fra 1967)

¹⁸³ *Ibid*, s. 62.

¹⁸⁴ *Ibid*, 63 og 68

Kelsen avviser i alle fall at det går å finne en objektiv standard for hva som er moralsk riktig basert på hva flertallet mener til enhver tid:

[E]ven if one could detect an element common to all moral systems valid so far, there would not be sufficient reason to regard as not 'moral' or not 'just' and therefore not as 'law' a coercive order that does not contain this element.¹⁸⁵

Det flertallet mener er sjelden en normativ tidløs sannhet, sett i ettertidens lys. Her er det nok å peke på Nazismen. Man kan godt mene at det finnes objektive eller universelle normer for hva som menes med «*barns rettigheter*» eller rettigheter generelt, men basert på hva da? Gud, universell apriori rasjonalitet, naturlover eller norske verdier? Det blir fort et spørsmål om tro og religion, som nettopp er det trossamfunnsloven skal støtte opp om, jf. trossamfunnsloven § 1 første ledd.

Det fins de som hevder at de ikke har noen tro, at de bare styrer etter fornuft og rasjonalitet. Men selv Immanuel Kant, som virkelig gikk grundig til verks for å finne rasjonalitetens kjerne og objektive apriori normative grunnstener, var veldig i tvil om rene rasjonelle normer noensinne har eksistert. Han skriver blant annet at:

It is indeed sometimes the case that with the keenest self-examination we find nothing besides the moral ground of duty that could have been powerful enough to move us to this or that good action and to so great a sacrifice; but from this it cannot be inferred with certainty that no covert impulse of self-love, under the mere pretence of the idea, was not actually the real determining cause of the will; for we like to flatter ourselves by falsely attributing to ourselves a nobler motive. [...] who does not take the liveliest wish for the good straightaway as its reality, to become doubtful at a certain moment [...] whether any virtue is to be found in the world. [...] even if there never have been actions arising from such pure sources, what is at issue here is not whether this or that happened; that, instead, reason by itself and independently of all appearances commands what ought to happen; that, accordingly, actions of which the world has perhaps so far given no example, [...] are still inflexibly commanded by reason.¹⁸⁶

Det han sier er altså at han er veldig i tvil om den rene og frie fornuft - apriori rasjonell moral, noensinne har eksistert i virkeligheten. Men han finner det likevel viktig å lete etter det. Så hvis selv Kant var i sterk tvil om universell normativ rasjonalitet eksisterte, sier det litt om hvor vanskelig det er å snakke om «*moralske eller verdimesse*» normer i objektiv forstand. Og selv om et svært opplyst og rasjonelt menneske har funnet svaret, blir problemet i neste omgang at hun må overbevise andre om at

¹⁸⁵ Ibid, s. 64

¹⁸⁶ Immanuel Kant, *Groundwork of the Metaphysics of Morals* (first published 1785, Mary Gregor tr, Cambridge University Press 1998) 19-20

hun har funnet svaret. Det er i seg selv en umulig oppgave, i en verden der de fleste mennesker ikke nødvendigvis er så rasjonelle som man kanskje skulle ønske. De mest opplyste kan fort bli korsfestet.

Hvis man bare må innrømme at det ikke finnes noen god metode eller måte å finne den objektiv moral må vi i neste omgang innrømme at alle menneskelige normer er tuftet på beslutninger tatt av subjektive mennesker, som alle har egeninteresser. Proposisjonen snakker om allmennheten og fellesskapet. Jehovas vitner er også en del av det. Hvorfor er Jehovas vitners normer mindre felles enn andre normer og hva definerer det? Hvordan vet man hva som er allmenmoraliske normer utenom lovene og det demokratiske system, uten å bygge på noen normative kilder? Blir det ikke lett slik at de som eventuelt bestemmer hva disse lovløse rettighetsnormene er lett bygger på sin egen moral, sine følelser og sin egen tro, snarere enn noen reell kunnskap om flertallets utenomrettslige moral. I og med at det ikke finnes noen metode eller normative føringer for å vite hva de lovløse rettighetene er, blir det veldig vanskelig for trossamfunn å forutse sin rettsstilling.

6.2 Tilskuddslov eller refusjon av kirkeskatt

Er legalitetsprinsippet relevant i herværende sak eller kan staten velge helt fritt hvilke trossamfunn de ønsker å støtte og sette hvilke som helst vilkår for den støtten basert på den til enhver tid rådende regjerings egne verdier og moral? Kan regjeringen anlegge en naturrettslig forståelse av barns rettigheter eller bygge sin definisjon av barns rettigheter på sine egne verdier og normer, eller er det påkrevd at rettighetene må være rettslig baserte?

Ifølge EMK artikkel 9, SP artikkel 18 (3) og BK artikkel 14 (3) kan religionsfriheten bare begrenses av lovpålagte krav («only to such limitations as are prescribed by law») som er nødvendig i et demokratisk samfunn og som beskytter andre rettigheter. Statsforvalteren understreker derimot at «trossamfunnsloven er en tilskuddslov, hvor staten har satt visse vilkår for at trossamfunn skal kunne motta offentlig pengestøtte. Staten står fritt til å velge hvordan en vil understøtte trossamfunn».¹⁸⁷ Barne- og familiedepartementet sier at «Statlig finansiering faller [...] utenfor virkeområdet til EMK artikkel 9 og 11. Hverken EMK artikkel 9 eller 11 gir tros- og livssynssamfunn rett til statlige tilskudd».¹⁸⁸ I forarbeidene konkluderes det også med at «Etter departementets syn er det ikke grunn til å ta inn en overordnet bestemmelse om tros- og livssynsfrihet [...]. Den nye loven om tros- og livssynssamfunn er i all hovedsak en tilskuddslov».¹⁸⁹ Det åpnes derfor opp for at man kan innføre begrensninger på tilskuddet fritt uten at det regnes som en begrensning av religionsfriheten, så lenge kriteriene gjelder likt for alle.

¹⁸⁷ Statsforvalteren i Oslo og Viken, 'Nekting av statstilskudd for 2021' (27. januar 2022, ref. 2021/8021), side 6

¹⁸⁸ Barne- og familiedepartementet, 'Vedtak i klagesak - Nekting av statstilskudd for 2021 - Jehovas vitner' (30. september 2022, ref. 22/1202-6), side 6.

¹⁸⁹ Prop.130 L (2018–2019), avsnitt 12.4, s. 133

Men trossamfunnsloven skal, ifølge de samme forarbeidene «operasjonalisere statens plikt til å føre en aktivt støttende tros- og livssynspolitikk», jf. Grunnloven § 16.¹⁹⁰ Grunnloven § 16 slår fast at:

Alle innbyggere i riket har fri religionsutøvelse. Den norske kirke, en evangelisk-luthersk kirke, forblir Norges folkekirke og understøttes som sådan av staten. Nærmere bestemmelser om Kirkens ordning fastsettes ved Lov. Alle tros- og livssynssamfunn skal understøttes på lik linje.

Formuleringen om støtte på «lik linje» er en konsekvens av statens såkalte plikt til å understøtte Den norske kirke som Norges folkekirke. Man kunne valgt å la medlemmene av den Norske kirke støtte eget trossamfunn frivillig uten at det gikk gjennom statens tvangsmakt. En stor andel av medlemmene av den Norske kirke ville trolig da ikke valgt å støtte opp om kirkens virksomhet om de fikk et valg. Det er derfor vanskelig å tro på at løsningen ikke var økonomisk motivert. Men å tvinge alle innbyggere til å støtte ett trossamfunn gjennom statlige skattepenger var vanskelig å forene med statens plikt til ikke å diskriminere innbyggere basert på religion, jf. EMK artikkel 14 eller FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 26.

Derfor er det, slik jeg forstår det, en utbredt forståelse blant mange som tilhører andre trossamfunn enn den Norske kirke, at den såkalte støtten til trossamfunn er å regne som en refusjon av kirkeskatt, ikke som en reell statsstøtte. Det er skattepenger man har krevd fra medlemmer som ikke er medlem av den Norske kirke og som da betales tilbake til hvert trossamfunn basert på antall medlemmer. Støtten skal divideres på antall medlemmer holdt opp mot hvor mye hvert medlemmene av den Norske kirke får i statsstøtte.

Stålsett-utvalget har følgende begrunnelse for hvorfor pengene ikke er en refusjon av kirkeskatt:

Den generelle innbetaling av skatt som finansierer en annen tro enn den en selv tilhører, er ikke i strid med våre menneskerettighetsforpliktelser, jf. drøfting i kapittel 8.5. Generelt er det mange formål, slik Dissenterlovkomiteens flertall fremhevet, som en gjennom skatleggingen støtter, men som en av ulike grunner ikke ønsker å støtte. Utvalget vil ut fra dette vektlegge at en ikke kan ha en absolutt rett til refusjon av den delen av skatten som går til å finansiere Den norske kirke. Siden en ikke har en slik rett, kan dette heller ikke være et avgjørende argument mot å stille betingelser for den offentlige støtten.¹⁹¹

Én ting er at man ikke har en folkerettslig rettighet til støtte i seg selv, og at man som innbygger ikke kan stille betingelser om hva skattepengene brukes til, men man har en folkerettslig rett til ikke-diskriminering basert på religion. SP artikkel 26 slår fast at:

¹⁹⁰ Ibid, merknader s. 253

¹⁹¹ NOU 2013:1, s. 328

All persons are equal before the law and are entitled without any discrimination to the equal protection of the law. In this respect, the law shall prohibit any discrimination and guarantee to all persons equal and effective protection against discrimination on any ground such as [...] religion.

I denne sammenheng gir FNs menneskerettighetskomité følgende forklaring ovenfor Iran, om hvordan de skal tolke SP artikkel 26:

the Committee wishes to emphasize that recognition of a religion as a State religion should not result in any impairment of the enjoyment of any of the rights under the Covenant, including articles 18 and 27, nor in any discrimination against adherents of other religions or non-believers, since the right to freedom of religion and belief and the prohibition of discrimination do not depend on the recognition as an official religion or belief. Measures restricting eligibility for government service to members of the predominant religion, or giving economic privileges to such persons, or imposing special restrictions on the practice of other faiths, are incompatible with the prohibition of discrimination based on religion or belief and the guarantee of equal protection under article 26.¹⁹²

En statsreligion kan ikke rettferdiggjøre diskriminering, inkludert økonomiske privilegier. Slik økonomisk diskriminering er ikke forenelig med SP artikkel 26. Komitéen gjentar og understreker det enda sterkere i Generell kommentar nr. 22.¹⁹³ Stålssett-utvalget nevner ikke dette og underkommuniserer disse klare uttalelsene fra FNs menneskerettighetskomité.¹⁹⁴ Det er litt rart, i og med at det bare fins én generell kommentar på knapt fire sider fra FNs menneskerettighetskomité om religionsfrihet. Man skulle tro de hadde fått det med seg.

Stålssett-utvalget drøfter overraskende nok heller ikke denne setningen i Grunnloven § 16: «*Alle tros- og livssynssamfunn skal understøttes på lik linje*» med den Norske kirke. Hva betyr «*skal understøttes*» om det ikke er en klar rettighet? Hva betyr på «*lik linje*» om ikke at man har krav på den samme summen dividert på antall medlemmer som betales til den Norske kirke, altså en refusjon av kirkeskatt?

Hvis refusjon av kirkeskatt er en grunnlovbeskyttet rettighet, som ikke er utredet godt nok, og som faktisk må å regnes som en refusjon av kirkeskatt, ikke som et reelt tilskudd, reiser det tvil om hele trossamfunnsloven § 6 og § 4 tredje ledd. For én ting er å finne et legitimt grunnlag for lovlig diskriminering basert på hvem som får 'tilskudd', en annen ting er å holde tilbake penger fra et trossamfunn som staten i utgangspunktet ikke har krav på – et slags statlig tyveri.

¹⁹² Menneskerettighetskomitéen, Vurdering av statsrapporten til Iran (3. august 1993) UN doc: CCPR/C/79/Add.25, avsnitt 22.

¹⁹³ Menneskerettighetskomitéen, Generell kommentar nr. 22, avsnitt 9. Se også mer om temaet diskriminering og tilskudd, nedenfor under punkt 7.1.2

¹⁹⁴ NOU 2013:1

Uansett forstår jeg det slik at statsstøtte, hvis man nå insisterer på å kalle det for det, er en grunnlovsfestet rett for trossamfunn, jf. Grunnloven § 16 siste setning. Man kan ikke tilsidesette en grunnlovsfestet rettighet uten lovhjemmel. Grunnloven § 113 slår fast at «*Myndighetenes inngrep overfor den enkelte må ha grunnlag i lov*». Det å tilsidesette en grunnlovsfestet rett til understøttelse «*på lik linje*» er da et inngrep? Så kan man spørre seg om det er et inngrep i religionsfriheten, noe jeg mener det er, men la oss nå si at det ikke er det, bare en rett til statsstøtte på «lik linje» med Den norske kirke. Det er i seg selv en grunnlovsfestet rettighet, uavhengig av om det er en internasjonal menneskerett. Å nekte noen en grunnlovsfestet rettighet må kunne defineres som et «inngrep», jf. Grunnloven § 113.

Høyesterett har anført at «*Selv om man er på legalitetsprinsippets område, kan kravet til klarhet i lovhjemmel variere*». ¹⁹⁵ Ja, det er greit, men det betyr ikke at man kan sette hele lovkravet til side. Det må finnes et legitimt lovkrav selv om det ikke trenger å være krystallklart. ¹⁹⁶

Så er spørsmålet om trossamfunnsloven § 6 i seg selv er grunnlag nok for et statlig inngrep i denne Grunnlovsrettigheten? Det vil ikke være nok hvis man kan sannsynliggjøre at inngrepet i retten til støtte på lik linje henger sammen med første punktum i Grunnloven § 16, om retten til fri religionsutøvelse. Inngrep i religionsfriheten må oppfylle de vilkårene som følger av EMK artikkel 9 (2) og SP artikkel 18 (3). Det mest relevante av disse vilkårene er at inngrepet må være nødvendig for å beskytte andres rettslig baserte menneskerettigheter.

Jeg forstår det slik at Gjønnnes-utvalgets utredning (NOU 2006:2), St. meld. Nr. 17 (2007-2008) og Innst.S.nr.287 (2007–2008) dannet et viktig grunnlag for Grunnlovsforslag 10 (2007-2008) som forseglet ordlyden i Grunnloven § 16. Men selve ordlyden stammer ikke fra noen av disse dokumentene, men fra en politisk avtale som ble inngått i kjølvannet av NOU 2006:2, mellom syv politiske partier på Stortinget den 10. april 2008, om forholdet mellom staten og Den norske kirke. Avtalen er gjengitt i sin helhet i St. meld. Nr. 17 (2007-2008) på side 67 og inneholder en enighet om den ordlyden som ble Grunnloven § 16. Jeg har ikke klart å finne noen forarbeider som sier noe om prosessen bak denne avtalen eller hva partene tenkte da ordlyden ble forhandlet fram. Ordlyden er derfor et lite mysterium.

Det er likevel ikke noen tvil om at internasjonale traktater om religionsfrihet har dannet en viktig ramme for ordlyden. I St. meld. Nr. 17 (2007-2008) understrekes det at:

¹⁹⁵ Rt-2001-382, s. 390

¹⁹⁶ For mer om dette, se Erik Magnus Boe, *Rettskilde-lære under debatt*, 2. utgave, Universitetsforlaget, 2021 s. 108.

<https://juridika.no/fagbok/rettskilde/C3%A6re-under-debatt/2/dokument#711det-relative-legalitetsprinsippet>

De menneskerettslig forankrede normene som er relevante ved vurderingen av statskirkeordningen, legger bindende rammer Disse normene er styrende for vurderingen av den bestående ordningen, og de definerer handlingsrommet for utforming av alternative modeller.¹⁹⁷

Det understrekes også at:

Den gjeldende statskirkeordningen står i et generelt spenningsforhold til de menneskerettslige forpliktelsene Norge er bundet av, særlig prinsippet om tros- og livssynsfrihet og forbudet mot diskriminering. [...] En statskirkeordning stiller særskilte krav til aktsomhet og følsomhet i statens generelle tros- og livssynspolitik. Selv om en statskirkeordning i seg selv ikke er menneskerettsstridig, må den heller ikke direkte eller indirekte lede til menneskerettsstridig praksis. [...] Departementet mener at det er fornuftig med relevante endringer i Grunnloven for å markere tydeligere enn i dag at staten ikke er konfesjonell.¹⁹⁸

I tillegg legges det stor vekt på ikke-diskrimineringshensynet, som er beslektet med religionsfriheten. Likestilling og likebehandling er «*et overordnet hensyn*».¹⁹⁹ Det vises også til at det er et «grunnleggende prinsipp» og at tilskuddsordningen sikrer dette:

Departementet viser til at det er et grunnleggende prinsipp at det offentlige skal likebehandle alle tros- og livssynssamfunnene i økonomiske overføringer. [...] Gjennom den kompensatoriske tilskuddsordningen til andre tros- og livssynssamfunn er det sikret likhet i økonomisk resultat mellom Den norske kirke og de andre tros og livssynssamfunnene, regnet i støtte per medlem.²⁰⁰

Med bakgrunn i dette legges det også vekt på at likebehandlingen er å regne som en rettighet:

Tros- og livssynssamfunn utenom Den norske kirke har rett til offentlige tilskudd som tilnærmet svarer til det offentlige utgifter til Den norske kirke, regnet per medlem. Tros- og livssynssamfunnene er ved dette økonomisk likestilte av det offentlige.²⁰¹

Når man snakker om ikke-diskriminering vil også indirekte diskriminering være forbudt. Det innebærer at en nøytral bestemmelse eller praksis som stiller en gruppe dårligere enn andre på grunn av religion er forbudt, jf. likestillings- og diskrimineringsloven § 8 og EMK artikkel 14.²⁰² Man kan

¹⁹⁷St. meld. Nr. 17 (2007-2008), punkt 3.6.2, s. 33

¹⁹⁸ St. meld. Nr. 17 (2007-2008), punkt 3.6.3, s. 34-35

¹⁹⁹ Ibid, punkt 4.2.7, s. 59.

²⁰⁰ St. meld. Nr. 17 (2007-2008), punkt 8.4.1, s. 98.

²⁰¹ Ibid, punkt 12.3.1

²⁰² Se EMDs guideline om artikkel 14, punkt 35, side 12: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_14_art_1_protocol_12_eng

derfor ikke bare henviser til at ordningen er lik for alle hvis den rammer Jehovas vitner hardere enn andre på grunn av deres religion.

Da må man i det minste kunne vise til at den religiøse praksisen eller doktrinen som det sanksjoneres mot i form av manglende støtte og registrering er lovstridig. Det er ikke nødvendigvis nok i seg selv at det er lovstridig. For eksempel er det forbudt å diskriminere basert på kjønn og legning, jf. likestillings- og diskrimineringsloven § 6, men her vil hensynet til religionsfriheten ofte trumfe det. Men det er det ikke behov for å gå inn på her. Hovedspørsmålet i under dette punktet er om staten må legge til grunn en rettslig definisjon av begrepet barns rettigheter? Svaret er: Ja det må de.

7. Foreldre og barns religionsfrihet

Barns religionsfrihet handler om barns frihet til å bestemme selv i spørsmål som gjelder tro eller religion. Det handler om beslutningskompetanse. FNs barnekonvensjon og i barneretten generelt er beslutningskompetanse fordelt, under visse vilkår, mellom i hovedsak tre parter: Barnet selv, foreldrene og staten. Skal man forstå barns religionsfrihet må man forstå beslutningskompetansen angående religion for hver av disse partene.

7.1 FNs barnekonvensjon om foreldre-barn beslutningskompetanse

Som nevnt ovenfor er barnets beste som prinsipp, rettighet og prosessuell regel svært dominerende i FNs barnekonvensjon. Det handler om hvordan beslutninger skal tas i forhold til barn. Foreldres rettigheter og plikter ovenfor sine barn henger, som nevnt, nøye sammen med barnets beste.²⁰³

Foreldres rettigheter og plikter er nesten like ofte nevnt som barnets beste i FNs barnekonvensjon:

- Artikkel 3 (2): Barns velferd skal sikres ved å respektere foreldres rettigheter og plikter
- Artikkel 5: Foreldres rett og plikt til å oppdra sine barn og ivareta deres rettigheter
- Artikkel 14 (2): Foreldres rett og plikt til å oppdra barn i religiøse spørsmål
- Artikkel 18: Begge foreldre har et felles ansvar for oppdragelsen, og staten har ansvar for å støtte foreldrene
- Artikkel 27 (2), (3) og (4): Foreldres primæransvar for å sørge for barns behov og statens ansvar for å støtte foreldre i den sammenheng, og (4) om barnebidrag

Foreldres rett og plikt til å oppdra sine barn i tråd med sine verdier, så lenge disse verdiene ikke strider med loven, står derfor svært sterkt konvensjonen. Statens adgang til å gjøre inngrep i disse rettighetene og pliktene, eller overta beslutningskompetansen til foreldrene, kan bare skje under visse vilkår. Da snakker vi om barnevernsreglene. Det viktigste relevante grunnlaget, i herværende sak, er statens plikt

²⁰³ Se ovenfor, punkt 3.6

til å beskytte barn mot psykisk vold. Som nevnt må første avsnitt i BK artikkel 19 om rettsvernet mot psykisk vold og andre avsnitt om tiltakene leses som en helhet.²⁰⁴ Norges oppfyllelse av BK artikkel 19 skal i all hovedsak være dekket av barnevernloven, og barnevernloven § 1-6 slår, som nevnt, fast at barn har «rett til nødvendige barnevernstiltak når vilkårene for tiltak er oppfylt».²⁰⁵ Barns rett til beskyttelse mot alvorlig vold står sterkt og tiltakene skal må være effektive for å beskytte barna. Barn har ikke rett til beskyttelse mot grensesetting. Det å få grenser kan nok derimot oppleves som vanskelig for mange barn, men det er selvsagt helt nødvendig. BK artikkel 19 første ledd slår også fast at barn skal beskyttes mot «neglect or negligent treatment», som også kan bety en mangel på grenser.

Foreldres rett og plikt til å oppdra sine barn i henhold til sin tro følger også av en av de viktigste bestemmelsen om religionsfrihet i hele FN-systemet, nemlig FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 18. Fjerde ledd i denne artikkelen slår fast at:

The States Parties to the present Covenant undertake to have respect for the liberty of parents and, when applicable, legal guardians to ensure the religious and moral education of their children in conformity with their own convictions.

Begrepet «education» innbefatter også det vi på norsk kaller danning. Så dette handler om mer enn bare skole, men hele oppfostringen av barnet. FNs menneskerettighetskomité understreker i generell kommentar nr. 22 at dette fjerde leddet må leses i relasjon til første ledd, som slår fast hovedregelen om religionsfrihet.²⁰⁶ Foreldres rett til å oppfostre sine barn i tråd med sin tro/religion er derfor en grunnleggende del av religionsfriheten.

7.1.1 BK artikkel 14 om barns religionsfrihet

Hvor langt strekker barns religionsfrihet seg holdt opp mot foreldrenes rett og plikt til å oppdra barna? BK artikkel 14 er viktig når det gjelder både barns- og foreldres religionsfrihet. Den slår fast at:

1. States Parties shall respect the right of the child to freedom of thought, conscience and religion.
2. States Parties shall respect the rights and duties of the parents and, when applicable, legal guardians, to provide direction to the child in the exercise of his or her right in a manner consistent with the evolving capacities of the child.
3. Freedom to manifest one's religion or beliefs may be subject only to such limitations as are prescribed by law and are necessary to protect public safety, order, health or morals, or the fundamental rights and freedoms of others.

²⁰⁴ For mer om BK artikkel 19, se ovenfor punkt 3.3

²⁰⁵ For mer om barnevernloven, se ovenfor hele punkt 4.3 med underpunkter

²⁰⁶ FNs menneskerettighetskomité, Generell kommentar nr. 22, avsnitt 6.

Første avsnitt slår fast barns religionsfrihet. Staten har en plikt til å respektere denne friheten. Det er en av fire bestemmelser i FNs barnekonvensjon som handler om barns friheter og gradvise autonomi. De andre tre er:

- Artikkel 12 om barns rett til å bli hørt
- Artikkel 13 om ytringsfrihet
- Artikkel 15 om forsamlingsfrihet og organisasjonsfrihet

UNICEFs håndbok om FNs barnekonvensjon peker på hvordan BK artikkel 14 snakker om barns egen religionsfrihet som en konkret rettighet, til forskjell fra SP artikkel 18 (4) som bare forholder seg til foreldres rettigheter. Andre ledd i BK artikkel 14 snakker også om «the rights and duties of parents» til forskjell fra SP artikkel 18 (4) som primært snakker om «the liberty of parents».²⁰⁷ Dette med foreldres «plikter» eller «ansvar» går også, som nevnt ovenfor igjen i flere bestemmelser i konvensjonen.²⁰⁸

BK artikkel 14 (2) legger også, i likhet med BK artikkel 5 vekt på at foreldre skal oppfostre og veilede barn «*in a manner consistent with the evolving capacities of the child*». BK artikkel 12, om retten til å bli hørt, legger også vekt på at “*the views of the child being given due weight in accordance with the age and maturity of the child*”. I denne sammenheng har FNs barnekomité definert begrepet modenhet som følger:

Maturity refers to the ability to understand and assess the implications of a particular matter, and must therefore be considered when determining the individual capacity of a child. Maturity is difficult to define; in the context of article 12, it is the capacity of a child to express her or his views on issues in a reasonable and independent manner.²⁰⁹

I UNICEF-håndboken understrekes det at det ikke følger av BK artikkel 14 at det er noen automatikk at barn skal tilhøre samme trossamfunn som sine foreldre.²¹⁰ Men det er klart at foreldre er gitt både rett og plikt til å veilede barna i disse spørsmålene. Det understrekes at:

²⁰⁷ Hodgkin R and Newell P, *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child* (UNICEF 2007), s. 188

²⁰⁸ Se avsnitt 7.1 ovenfor. Det gjelder da BK artikkel 3 (2), artikkel 5, artikkel 14, artikkel 18 og artikkel 27.

²⁰⁹ FNs barnekomité, General Comment nr. 12, avsnitt 30.

²¹⁰ Hodgkin R and Newell P, *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child* (UNICEF 2007), s. 188

Under article 14, the ability of children to decide to join or leave a religious community should be subject to parental direction, exercised in accordance with their evolving capacities, and to the particular restrictions in paragraph 3.²¹¹

Men betyr det da at alle barn kan bestemme helt selv hvilket trossamfunn de vil tilhøre, uansett alder og modenhet? Er det slik at foreldre bare kan «veilede» barna, men at det til syvende og sist er barna som bestemmer? Professor Julia Köhler-Olsen skrev sin doktorgrad om «*Barnets rett til selvbestemmelse i forhold til religiøse normer*». Hun konkluderer slik:

Spørsmålet er når denne retten innebærer en selvbestemmelsesrett for barnet. Svaret er at barnet har rett til å bestemme selv i forhold til religiøse normer når barnet enten har oppnådd den religiøse myndighetsalderen, som i Norge er på 15 år, eller når foreldrene på et tidligere tidspunkt mener at barnet er gammelt nok og modent nok til å kunne ta ansvar for sitt valg. Dette omtaler jeg i det følgende som hovedregelen om barnets rett til tros- og livssynsfrihet. Svaret viser at barnets rett til tros- og livssynsfrihet er vurdert i forhold til foreldreansvaret og i forhold til statens rettigheter og forpliktelser overfor barn og foreldre.²¹²

I Norge er den religiøse myndighetsalderen 15 år, jf. trossamfunnsloven § 2 første ledd. Før det er det foreldrene som bestemmer. Köhler-Olsen oppsummerer også sine konklusjoner slik:

Konklusjonen på avhandlingens overordnede spørsmål kan sammenfattes slik:

- Barnekonvensjonen artikkel 14 gir ingen konkrete svar, og heller ingen omfattende veiledning, på når et barn har rett til å bestemme selv i forhold til religiøse eller livssynsbaserte normer.
- Barnets frihet har ikke økt formelt, det vil si gjennom lavere aldersgrenser for religionsmyndighet, fjerning av disse, eller formelle krav til foreldre.
- Kvaliteten i forholdet mellom foreldrene og barnet er forandret gjennom statens forpliktelse til å respektere foreldrenes ansvar for å veilede barnet.²¹³

Det er med andre ord ikke noe grunnlag for å si at barn har fått noe reelt sett mer selvbestemmelse med BK artikkel 14. Men professor Köhler-Olsen sier samtidig at:

Barnekonvensjonen artikkel 14 forandrer kvaliteten på relasjonen mellom de voksne, enten foreldrene eller staten, og barnet. Barnekonvensjonens tydelige barneperspektiv krever forandringer i hvordan de voksne forholder seg til barnet. Barneperspektivet i barnekonvensjonen

²¹¹ Hodgkin R and Newell P, *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child* (UNICEF 2007), s. 189

²¹² Julia Köhler-Olsen, *Barnets rett til selvbestemmelse i forhold til religiøse normer* (PhD, Juridisk fakultet UiO 2011), s. 531

²¹³ Julia Köhler-Olsen, *Barnets rett til selvbestemmelse i forhold til religiøse normer* (PhD, Juridisk fakultet UiO 2011), s. 533

artikkel 14 bidrar ikke til at barnet umiddelbart får en klart målbar, større frihet. Barneperspektivet bidrar til at foreldrene, andre voksne og staten må være seg bevisst barnets situasjon når avgjørelser relatert til religion, tro eller livssyn skal tas.²¹⁴

De reelle føringene som ligger i BK artikkel 14 første ledd er med andre ord litt mer subtile og handler mer om de voksnes holdninger overfor barn. Selv om jeg og Köhler-Olsen har hatt en liten offentlig diskusjon om metode, mener jeg det ikke er noen grunn til å betvile hennes konklusjoner her.²¹⁵

FNs barnekomité understreker ovenfor Iran at: «*The Committee emphasizes that the human rights of children cannot be realized independently from the human rights of their parents, or in isolation from society at large*».²¹⁶ Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief article 5 understreker første og fjerde ledd følgende:

1. The parents or, as the case may be, the legal guardians of the child have the right to organize the life within the family in accordance with their religion or belief and bearing in mind the moral education in which they believe the child should be brought up. [...]

4. In the case of a child who is not under the care either of his parents or of legal guardians, due account shall be taken of their expressed wishes or of any other proof of their wishes in the matter of religion or belief, the best interests of the child being the guiding principle.

Slike erklæringer er ikke juridisk bindende, men er viktige fordi de inngår i den folkerettslige konteksten til BK artikkel 14, som sier noe om hva medlemsstatene har ment om dette spørsmålet i andre sammenhenger.

Et annet tema som FNs barnekomité har vært opptatt av er dette med toleranse og bekjempelse av fordommer og diskriminering ovenfor religiøse minoriteter. I en uttalelse ovenfor Saudi Arabia sier komiteen at:

In the light of article 14 of the Convention, the Committee recommends that the State party respect the right of the child to freedom of thought, conscience and religion by taking effective measures to prevent and eliminate all forms of discrimination on the grounds of religion or belief and by promoting religious tolerance and dialogue in society.²¹⁷

²¹⁴ Julia Köhler-Olsen, *Barnets rett til selvbestemmelse i forhold til religiøse normer* (PhD, Juridisk fakultet UiO 2011), s. 531

²¹⁵ Hadi Strømme Lile, 'Omskjæring – et spørsmål om folkerettslig metode' *Kritisk juss* nr. 2/2018; Julia Köhler-Olsen, 'Kunnskapssyn, metode og vurdering av omskjæring av guttebarn i et barnerettslig perspektiv', *Kritisk juss* 2018/3

²¹⁶ FNs barnekomité, *Concluding observations (2000) CRC/C/15/Add.123*, avsnitt 35.

²¹⁷ FNs barnekomité, *Concluding observations: Algeria (2005) CRC/C/15/Add.269*, avsnitt 38.

De gjentok det samme i sin 2016 rapport,²¹⁸ samt uttrykt en lignende bekymring ovenfor Kina i forbindelse med Falun Gong-barn.²¹⁹

Til sist kan det være greit å trekke fram en rapport fra FNs spesialrapportør om religionsfrihet som i sin rapport fra 2015 sa dette:

Children should have broad access to information concerning religious or philosophical beliefs, also beyond their family's faith. From a certain age or maturity, children deserve respect when taking their own decisions, whether positive or negative, concerning participation in acts of worship, ceremonies or other religious community activities. Depending on his or her evolving capacities, a child may also be able to exercise his or her right to have or adopt a religion or belief of his or her own choice.²²⁰

Her legges det stor vekt på at voksne bør respektere barns egne ønsker og beslutninger i forhold til religiøse aktiviteter og medlemskap. Spesialrapportørens rapporter er ikke å regne som rettskilder i seg selv, men det er en uavhengig ekspert som har stor innflytelse når det gjelder religionsfrihet.

7.1.2 Ikke-diskriminering og finansiering av offentlige tjenester

Religionsfrihet for foreldre og barn handler ikke bare om en frihet til å tro, men også om en rett til ikke-diskriminering. I denne sammenheng er SP artikkel 26 en av de viktigste folkerettslige bestemmelsene, i tillegg til EMK artikkel 14. EMK artikkel 14 kommer jeg imidlertid ikke så mye inn på i denne rapporten, i og med at oppdraget mitt først og fremst har vært rettet mot FN.

SP artikkel 26 slår fast at:

All persons are equal before the law and are entitled without any discrimination to the equal protection of the law. In this respect, the law shall prohibit any discrimination and guarantee to all persons equal and effective protection against discrimination on any ground such as [...] religion.

Når det gjelder finansiering av offentlige tjenester legger Menneskerettighetskomitéen vekt på at hvis en stat først har bestemt seg for å finansiere en tjeneste, som trossamfunn eller religiøse skoler, må man finansiere alle likt uten å diskriminere basert på religion.²²¹ Det har ingenting å si at det er snakk om en statsreligion eller en dominerende religion. FNs menneskerettighetskomité skriver i Generell kommentar nr. 22 at «*giving economic privileges to them [majoritetsreligionen] or imposing special*

²¹⁸ FNs barnekomité, Concluding observation: Saudi Arabia (2016) CRC/C/SAU/CO/3-4, avsnitt 25

²¹⁹ FNs barnekomité, Concluding observation: China (2005) CRC/C/CHN/CO/224, avsnitt 44.

²²⁰ FNs spesialrapportør for religionsfrihet, 'Elimination of all forms of religious intolerance' (2015) A/70/286, avsnitt 54, s. 14.

²²¹ Se blant annet Arie H. Waldman v. Canada (1996) FNs menneskerettighetskomité (1996) CCPR/C/67/D/694/1996, avsnitt 10.6, s. 13.

*restrictions on the practice of other faiths, are not in accordance with the prohibition of discrimination based on religion or belief and the guarantee of equal protection under article 26».*²²² Statens definisjoner av hvem som regnes som trossamfunn kan heller ikke rettferdiggjøre diskriminering, inkludert økonomiske privilegier.²²³ Slik økonomisk diskriminering er ikke forenelig med SP artikkel 26. SP artikkel 26 gjelder også for barn og må forstås som en viktig rettskilde for å forstå barns religionsfrihet etter BK artikkel 14.

7.1.3 Organisasjonsfrihet og rett til fritid

Sindig-Aasen-utvalget har en litt vag vurdering av FNs barnekonvensjon der de antyder at BK artikkel 31 (om rett til fritid) i kombinasjon med BK artikkel 15 (om organisasjonsfrihet) gir barn rett til å velge hvem de vil være venner med og hvilke aktiviteter de vil delta i. De bygger på Generell kommentar nr. 17²²⁴ og konkluderer slik: «*En oppdragelse som utelukker at barn treffer egne valg angående vennskap, aktiviteter deltakelse i organisasjoner mv. kan innebære et brudd på barnets rettigheter*».²²⁵ Det handler ikke om negativ sosial kontroll, men kan kanskje tolkes som et forsøk fra komitéens side på å si noe relevant om det forhold til FNs barnekonvensjon.

Konklusjonen er derimot for generell og utvalget gjør ikke noe forsøk på å tolke den generelle kommentaren i forhold til foreldreansvaret og religionsfrihet. Foreldre har helt åpenbart rett til å regulere og begrense hvilke aktiviteter barn deltar i basert på det de anser som best for sine barn i tråd med sin egen tro og verdier.

7.2 Norsk lov

Barns rett til å melde seg inn i et trossamfunn, den religiøse myndighetsalderen i Norge, er 15 år. Det følger av trossamfunnsloven § 2 første ledd, som slår fast at:

Personer som har fylt 15 år, kan selv melde seg inn i eller ut av tros- og livssynssamfunn. De som har foreldreansvaret for et barn under 15 år, kan melde barnet inn i eller ut av tros- og livssynssamfunn.

Det følger også at barneloven § 32 at barn som er 15 år selv velger om de vil melde seg inn eller ut av foreninger. Barn som er under 15 år kan også melde seg inn i et trossamfunn, men bare med samtykke fra begge foreldrene.²²⁶ Stålsett-utvalget foreslo å innføre en aldersgrense på 12 år for samtykke til å være medlem av et trossamfunn. Forslaget innebar en vetorett for barn mellom 12 og 15 år. De mente

²²² FNs menneskerettighetskomité, General Comment nr. 22, punkt 9.

²²³ FNs menneskerettighetskomité, Vurdering av statsrapporten til Iran (1993) CCPR/C/79/Add.25, avsnitt 22.

²²⁴ General Comment nr. 17 (2013), s. 4.

²²⁵ NOU 2024:13, punkt 20.2.5, s. 284-85

²²⁶ Prop.130 L (2018–2019), merknader til § 2

derimot fortsatt at alle barn under 15 år måtte ha samtykke fra foreldrene for å aktivt melde seg i et trossamfunn.²²⁷ I denne sammenheng gjorde regjeringen følgende vurderinger:

Departementet er enig i Stålsett-utvalgets utgangspunkt om at barn selv bør få velge sin religion eller sitt livssyn så snart det er i stand til å gjøre seg opp en mening om denne typen spørsmål. Barn utvikler seg forskjellig, og en aldersgrense for når barnet er modent nok, vil naturlig nok ikke passe på alle. Samtidig vil en aldersgrense, holdt sammen med foreldrenes omsorgsplikt, i alle fall til en viss grad kunne beskytte barn mot skadelige forhold. [...] Fordi departementet er i tvil om det kan hevdes å være til barnets beste å lovfeste en vetorett for dem mellom 12 og 15 år, har departementet kommet til at det ikke bør innføres noen samtykkeregulering. Det betyr at barn under 15 år har rett til å medvirke, men ikke anledning til å nekte inn- eller utmelding. Barnets mening bør imidlertid tillegges betydelig vekt når barnet er over 12 år.²²⁸

Det ble derfor ikke innført noen vetorett fra 12 år, men det er verdt å merke seg at departementet var i tvil. Trenden går i retning av mer autonomi og medvirkning for barn når det gjelder spørsmål om medlemskap i trossamfunn. I trossamfunnsloven § 3 er det også en egen bestemmelse om barns rett til medvirkning. Den slår fast at:

Et barn som er i stand til å danne seg egne meninger, har rett til å medvirke i alle forhold som gjelder barnets utøvelse av tro eller livssyn

Som det nevnes i proposisjonen, er bestemmelsen et «*ledd i statens plikt til å sikre barns selvstendige tros- og livssynsfrihet, jf. barneloven §§ 31 og 33 Grunnloven § 104 og Barnekonvensjonen artikkel 12 og 14*».²²⁹

Til dette hører også departementets generelle betraktning med når det medvirkning for barn under 15 år med hensyn religiøse forhold:

Foreldreansvaret for barnet og den religiøse myndighetsalderen bygger på en forutsetning om at foreldrene i utgangspunktet er best egnet til å ta avgjørelser på mindreårige barns vegne, og til å ivareta barnets beste. Samtidig skal foreldrene ta hensyn til barnets gradvise utvikling og medbestemmelse. Foreldre bør ikke nekte barn under 15 år selv å velge tilhørighet til et tros- eller livssynssamfunn dersom barnet har gjort seg opp en mening om dette, så fremt foreldrene ikke vurderer valget som skadelig for barnet.²³⁰

²²⁷ NOU 2013: 1, avsnitt 19.3.7, s. 233.

²²⁸ Prop.130 L (2018–2019), avsnitt 13.5.2

²²⁹ Prop.130 L (2018–2019), merknader

²³⁰ Prop.130 L (2018–2019), avsnitt 13.5.2

Det sendes med andre ord sterke signaler til foreldre om at også barn under 15 år så langt det lar seg gjør bør få bestemme selv om de vil være med i et trossamfunn eller ikke, såfremt det ikke vurderes som skadelig for barnet.

Bestemmelsene i trossamfunnsloven må også ses i sammenheng med barnelova, herunder § 31:

§ 31. Rett for barnet til å vere med på avgjerd

Etter kvart som barnet blir i stand til å danne seg egne synspunkt på det saka dreiar seg om, skal foreldra høyre kva barnet har å seie før dei tek avgjerd om personlege forhold for barnet. Dei skal leggje vekt på det barnet meiner alt etter kor gammalt og modent barnet er. Det same gjeld for andre som barnet bur hos eller som har med barnet å gjere.

Eit barn som er fylt sju år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkt, skal få informasjon og høve til å seie meininga si før det blir teke avgjerd om personlege forhold for barnet, mellom anna om foreldreansvaret, kvar barnet skal bu fast og samvær. Meininga til barnet skal bli vektlagt etter alder og modning. Når barnet er fylt 12 år, skal det leggjast stor vekt på kva barnet meiner

Barn som er under syv år «*som er i stand til å danne seg egne synspunkt*» skal få mulighet til å si sin mening. De fleste foreldre vil skrive under på at barn som er langt under syv år også fint klarer å uttrykke sin mening om ting. Det kommer an på hva barnet skal ta stilling til. Det skal i denne sammenheng legges vekt på både alder og modenhet, i tråd med BK artikkel 12. FNs barnekomité definerer som nevnt modenhet som en evne til å forstå og vurdere konsekvensene av en beslutning, i tillegg til evne til å uttrykke sine synspunkter på en fornuftig og selvstendig måte.²³¹ Fra og med 12 år skal det som hovedregel legges stor vekt på barns meninger, uavhengig av modenhet.

Barneloven § 33 er en generell regel som bare sier at «*Foreldra skal gje barnet stendig større sjølvråderett med alderen og fram til det fyller 18 år*». Dette er en generell regel som kan være viktig ved tolkningen og hva man legger vekt på spørsmål som handler om i hvor stor grad barn bør få bestemme ting selv. Justis- og politidepartementet skrev i proposisjonen følgende om denne bestemmelsen:

Det kan nok innvendes mot en slik bestemmelse at den er vag, og derfor kan være vanskelig å bruke som et klart argument i konkrete konflikter. Men departementet legger vekt på at bestemmelsen gir uttrykk for et verdifullt prinsipp, og at den kan være et visst bidrag i en holdningsskapende prosess.²³²

²³¹ FNs barnekomité, General Comment nr. 12, avsnitt 30. Se også ovenfor, punkt 7.2.

²³² Ot.prp.nr.62 (1979–1980), avsnitt 5.2.2

Prinsippet peker i retning av mer større selvråderett for barn i tråd med alder og modenhet.

7.2.1 Rett til religionsfrihet og krenkelse av barns rettigheter

Trossamfunnsloven § 6 slår fast at trossamfunn som «*oppfordrer eller gir støtte til*» krenkelse av barns rettigheter kan nektes støtte, og hvis dette vilkåret er oppfylt kan et trossamfunn også nektes registrering som trossamfunn, jf. trossamfunnsloven § 4 tredje ledd. Som nevnt defineres barns rettigheter som «*slike rettigheter som staten er forpliktet til å beskytte gjennom Barnekonvensjonen*»²³³ og neste setning understreker, at

Bestemmelsen [vilkåret om barns rettigheter] må imidlertid avveies mot barns og foreldres religions- og livssynsfrihet, og er heller ikke i utgangspunktet til hinder for ulikt syn på oppdragelse eller verdensbilde.²³⁴

Hva innebærer det å avveie de rettighetene som følger av FNs barnekonvensjon «*mot barns og foreldres livssynsfrihet*»? Uttalelsen kan gi inntrykk av at det er en motsetning mellom barns rettigheter som følger av FNs barnekonvensjon og disse andre rettighetene som handler om religionsfrihet. Men rettigheter som staten er forpliktet til å beskytte gjennom FNs barnekonvensjon inkluderer både barns- og foreldres religionsfrihet. Foreldres rett og plikt til å oppfostre barna i tråd med sin religion står veldig sterkt. Barns religionsfrihet følger derimot også av selve ordlyden i BK artikkel 14 første ledd. Det påligger foreldrene å lytte til barnas ønske og legge vekt på alder og modenhet også for barn som er langt yngre enn 15 år. Det snakkes om betydningen av å ta hensyn til konvensjonens barneperspektiv. Det er ingen tvil om at trenden går mot mer medvirkning og medbestemmelse for barn i slike spørsmål. Så religionsfriheten for både barn og foreldres rett og plikt til å veilede barna når det gjelder denne rettigheten, er på ingen måte mindre viktig.

Norsk lov legger enda sterkere vekt på barns medvirkning og medbestemmelse enn FNs barnekonvensjon. Det er ingenting som tyder på at det norske lovverket på dette punkt går for langt. Både foreldre og trossamfunnet må derfor legge stor vekt på barns medbestemmelse i spørsmål om innmelding og utmelding. De som er over 15 år bestemmer selv, de som er fra 12-15 år bør ikke nektes selvbestemmelse med mindre det anses som direkte skadelig for dem, og de som er under 12 skal også ha en stemme som tillegges vekt i tråd med alder og modenhet.

Jeg forstår det slik at Jehovas vitner som lar seg døpe må gjennom en nokså grundig vurdering før de blir godkjent som medlemmer av trossamfunnet. Det samme gjelder mindreårige. Om barnedåp skriver de for eksempel:

²³³ Prop.130 L (2018–2019), merknader, s. 258

²³⁴ *ibid*

Det er ingenting i Bibelen som viser at man skal døpe spedbarn. Den sier at før de kristne i det første århundre ble døpt, hadde de hørt budskapet, tatt imot det «med glede» og angret. (Apostlenes gjerninger 2:14, 22, 38, 41) Så for å bli døpt må man være gammel nok til å forstå hva Bibelen lærer, tro på det og ha bestemt seg for å leve i samsvar med det. Dette er noe et spedbarn ikke er i stand til å gjøre. Når barna blir eldre, kan de på et tidspunkt velge å bli døpt. Men for å kunne gjøre det må de forstå alvoret i det ansvaret de påtar seg.²³⁵

Jehovas vitner legger med andre stor vekt på dette med barns religionsfrihet. Det er i tråd med både norsk lov og FNs barnekonvensjon. Det å overkjøre barnas vurdering om å melde seg inn eller ut av et trossamfunn kan derfor innebære en krenkelse av deres rettigheter. Før de lar seg døpe må det forsikres om at de vet og forstår at konsekvensene av å bryte visse normer er eksklusjon, og de må forstå hva det innebærer.

Et spørsmål er om konsekvensene for barn ved å melde seg inn i et trossamfunn er så store at deres religionsfrihet må settes til side, som f.eks. Jehovas vitners eksklusjonspraksis. Slik jeg ser det må dette bli en vurdering som foreldre må ta på vegne av barn som er under 15 år. Barn over 15 år velger selv og foreldrene kan ikke stoppe dem. Enhver begrensning av voksne og barns religionsfrihet må uansett være «prescribed by law». Det følger ikke bare av EMK artikkel 9, men følger også av BK artikkel 14 tredje ledd. Hvis det eneste grunnlaget er krenkelse av såkalte moralske rettighetsnormer som ikke er lovfestet, vil en slik handling være i strid med både foreldrene og barnas rett til religionsfrihet. Barn har også rett til religionsfrihet, og staten skal respektere foreldrenes rett og plikt til å ivareta denne retten på vegne av barna.

²³⁵ Jehovas vitner, 'Tvinger Jehovas vitner barna sine til å velge samme religion som dem?': <https://www.jw.org/no/jehovas-vitner/faq/jv-barn-velge-religion-forkynne/>